

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Pražské jaro ve vzpomínkách současných žen v důchodovém věku ze
Středočeského kraje**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Řešitelka práce: Kateřina Došková

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala mé vedoucí bakalářské práce paní doc. PhDr. Blance Soukupové, CSc. za její věcné poznámky a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině, která mi byla velkou podporou a motivací. Mé poděkování patří i všem aktérkám za jejich ochotu a čas podělit se o své vzpomínky.

Abstrakt

Tato práce se zabývá obdobím pražského jara. Zaměřuje se na kořeny a události, které vedly k vojenské intervenci a které zastavily reformní proces v Československu. Tyto reformy se týkaly zejména ekonomických změn, které měly přispět ke zlepšení hospodářského stavu republiky. Práce se zaměřuje na tyto historické události, které jsou v odborné literatuře a na vzpomínky pamětnic. Ze strany odborné literatury se práce zaměřuje zejména na politické zázemí pražského jara a na kořeny, které k reformě a následné vojenské intervenci vedly. Ze strany druhé, tedy z pohledu pamětnic, se zabývá událostmi, které v ženách zanechaly pozitivní i negativní vzpomínky. Materiály pro tuto bakalářskou práci byly získané pomocí polostrukturovaných rozhovorů s oslovenými pamětnicemi a zpracováním knižních a internetových zdrojů. Následnou komparací dochází ke srovnání tohoto historického období z pohledu odborné literatury a z pohledu pamětnic. Dále je také metoda komparace využita pro srovnání subjektivních vzpomínek pamětnic a zda na vnímání historických událostí má vliv jejich věk, sociopolitické zázemí rodin či politické přesvědčení.

Klíčová slova: Pražské jaro, pamětnice, vzpomínky, aktérky, Komunistická strana Československa, historie, Praha, Sovětský svaz, vojenská intervence, Varšavská smlouva

Abstract

This work deals with the period of the Prague Spring. It focuses on the roots and events that led to the military intervention and that stopped the reform process in Czechoslovakia. These reforms were mainly related to economic changes that were supposed to improve the economic condition of the republic. This thesis focuses on these historical events as they are reported in the specialist literature and on the memoirs of women memoirists. From the specialist literature side, the thesis focuses mainly on the political background of the Prague Spring and the roots that led to the reforms and the subsequent military intervention. From the perspective of the women memoirists, it deals with the events that left positive and negative memories in the women. The materials for this thesis were gathered through semi-structured interviews with the women memoirists interviewed and by compiling specialist literature and internet sources. Subsequent comparisons are made between this historical period from the perspective of the literature and from the perspective of the women memoirists. Furthermore, the method of comparison is also used to compare the subjective memories of the women memoirists and whether their age, socio-political background of their families or political beliefs have an influence on their perception of historical events.

Key words: Prague Spring, women memoirists, memories, female actors, Communist Party of Czechoslovakia, history, Prague, Soviet Union, military intervention, Warsaw Pact

Obsah

ÚVOD	7
1. CÍL PRÁCE, PROSTŘEDÍ A AKTÉRKY VÝZKUMU, TEORETICKO – METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	8
1.1. CÍL PRÁCE	8
1.2. PROSTŘEDÍ VÝZKUMU	8
1.3. AKTÉRKY VÝZKUMU	9
1.4. TEORETICKO - METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	14
2. PRAŽSKÉ JARO VE SVĚTLE VYBRANÝCH TITULŮ ODBORNÉ LITERATURY	16
2.1. MEZINÁRODNÍ KOŘENY PRO ČESKOSLOVENSKOU REFORMU	17
2.1.1. <i>Změna politické a společenské situace v důsledku dění v Sovětském svazu</i>	17
2.1.2. <i>Zahraniční kořeny pro pokus o demokratizaci politického systému ČSSR</i>	17
2.1.3. <i>Návrh na reorganizaci Varšavské smlouvy</i>	19
2.2. VNITŘNÍ KOŘENY PRO ČESKOSLOVENSKOU REFORMU	20
2.2.1. <i>Hospodářsko-politické změny</i>	20
2.2.2. <i>Vnitřní krize</i>	20
2.3. POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU	22
2.3.1. <i>Zlatá 60. léta</i>	23
2.3.2. <i>Události na území Československa</i>	23
2.3.3. <i>Jednání v Čierne nad Tisou</i>	27
2.3.4. <i>Jednání v Bratislavě</i>	29
2.3.5. <i>Vojenská intervence</i>	29
3. PRAŽSKÉ JARO VE VZPOMÍNKÁCH PAMĚTNIC	30
4. ZÁVĚRY	54
5. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	58
6. PŘÍLOHY	60

Úvod

V této práci se budu zabývat událostmi pražského jara z pohledu odborné literatury a z pohledu pamětnic. Budu se zaměřovat na odlišné a společné znaky této dvojí perspektivy. Historiografie se zabývá převážně fakty, kořeny reformy a následným vojenským vpádem na území Československa. Kořeny pražského jara v odborných knihách sahají až ke změnám na území Sovětského svazu a následné destalinizaci v jeho satelitních státech. Dále se zabývají hospodářskými a ekonomickými změnami, které jsou podstatné pro zahájení reformy. Tyto události jsou počátkem pro uvolněnou atmosféru zlatých 60. let 20. století, která zapříčinila vojenskou invazi vojsk Varšavské smlouvy. Pamětnice naopak ve svých vzpomínkách zmiňují subjektivní pocity na toto období, konkrétně na vojenskou intervenci, upálení Jana Palacha, ale také na kulturní sféru zlatých 60. let.

V teoretické části této práce se zabývám interpretací historických událostí z odborné literatury a internetových zdrojů. Jsou zde popsány podstatné kořeny pro československou reformu, které jsem rozdělila na mezinárodní a vnitřní. Mezinárodní kořeny mají počátek v 50. letech 20. století, kdy došlo úmrtím J. V. Stalina k podstatným změnám jak v Sovětském svazu, tak v jeho satelitních státech. Vnitřní kořeny se zabývají hospodářskou krizí, do které se Československo dostalo zejména kvůli členství v Radě vzájemné hospodářské pomoci, ale také zaostalým průmyslem a technikou. V dalších kapitolách se věnuji kulturní sféře zlatých 60. let a událostem, které vedly k vojenské intervenci. Zásadním bodem pražského jara bylo sesazení A. Novotného z funkce prvního tajemníka a následně z funkce prezidenta. Na pozici prvního tajemníka nastoupil A. Dubček a jako prezident byl zvolen L. Svoboda. Došlo k vydání Akčního programu, který měl popisovat průběh reformy. Tyto a další události způsobily negativní zájem vedoucích států Varšavské smlouvy. Jednání v Čierne nad Tisou ani podpis Bratislavské deklaráce o věrnosti marxismu-leninismu nezabránil vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, aby zamezilo „kontrarevoluci“, která v Československu údajně probíhala.

Empirická část této práce je tvořena rozhovory s pamětnicemi, které vzpomínaly na události během pražského jara a na jeho následné vojenské ukončení. Dále pamětnice vzpomínaly na kulturní sféru, umělce a politiky. Zmiňovaly politické přesvědčení svých rodičů a zda byl jejich život po okupaci jakkoli omezen.

V závěrech práce tyto dva pohledy porovnáám. Využiji komparaci i pro porovnání vzpomínek mezi jednotlivými pamětnicemi. Zda měl na vnímání společenské situace vliv věk, sociopolitický status, politické přesvědčení či životní situace aktérek.

1. Cíl práce, prostředí a aktérky výzkumu, teoreticko – metodologická východiska

1.1. Cíl práce

Obrodný proces zlatých 60. let 20. století je dnes hodnocen spíše z pozice historiografie. Mým cílem je analyzovat, jak na tento fenomén pražského jara vzpomínají pamětnice, které prožily toto období v Praze. Pokusím se najít rozdíly nebo naopak shody v tom, o čem se píše v historiografii a na co vzpomínají pamětnice. Dále, zda je možné určit počátek a konec pražského jara a jaké události jsou pro tyto dvě strany podstatné.

Cílem práce je také interpretace této historické události z ženské perspektivy. Na co ženy vzpomínají a co je pro ně ve vzpomínkách stěžejní.

1.2. Prostedí výzkumu

Jako prostředí výzkumu byl zvolen Středočeský kraj, konkrétně hlavní město Praha, jelikož všechny aktérky buď žily v této oblasti, nebo zde trávily svůj volný čas, navštěvovaly zde školy nebo pracovaly.

Praha byla vždy metropolí a městem s centrem moci. Stalo se tomu i v období pražského jara, kdy byla Praha střediskem událostí. Mezi nejvýznamnější události, které se na území Prahy v období pražského jara odehrály, patří například Strahovská demonstrace vysokoškolských studentů za špatné podmínky na studentských kolejích, či prvomájové a majálesové pochody.

V Praze vrcholila i vojenská intervence, při které bylo v tomto městě také nejvíce civilních obětí, a to především před budovou Československého rozhlasu (Bárta a kol., 2008, str. 31-65). Došlo při ní například k poškození Národního muzea. To se nachází v nejvýznamnějším centru Prahy, čímž je Václavské náměstí. Jedná se o prostor, který připomínal zásadní události, jako například demise ministrů v roce 1948, či trasu prvomájových průvodů (Soukupová a kol., 2010, str. 43). Další významnou, avšak tragickou událostí, která je s Václavským náměstím spojena, je upálení Jana Palacha, který tento čin uskutečnil v jeho vrchní části pod Národním muzeem.

Praha byla i centrem architektury a kultury, zejména v období zlatých 60. let. Z architektury je významný například Plavecký stadion v Praze Podolí, který je postaven ve funkcionalistickém stylu. Praha měla také mnoho obchodních domů (například Máj nebo obchodní dům Kotva). Další významnou stavbou je hotel Intercontinental, který byl vybudován pro rozvoj mezinárodní turistiky (Rataj a Houda, 2010, str. 205-206).

1.3. Aktérky výzkumu

Aktérkami mého výzkumu se staly ženy, které pochází ze Středočeského kraje. Tři aktérky v období pražského jara bydlely v Roztokách u Prahy. Do Prahy však často dojížděly zejména kvůli práci, škole či zábavě. Čtyři aktérky bydlely v Praze.

Proto považuji Prahu v této práci za klíčovou, jelikož společenský život akterek se odehrával převážně na pražském území.

Oslovila jsem sedm akterek ve věku šedesát devět až osmdesát let. V období pražského jara byly ve věku čtrnácti až dvaceti pěti let. Aktérky jsem rozdělila do dvou věkových skupin. Jednou skupinou byly aktérky ve věku čtrnáct až patnáct let, kterými byly aktérky Helena, Věra a Olga. Tyto aktérky nastupovaly v tomto období na střední školy a volný čas trávily především se skupinou přítel. Druhou skupinou byly aktérky Jitka, Johana, Beata a Barbora, kterým v období pražského jara bylo osmnáct až dvacet pět let. Ty se zaměřovaly spíše na budování rodinného zázemí, jelikož všechny v té době zakládaly rodinu.

Dvě aktérky mají vystudovanou střední zdravotní školu s maturitou (paní Helena a paní Věra), dvě absolvovaly střední odborné učiliště (paní Barbora v oboru kadeřnice a paní Johana v oboru strojní zámečnick), jedna má vystudované všeobecné gymnázium (paní Beata), jedna vystudovala střední ekonomickou školu (paní Olga) a jedna dokončila vysokou školu v ekonomickém oboru (paní Jitka).

V době pražského jara tři aktérky dokončovaly základní školu (paní Helena, paní Věra a paní Olga), jedna byla doma na mateřské dovolené s ročním dítětem (paní Jitka), dvě aktérky dokončily střední odborné učiliště a byly těhotné (paní Johana a paní Barbora) a jedna aktérka dokončovala všeobecné gymnázium a zakládala s partnerem rodinu (paní Beata).

Všechny oslovené aktérky mají děti. Dle jejich současného rodinného stavu jsou dvě aktérky vdovy (paní Jitka a paní Barbora), čtyři jsou rozvedené (paní Helena, paní Věra, paní Johana a paní Beata) a jedna aktérka je vdaná (paní Olga).

V období pražského jara byla členkou KSČ pouze jedna aktérka (paní Jitka), která v době normalizace ze strany vystoupila. Čtyři aktérky (paní Barbora, paní Beata, paní Helena a paní Věra) nebyly členkami KSČ ani v době pražského jara ani v době normalizace. Dle svých slov byly stranou osloveny, ale členství nepřijaly. Paní Helena a paní Věra v době pražského jara byly nízkého věku, tudíž se členkami ani stát nemohly. V době normalizace však nabídku o členství odmítly. Dvě aktérky se v době normalizace staly členkami KSČ (paní Johana a paní Olga).

V současnosti chodí aktérky podle vlastního sdělení k volbám pravidelně. Pouze aktérka Johana chodí dle vlastních slov k volbám spíše sporadicky. Většina akterek se podle vlastního vyjádření přiklání k levicové straně, s výjimkou aktérky Beaty, která volí spíše pravicové strany.

Aktérky jsem podle věku rozdělila do dvou skupin. Do první skupiny jsem řadila aktérky, které byly v období pražského jara ve věku patnácti až šestnácti let (aktérky Helena, Věra a Olga). Druhá skupina je pak složena z žen ve věku osmnáct až dvacet pět let (aktérky Jitka, Johana, Barbora a Beata).

Profily akterek

Paní Helena

Aktérka Helena se narodila v Roztokách u Prahy v roce 1952. Nemá žádné sourozence. Otec pracoval jako dělník a matka byla v domácnosti a později pracovala jako ošetřovatelka pacientů v nemocnici v Roztokách. Ani jeden z rodičů aktérky nebyl členem KSČ. Její otec měl špatný kádrový profil, protože byl označen za „kulaka“. Dle slov aktérky neměli ani o členství ve straně zájem.

Aktérka se hlásila po ukončení povinné školní docházky neúspěšně na gymnázium v Kralupech nad Vltavou. Po nepřijetí si podala přihlášku na střední zdravotní školu v Praze, kam později i nastoupila. Po úspěšném dokončení střední školy si našla zaměstnání jako dětská zdravotní sestra v nemocnici v Praze, kde pracovala až do roku 1974, než odešla na mateřskou dovolenou. Z důvodu dojíždění se rozhodla, že po mateřské dovolené nastoupí jako zdravotní sestra do nemocnice v Roztokách u Prahy.

V době pražského jara a počátku normalizace bydlela v rodinném domě svých rodičů v samostatné bytové jednotce.

Aktérka Helena nebyla členkou KSČ a dle svých slov se přidala do svazu Československo-sovětského přátelství. Aktérka chodí v současnosti k volbám pravidelně. O politických stranách si dle vlastních slov zjišťuje jejich programy a volí dle uvážení. Přiklání se spíše k levicové straně (sociální demokraté).

Manžel aktérky měl vystudované odborné učiliště zakončené výučním listem v oboru zámečnický. Po vystudování pracoval v továrně v Roztokách. Jeho otec byl vysoce postavený člen KSČ, konkrétně příslušník StB. Matka byla v domácnosti. Po sedmiletém manželství se s aktérkou rozvedli. Poté se léta nestýkali a v roce 1985 byl exmanžel prohlášen za mrtvého.

Aktérka má tři dcery ve věku čtyřicet osm, čtyřicet čtyři a třicet šest let. První dcera pracuje jako státní úředník, druhá je v domácnosti a třetí pracuje v soukromé firmě.

Paní Jitka

Aktérka Jitka se narodila v Praze v roce 1943. Má jednoho sourozence. Oba její rodiče měli dělnické profese a nebyli členy KSČ.

Paní Jitka po základní škole odmaturovala na střední ekonomické škole. Poté nastoupila do podniku zahraničního obchodu a stala se členkou KSČ. Rozhodla se pokračovat v dalším studiu a dle svých slov jí byl podnikem doporučen obor zahraničního obchodu na Vysoké škole ekonomické. Okupace vojsky Varšavské smlouvy a následný nástup nového prezidenta Gustáva Husáka dle slov paní Jitky způsobily, že změnila své politické přesvědčení a rozhodla se stranu opustit.

Aktérka Jitka chodí dle vlastních slov k volbám pravidelně a označuje se za sociálního demokrata.

Manžel paní Jitky byl vyučený zámečnický a pracoval jako vozmistr na dráze u Českých drah. Po několikaletém manželství paní Jitka ovdověla.

Paní Jitka má dvě dcery. Starší dceři je padesát sedm let a mladší dceři je padesát čtyři let a obě pracují v soukromé firmě.

Paní Věra

Paní Věra se narodila v Praze v roce 1954. Společně se dvěma bratry a rodiči žila v Praze. Otec byl vysokoškolský profesor a matka byla redaktorka v nakladatelství. Dle slov paní Věry byli oba před vojenskou intervencí členy KSČ. Po roce 1968 ze strany odešli a s politikou se dle slov paní Věry již neztotožňovali.

Aktérka po základní škole nastoupila na střední zdravotní školu, ze které byla donucena odejít a čtvrtý ročník dokončila na jiné střední zdravotní škole. Po absolvování střední školy pracovala jako zdravotní sestra v nemocnici v Praze. Z důvodu dojíždění nastoupila do nemocnice v Roztokách, kde se seznámila s aktérkou Helenou.

Paní Věra dle svých slov neměla zájem o členství v KSČ. V současnosti chodí k volbám pravidelně. Dle svých slov volí na základě zhodnocení volebních programů a nemá oblíbenou stranu. Přiklání se ale spíše ke středolevicovým stranám.

Manžel aktérky měl vystudovanou střední dopravní školu a později nastoupil k Československým státním drahám (ČSD).

Aktérka má dvě dcery. Starší dceři je třicet osm let, v současné době je na mateřské dovolené a žije dlouhodobě v zahraničí. Mladší dceři je třicet sedm let a pracuje v soukromé firmě.

Paní Johana

Paní Johana se narodila v Praze v roce 1950. Měla dva mladší bratry. Otec pracoval jako vysoký státní úředník a dle slov aktérky byla jeho pozice utajená, pravděpodobně byl agentem StB. Matka byla v domácnosti a později pracovala jako průvodčí v tramvaji v Pražských dopravních podnicích. Rodiče byli rozvedení a respondentka byla svěřena do péče otce, dle slov aktérky tomu bylo vzhledem k jeho vlivným politickým známostem a jeho politické příslušnosti. Po základní škole nastoupila na střední odborné učiliště na obor strojní zámečnice. Po získání výučního listu odešla na mateřskou dovolenou.

V období pražského jara bydleli s manželem v nájemném bytě společně s babičkou aktérky.

Paní Johana nebyla členkou KSČ. Aktérka chodila dle vlastního vyjádření k volbám pouze z povinnosti, v současné době k volbám převážně nechodí a dle vlastního hodnocení nemá vyhraněný politický názor.

Manžel respondentky byl vyučený topenář a po vyučení nastoupil jako montážník pro Pražskou stavební obnovu (PSO). Pracoval po celé ČSSR. Podnikem byl vyslán také na montážní práce do zahraničí, mj. do Iráku a Íránu. Za tuto práci byl oceněn vyznamenáním tehdejším prezidentem ČSSR Gustávem Husákem. Po třinácti letech manželství se v roce 1980 rozvedli.

Aktérka Johana měla pět dětí, tři syny a dvě dcery. Třetí syn se nedožil jednoho roku. Nejstaršímu synovi je padesát pět let a pracuje jako brusič v dýhárně. Druhému synovi je padesát tři let a pracuje jako velitel stanice hasičského záchranného sboru ČR. Starší dceři je čtyřicet šest let a pracuje jako prodavačka a nejmladší dceři je třicet osm let a je v současné době na mateřské dovolené.

Paní Barbora

Paní Barbora se narodila v Praze v roce 1949. Má jednu starší sestru. Otec pracoval jako opravář zemědělských strojů v místním JZD a matka pracovala jako administrativní pracovnice ve stejném podniku. Oba byli v rámci svého zaměstnání politicky angažováni, dle slov aktérky zejména z důvodu využití výhod, např. získání lepšího bydlení nebo možnosti cestování rodinných příslušníků do zahraničí. Společně bydleli v rodinném domě, který později přestavěli na tři bytové jednotky. Aktérka v jedné z nich bydlela se svou rodinou i v období pražského jara, její sestra s rodinou a oba rodiče bydleli ve zbylých dvou jednotkách.

Po základní škole se vyučila v oboru kadeřnice. Následně do nástupu na mateřskou dovolenou v tomto oboru i pracovala. Dle svých slov si paní Barbora během mateřské přivydělávala stříháním klientek ve vlastní domácnosti.

Dle vlastních slov byla paní Barbora KSČ oslovena, ale členství nepřijala. K volbám chodí aktérka pravidelně. Nemá oblíbenou politickou stranu. Volí dle zhodnocení volebního programu. Dle vlastních slov se však přiklání ke středolevicovým stranám.

Manžel aktérky se vyučil jako automechanik. V tomto oboru po vyučení nějaký čas pracoval a poté nastoupil jako řidič dálkové dopravy pro Československou automobilovou dopravu (ČSAD). Vzhledem ke kladnému kádrovému posudku mohl jezdit tranzitní dopravou pracovním do zahraničí. Manželé byli celý život, až do úmrtí manžela před několika lety.

Aktérka má dva syny. Staršímu synovi je padesát pět let a pracuje jako kuchař. Mladšímu synovi je padesát tři let a vlastní restaurační zařízení v Praze.

Paní Beata

Paní Beata se narodila v roce 1950 v Praze. Nemá žádné sourozence. Otec pracoval jako správce TJ Sokol, u kterého měl správcovský domek, ve kterém žili. Dle slov aktérky nebyl politicky aktivní. Matka pracovala jako učitelka na základní škole. V KSČ byla, ale dle slov aktérky byla politicky aktivní pouze v rámci své profese učitelky, například při organizování školních soutěží či prvomájových průvodů.

Po základní škole aktérka vystudovala všeobecné gymnázium. Poté nastoupila jako administrativní pracovnice do uhelných skladů.

Paní Beata nebyla dle svých slov členkou KSČ, i když byla stranou oslovena. V současné době chodí k volbám pravidelně a dle svých slov volí spíše pravicově orientované strany.

Manžel aktérky pracoval jako soustružník ve firmě Šroubárny Libčice nad Vltavou. Manželé byli šest let a poté se rozvedli.

Aktérka má dvě děti. Staršímu synovi je padesát pět let a pracuje jako číšník v pražské restauraci. Mladší dceři je čtyřicet osm let a pracuje jako servírka v restauraci v Úholičkách.

Paní Olga

Paní Olga se narodila v roce 1954 v Praze. Má mladšího bratra. Její otec byl diplomat a pracoval na Ministerstvu zahraničních věcí. Matka byla v domácnosti a otce doprovázela na misích. Oba byli dle slov aktérky členy KSČ.

Aktérka po základní škole vystudovala všeobecnou ekonomickou střední školu s maturitou a pracovala pro různé firmy jako daňová účetní.

Paní Olga byla členkou KSČ dle svých slov zejména kvůli výhodám (cestování, nákup zboží). K volbám chodí v současné době pravidelně a volí levicově orientované strany – sociální demokrat.

Manžel aktérky měl vystudovanou střední chemickou školu a pracoval jako chemik ve Výzkumném ústavu antibiotik v Roztokách. Ve straně KSČ byl dle slov aktérky kvůli výhodám.

Paní Olga má tři děti. Nejstaršímu synovi je čtyřicet sedm let a pracuje v České národní bance. Druhému synovi je čtyřicet čtyři let a pracuje v rodinné stavební firmě jako pokrývač. Nejmladší dceři je třicet osm let a pracuje jako osobní bankéřka.

1.4. Teoreticko - metodologická východiska

V této práci jsem využila tři hlavní metody výzkumu. Byly jimi metoda polostrukturovaného rozhovoru, dále nezúčastněné pozorování a metoda komparace. Tyto techniky mi dopomohly k získání subjektivních vzpomínek akterek a také k pochopení historických souvislostí a k porozumění celkovému období pražského jara.

Pro získání dat pro tuto bakalářskou práci jsem využila účelový výběr akterek (Miovský, 2006, str. 135) Tyto aktérky jsem oslovila na základě přesné specifikace tématu této práce. Kritérii pro výběr akterek byl věk, pohlaví a místo pobytu v období pražského jara. Aktérkami se staly ženy, které se narodily v rozmezí let 1943–1954 a v době pražského jara pravidelně dojížděly či bydlely v Praze.

Na základě této specifikace byly osloveny dvě klíčové aktérky, mé babičky z matčiny i z otcovy strany (aktérky Helena a Johana). Dále jsem využila metodu sněhové koule, kdy mě následně tyto aktérky odkazovaly na své známé. Ze strany aktérky Heleny jsem získala rozhovory s paní Věrou, Beatou a Olgou. Paní Johana mě odkázala k paní Barboře. Paní Jitku jsem oslovila samostatně na základě doporučení od rodinné známé.

Aktérky byly kontaktovány telefonicky a byl jim představen průběh a cíl rozhovoru. Místo setkání jsem přenechala na aktérkách, abych jim zajistila příjemné podmínky pro poskytnutí rozhovoru. Některé aktérky měly zájem o setkání v domácím prostředí, jiné ve veřejných lokalitách (kavárna, nákupní centrum) a jiné přijaly pozvání do domu svých rodičů.

S paní Helenou, Jitkou a Věrou proběhly rozhovory s původním záměrem práce, který se během získávání rozhovorů blíže specifikoval z období 50. – 70. let na období pražského jara. S těmito aktérkami jsem doplnila rozhovory o specifitější otázky právě na období pražského jara. Z původních rozhovorů jsem však také čerpala plno informací a využila jsem tak všechny rozhovory, které jsem s aktérkami zrealizovala.

Všechny aktérky jsem před začátkem rozhovoru znovu seznámila s tématem práce a ujistila se, zda souhlasí s audionahrávkou rozhovoru pomocí diktafonu na mobilním telefonu, abych mohla rozhovor následně přepsat do textové podoby.

Rozhovory probíhaly od ledna roku 2022 do června roku 2023 a trvaly přibližně v délce dvaceti až devadesáti šesti minut.

Polostrukturované rozhovory

Hlavní využitou metodikou v této práci byly polostrukturované rozhovory. Tento rozhovor spočívá v určitém schématu otázek, které je možné doplňovat v průběhu rozpravy o další otázky (Veselá, 1999, str. 23).

Otázky se týkaly vzpomínek na období pražského jara. První otázka spočívala v tom, co si aktérky pod tímto pojmem vybaví a na co začnou vzpomínat. Další otázka záležela na aktérčiným vyprávění. Pokud se sama zmínila o vojenské intervenci, pokládala jsem otázky k tomuto tématu a snažila se získat odpověď na to, jak aktérka vzpomíná na vstup vojsk a zda si dokáže tento den přesně vybavit. Pokud po první otázce aktérka vojenskou invazi nezmínila, položila jsem otázku, zda by se pokusila určit počátek pražského jara a k vojenské intervenci jsem se vrátila později. Následně jsem otázky pokládala bez přesné časové osy a spíše se zaměřovala na to, jak se aktérka k daným tématům staví. Zda třeba odpověď na nějakou z otázek nesdělila během svého vyprávění. Další otázky se pak týkaly atmosféry před příjezdem vojsk, kulturních akcí, významných osobností (uměleckých a politických), vzpomínek na upálení Jana Palacha a také, zda byl život aktérky a jejich rodičů po pražském jaru zásadně ovlivněn. Pomocí otázek jsem se pokoušela zjistit politický postoj aktérky ke KSČ a zda rodiče, či ona sama, byli či nebyli členy strany.

Metoda nezúčastněného pozorování

Jelikož rozhovory s paní Helenou, paní Jitkou, paní Věrou a paní Olgou probíhaly u aktérek doma, měla jsem možnost nahlédnout do jejich domácího prostředí. Využila jsem tak metodu nezúčastněného pozorování, ve které jde především o pozorování prostředí výzkumníkem, aniž by do probíhající interakce jakkoli zasahoval (Švaříček a Šed'ová, 2014, str. 145).

Nejvíce mě zaujaly vystavené fotografie aktérek, historická literatura v knihovnách. Dále jsem u všech aktérek pozorovala reakce, když vzpomínaly na jednotlivé události pražského jara a všímala si změn mimiky a reakcí, pokud zmiňovaly nepříjemné, ale i veselé vzpomínky.

Metoda komparace

Hlavním cílem této práce je komparace srovnání pražského jara tak, jak ho představuje naše historiografie s tím, jak pražské jaro žije ve vzpomínkách žen, které ho zažily. Pro správnou komparaci je nejprve důležité určit objekt komparace, jaké cíle sledujeme, stanovení kritérií, pomocí kterých budeme objekty komparace sledovat a vyjasnit si komparativní postup v časové ose (Hroch, 1985, str. 235). Na základě těchto specifikací je tedy objektem první komparace historiografie a vzpomínky pamětnic. Cílem komparace je pak porovnání obrazu pražského jara z těchto dvou pohledů. Stanovená kritéria pro komparaci spočívala v tom, zda pamětnice zmiňují stejné události, které se nacházejí v odborné literatuře. Jelikož se jedná o události a vzpomínky z jednoho historického období, sledovala jsem tato kritéria v synchronním čase.

Druhá komparace, na kterou se v této práci budu zaměřovat, jsou samotné vzpomínky akterek, které v době pražského jara dojížděly či bydlely v Praze a v této době dospívaly či zakládaly rodiny. Cílem komparace je porovnání vzpomínek akterek. Zda mělo na vzpomínání žen vliv rodinné zázemí, politická orientace rodičů, socioekonomický status, věk akterek a také budu brát v potaz životní situaci akterek, tzn. zda byly v té době již dostudované, vdané, s dětmi atd. Kritérii komparace je analýza diverzity mezi vzpomínkami žen z různých socioekonomických rodin, různého věku a různých politických postojů. I tato komparace bude sledována v synchronním čase.

2. Pražské jaro ve světle vybraných titulů odborné literatury

Kořeny a události pražského jara

V této kapitole se budu zabývat událostmi, které zapříčinily pokusy o reformu v politickém a hospodářském systému Československa. Dále se zaměřím na to, jak Sovětský svaz reagoval na tyto změny na území Československa a jaké události vedly k vojenské intervenci.

Kořeny reformy jsem rozdělila na mezinárodní a vnitřní. Mezinárodní kořeny jsem započala událostmi po úmrtí J. Stalina. Původ československé reformy tak sahá až do roku 1953 a je pro ni podstatné dění v Sovětském svazu. Tyto události postupně vedly k odhalení kultu osobnosti Stalina a následné tzv. destalinizaci. Navazující kořeny pro změny v Československu byly pokusy o reformu v Maďarsku v roce 1956, které byly vojensky tvrdě potlačeny, a také snaha o reorganizaci Varšavské smlouvy v roce 1966.

Vnitřní kořeny československé reformy mají počátek na přelomu 40. a 50. let, kdy docházelo k ekonomické krizi a přední českoslovenští ekonomové, jimž byl především Ota Šik, vypracovali v roce 1962 plán na zvládnutí této krize a nastartování ekonomiky.

2.1. Mezinárodní kořeny pro československou reformu

2.1.1. Změna politické a společenské situace v důsledku dění v Sovětském svazu

Politická a společenská situace v Československu byla vysoce ovlivněna změnami, ke kterým docházelo v Sovětském svazu. V září roku 1948 byl Klementem Gottwaldem, prvním „dělnickým“ prezidentem Československa, přijat po setkání s tehdejším vůdcem Sovětského svazu Josifem V. Stalinem tzv. stalinismus. Byl zaveden a prosazován komunistický kurz, který se vyznačoval násilným vynucováním moci. „*Komunistické násilí se řídilo kolektivním třídním názíráním... policejní aparát zavedl novou terminologii: aktivní a pasivní třídní nepřítel.*“ (Rataj a Houda, 2010, str. 101). Docházelo tak k vlně čistek, především v oblasti politického aparátu a také ve sféře armády a státní bezpečnosti (Rataj a Houda, 2010, str. 101). Zdeněk Mlynář, tehdejší komunistický politik, popisuje přístup k nepřátelům komunistického režimu, tedy k těm, kteří nesouhlasili s komunistickou ideologií. V těch mírnějších případech byli odpůrci například propouštěni ze zaměstnání, jiní vyloučeni ze škol (Mlynář, 1990, str. 14).

V březnu roku 1953 zemřel J. Stalin a za několik dnů po této události zesnul i Klement Gottwald (Benčík, 2012, str. 21).

V září roku 1953 se stal tajemníkem Sovětského svazu Nikita S. Chruščov. Tuto funkci zastával až do roku 1964. Jeho snaha o reformu stalinistického komunismu vyvolala v tehdejší Sovětském svazu impuls pro dělnické hnutí. Také přinesla kritické posuzování Stalinova komunismu, který byl po únoru roku 1948 prohlášen za jedinou státní totalitní ideologii, jež byla závazná pro školství, armádu i společnost (Rataj a Houda, 2010, str. 88). K tzv. destalinizaci docházelo především na území Polska a Maďarska v letech 1956, ale i na území Československa, což může mimo jiné částečně dokazovat stržení sousoší Stalina v Praze na Letné v roce 1962 (Benčík, 2012, str. 21).

2.1.2. Zahraniční kořeny pro pokus o demokratizaci politického systému ČSSR

Československo se v roce 1968 pokoušelo o demokratizaci svého politického systému. Jiří Hájek, bývalý ministr zahraničních věcí, popisuje a hodnotí postupy a kořeny této reformy. Dle jeho slov se politici ČSSR snažili o vytvoření demokratického systému, který by byl pluralitní, s účinnými zárukami občanských práv a svobod. Dosud bylo v ČSSR znárodněno výrobní hospodářství a nastaveno plánované výrobní hospodářství. Tato koncepce, na kterou se J. Hájek odvolává, vycházela především ze základní ideje, která byla vyslovena již v Manifestu Komunistické strany, tedy z toho, že „*v socialistické společnosti má být „svobodný vývoj každého podmínkou svobodného vývoje všech*“ (Hájek, 1994, str. 7).

J. Hájek dále hodnotí, že se tato koncepce vymykala dosavadnímu pojetí i praxi komunistického systému, který byl založen „*na vlastním monopolu moci soustředěné prakticky ve špičce jejího aparátu a vykonávané metodami příkazů a zákazů mocenskými prostředky*“ (Hájek, 1994, str. 7). Tento model komunismu, vytvořen převážně J. Stalinem, byl uznán za obecně platný. Přispělo tomu zejména to, že byl jako jediný socialistickým státem, který byl v kontrastu s chaosem kapitalistického světa ve 30. letech. Další příčinou byla také porážka fašistického Německa v roce 1945. Vybudoval si tak úspěšnou základnu satelitních států, jimiž byli např. Čína, Korea, Vietnam a státy východní Evropy. Dle hodnocení J. Hájka byl v těchto zemích uznán za totalitní (Hájek, 1994, str. 7).

Jugoslávie se dle slov J. Hájka pokoušela o vlastní koncepci socialistického státu. Po dlouholetých rozepřích pak ze strany SSSR došlo k uznání Jugoslávie za socialistickou zemi. (Hájek, 1994, str. 8). Stalo se tomu po podepsání tzv. Bělehradské deklarace (Pelikán, 2001, str. 202). To představovalo vyhlídky, že mohlo docházet i k jiným koncepcím socialismu než k tomu, který nastolil J. Stalin. N. Chruščov během tajného projevu na XX. sjezdu roku 1956 odsoudil kult osobnosti J. Stalina a odhalil jeho zločiny. Československá delegace nebyla na této tajné schůzi přítomna. Po pozvání do Kremle se jim však dostala písemná podoba tajného projevu (Pernes, 2008, str. 129).

Tento sjezd mimo jiné zapříčinil nápor společenské kritiky režimu. Sovětskému systému se však v Polsku a Maďarsku nepodařilo masy uklidnit. V Polsku především proto, že tajný dopis z XX. sjezdu KSSS vyšel veřejně v tisku. Polské vedení nejprve požadovalo spravedlnost pro bývalé politické vězně. Tento a další požadavky, zejména snahu o liberalizaci politiky, požadovala společnost po odhalení kultu osobnosti Stalina. Další průběh vyvolal rozdělení ve vedení strany a státu. To způsobilo, že parlament, vláda a další státní orgány začaly vystupovat samostatně. Tato diferenciací neumožnila docílit kroků, které požadovala veřejnost, což byla právě rehabilitace politických vězňů, nebo také decentralizace politické moci a demokracie. V důsledku nevyslyšení veřejnosti došlo v červnu roku 1956 k demonstracím v Poznani. Ty byly potlačeny až vojenskými speciálními jednotkami. Českoslovenští obyvatelé tyto události sledovali a tajně podporovali. (Kotyk, 2009, str. 111-118; Pernes, 2008, str. 151-155).

V Maďarsku v říjnu téhož roku vyšlo několik tisíc lidí do ulic, aby vyjádřili solidaritu polské veřejnosti po pouličních demonstracích. Toto shromáždění vyvrcholilo v povstání. Dav lidí strhnul sochu Stalina a obsadil budovu rozhlasu. Jedním z jejich požadavků bylo odpojení se od komunistického režimu. Tomu předcházely nepokoje mezi maďarskými obyvateli, zejména ze strany inteligence, která měla problém sehnat odpovídající zaměstnání. Docházelo také k nedostatku zboží a dalším krizím. Tato revoluce byla vojensky potlačena a

na konci bylo přes tisíc obětí, jak na civilní straně, tak na straně sovětských vojáků. Československá společnost se dozvíдалa o dalším postupu této revoluce skrze *Rudé právo*, které však nezveřejňovalo detailnější informace (Kohout a kol., 2007, str. 24-49; Congdon, 2006, str. 267; Pernes, 2008, str. 160).

Dle hodnocení J. Hájka „*Československo vstoupilo do období výstavby socialismu jako průmyslově rozvinutá země s vysokou kulturní a vzdělanostní úrovní svého lidu a se silnými demokratickými tradicemi*“ (Hájek, 1994, str. 10). Oproti Polsku nebo Maďarsku však vstoupila do pokusu o vybudování vlastního socialistického demokratického státu o pár let později (Hájek, 1994, str. 13). Reformní proces byl založen na promyšleném reformním programu, který měl za úkol realizovat konzistentní změny (Kalinová, 1998, str. 5).

2.1.3. Návrh na reorganizaci Varšavské smlouvy

Další události pro reformní hnutí v Československu měly kořeny v roce 1966. V tomto roce došlo k návrhům pro reorganizaci Varšavské smlouvy. Sovětský svaz chtěl, aby byly zastoupeny všechny členské země. Tento krok ze strany Sovětského svazu však znamenal snahu „*sovětského politického i armádního vedení zabezpečit si vedoucí postavení ve Varšavské smlouvě v »nových podmínkách«*“ (Kaplan, 2002, str. 32).

Na jednáních v únoru roku 1966 se do opozice k Varšavské smlouvě stavělo Rumunsko. Rumunští představitelé trvali na tom, aby si o zahraniční politice a armádě rozhodovala vládnoucí strana příslušného státu. Českoslovenští zástupci požadovali mimo jiné vyjasnit si úlohy politického poradního výboru. V politickém poradním výboru byli členové nejvyšší státní představitelé jednotlivých členských zemí. Tomuto výboru přisuzovali rozhodovací pravomoc, co se týče obranyschopnosti a organizace ozbrojených sil členských států (Kaplan, 2002, str. 33).

Českoslovenští činitelé nesouhlasili s odmítavým postavením Rumunska a nechali odborníky vypracovat stanoviska proti jejich názorům. Vytvořili tím dokument s názvem „*Zvýšení účinnosti Varšavské smlouvy (argumentace se zřetelem na názory a postoj Rumunské socialistické republiky)*“ (Kaplan, 2002, str. 33). Opakovali v nich nutnost vytvoření nových orgánů Varšavské smlouvy a obviňovali Rumuny za ohrožování obranyschopnosti paktu (Kaplan, 2002, str. 33).

Sovětský svaz však měl zájem udržet si Rumunsko v paktu, a tak mu vyšel vstříc s některými jeho požadavky na schůzi ministrů obrany v květnu roku 1966 (například, že vyčleňování počtu vojsk pro Varšavskou smlouvu bude určováno jednotlivými vládami a

nebude žádná vojenská poradní rada jako orgán politické moci, ale budou to schůze ministrů obrany svolávané dle potřeby) (Kaplan, 2002, str. 34-35).

V červenci roku 1966 se politický poradní výbor sešel v Bukurešti a přijal “Deklaraci o upevnění míru a bezpečnosti v Evropě” a “Prohlášení k agresi USA ve Vietnamu”. Rumunsko ustoupilo pouze v několika otázkách, další nechalo nedořešené a chtělo je probrat na setkání nejvyšších představitelů států Varšavské smlouvy (Kaplan, 2002, str. 35).

„Českoslovenští vojenští odborníci požadovali, aby do spojených ozbrojených sil nebyly začleněny všechny útvary, ale aby se vyčlenily divize pro vnitřní potřebu, tzv. teritoriální útvary.“ Sovětský generální štáb tyto požadavky odmítal (Kaplan, 2002, str. 37).

2.2. Vnitřní kořeny pro československou reformu

2.2.1. Hospodářsko-politické změny

Důvody reformních procesů v období pražského jara sahají až do konce 40. let a počátku 50. let, kdy na území Československa docházelo k hospodářsko-politickým krizím.

Československo bylo členem hospodářského sdružení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), které vzniklo v roce 1949. Bylo ve svazku s méně hospodářsky vyspělými zeměmi – Bulharskem, Polskem, Maďarskem, Rumunskem – tyto země očekávaly uskrovnění ČSSR v jejich prospěch (Kaplan, 2002, str. 41).

Na ekonomické výsledky ČSSR mělo toto členství nepříznivý vliv, proto se později na dalším vývoji RVHP nepodílela a byla pouze pasivním členem. Členství mimo jiné znamenalo zákaz obchodu se Západem a Jugoslávií (Kaplan, 2002, str. 41-42).

Československo se stalo v první polovině 50. let „strojírenskou velmocí“ pro satelity Sovětského svazu a SSSR. Od druhé poloviny 50. let ale poklesl zájem členských zemí RVHP o československé stroje. Některé země si začaly vyrábět stroje samy. Stěžovaly si také na nízkou kvalitu a technickou úroveň československých výrobků (Kaplan, 2002, str. 43-44).

2.2.2. Vnitřní krize

Krize, do kterých se ČSSR dostávala v letech 1954-1956, byly velice odlišné od let 1965-1968. V 50. letech šlo o krizi východního sovětského bloku a jeho členských zemí, které nebyly politicky jednotné (Kaplan, 2002, str. 155).

V jednotlivých státech socialistického bloku docházelo k určitým krizím, jak již bylo zmíněno v mezinárodních kořenech československé reformy (počátky destalinizace, maďarské povstání).

Československá ekonomika došla do krize a na přelomu 50. - 60. let neuspokojovala potřeby obyvatel (Kaplan, 2002, str. 163).

V roce 1957 byla ustanovena komise v čele s Otou Šikem, předním československým ekonomem. Jednalo se o reakci na popud Chruščova, který v nesmírně obrovských ministerstvech viděl problém hospodářské byrokratizace. Komise dle slov O. Šika měla za úkol připravit reorganizaci plánování a řízení hospodářství. Jednalo se o rozdělení centralizované moci do menších, národohospodářských rad. V komisi se pak O. Šik dle svých slov dostal k faktům a číslům, které ani členové strany neměli k dispozici a tím získal materiál pro posouzení aktuálního stavu ekonomiky. Zjistil, že československá ekonomika je na tom velice nepříznivě (Šik, 1989, str. 62). Také československá technika byla izolovaná od techniky západních států (Kaplan, 2002, str. 241).

V tomto období začali českoslovenští odborníci pracovat na dlouhodobých plánech a změnách organizace ekonomiky (Kaplan, 2002, str. 235). J. Hájek hodnotí, že „na XII. sjezdu v roce 1962 konstatovalo vedení KSČ konec možností extenzivního rozvoje a potřebu intenzifikace ekonomiky, které již nestačí dosavadní způsob řízení“ (Hájek, 1994, str. 12).

Nakonec tedy, dle hodnocení O. Šika, k ekonomické reorganizaci došlo. Moc se decentralizovala, přetvořila se ministerstva, některá pracovní místa se zrušila a jiná zase vytvořila. O. Šik viděl v tomto kroku velký posun pro budoucnost, ale obavy měl z některých opatření, například v normativích pro vývoj produktivity. Během tohoto opatření mohlo totiž dle jeho hodnocení dojít jednoduše k podvodným výsledkům (Šik, 1989, str. 66).

Reformní náznaky se tedy ve straně KSČ objevily již v 50. a počátku 60. let. Po nich docházelo k debatám o možnostech hospodářské reformy. V letech 1958-1968 probíhaly diskuze československých ekonomů, ve kterých kritizovali teoretické základy a metody centrálně plánovaného hospodářství (Pauer, 2004, str. 18).

O. Šik popisuje ekonomickou krizi ve své knize, kde uvádí, že bylo nutných větších investic do výroby. Také uvádí, že chyběla volná pracovní místa a tím vznikala vyšší nezaměstnanost. *“To byl výraz nehospodárného využití, dokonce plýtvání výrobními prostředky, příliš pomalého technického pokroku, průměrného zastarávání podniků, a konečně nesprávného vývoje výrobní struktury (příliš mnoho těžkého průmyslu), která byla investičně stále náročnější”* (Šik, 1989, str. 61).

O. Šik posuzuje situaci v zahraničním obchodě pro Československo jako kritickou, jelikož československé výrobky již nebyly na takové kvalitní a moderní úrovni, aby mohly konkurovat západním výrobkům. Jejich export se tak značně omezil. Kvalita zboží na domácím trhu se

zhoršovala a nabídka se omezovala. Docházelo tak k zásobovacím mezerám a lidé stály fronty na spotřební zboží. Byl také obrovský nedostatek bytů (Šik, 1989, str. 61-62).

Poté, co se v roce 1963 objevila první krize ekonomického růstu, ani vedení strany nepopíralo nutnost nápravy, avšak prakticky pro změnu nebyly z jejich strany učiněny žádné kroky (Pauer, 2004, str. 18). Vedení v čele s tehdejšími československým prezidentem Antonínem Novotným s reformou sice souhlasilo, ale z mocenskopolitických důvodů ji neuskutečnilo. To vedlo k jednomu z hlavních krizových momentů pražského jara (Pauer, 2004, str. 18). *“Celý proces pražského jara totiž začíná jasně ohraničenou snahou o dílčí ekonomickou reformu, jejíž nutnost byla pocítována v důsledku dlouhodobého a opakujícího se selhávání modelu centrálně řízené ekonomiky sovětského typu”* (Petráš & Svoboda, 2017, str. 286).

2.3. Politický a společenský vývoj v Československu

V následujících kapitolách nejprve představím kulturní sféru zlatých 60. let. Poté zmíním události, které ovlivnily společenský i politický vývoj v Československu a které vedly k vojenské intervenci, jež veškeré reformní snahy potlačila.

Nejprve je nutné zmínit samotné časové zařazení pražského jara z pohledu historiků. Jak bylo zmíněno výše, v díle historiků J. Petráše a L. Svobody je označen za počátek reformních procesů pražského jara ekonomická reforma. Dle historika J. Pauera by se dal určit počátek pražského jara po odstoupení A. Novotného z funkce prvního tajemníka a následně i z funkce prezidenta. Nicméně v odborné literatuře není přesně označený časový horizont počátku pražského jara. Lze ho ale připojit k roku 1968 (viz J. Pauer zmíněný výše nebo K. Kaplan, který se ve svých publikacích o kořenech československé reformy odkazuje k politicko-společenským změnám roku 1968).

Mezi hlavní události pražského jara na území Československa patří IV. sjezd spisovatelů roku 1967, demonstrace pražských studentů a také události okolo A. Novotného a jeho konflikt s vedením Matice slovenskej při jeho návštěvě v Martině ve stejném roce. Po tomto dění a nástupu Alexandera Dubčeka na pozici prvního tajemníka roku 1968, došlo k výrazným změnám v politice KSČ a k vydání Akčního programu, který popisoval průběh reformy. Následně proběhlo v červenci roku 1968 jednání mezi československým a sovětským vedením v Čierne nad Tisou. Po této události došlo počátkem srpna roku 1968 v Bratislavě k podpisu deklarace o věrnosti marxismu-leninismu. 21. srpna 1968 nastala vojenská intervence na území Československa.

2.3.1. Zlatá 60. léta

Kultura tzv. zlatých 60. let zažívala rozmach. Byla také velice pestrá a dostávala se, oproti předchozím létům, do období svobody umělecké tvorby. Vše zajímavé ze světa se dostávalo především do Prahy a českoslovenští obyvatelé měli přehled o tom, co se odehrává v zahraniční kulturní sféře.

Do kin se dostávaly filmy jak domácích, tak zahraničních režisérů. Již v nich nebylo znázorněné typické sovětské schéma, ani se v nich neobjevoval americký komerční model násilí. Lidé stáli fronty do knihkupectví a také na vstupenky do kin a divadel (například do divadla Semafor, Na zábradlí, Rokoko, Divadlo Apollo, Divadlo Jára Cimrmana a další.).

Na vrcholu byly hudební žánry, jako jsou například jazz, swingová taneční hudba a pop (mezi hlavní představitele popového žánru patřil Karel Gott, Waldemar Matuška, Václav Neckář, Helena Vondráčková, Hana Hegerová, Petra Černocká, Marta Kubišová, Hana Zagorová a další). Do zájmu mladé generaci se dostávaly i zahraniční kapely, kterými byly například Beatles nebo Rolling Stones (Rataj a Houda, 2010, str. 193-207).

2.3.2. Události na území Československa

V této kapitole je nejprve nutné zmínit samotné časové zařazení pražského jara z pohledu historiků. Jak bylo zmíněno výše, v díle historiků J. Petráše a L. Svobody je označena za počátek reformních procesů pražského jara ekonomická reforma. Dle historika J. Pauera by se dal určit počátek pražského jara po odstoupení A. Novotného z funkce prvního tajemníka a následně i z funkce prezidenta. Nicméně v odborné literatuře není přesně označený časový horizont počátku pražského jara. Lze ho ale připojit k roku 1968 (viz J. Pauer nebo K. Kaplan, který se ve svých publikacích o kořenech československé reformy odkazuje k politicko-sociálním změnám roku 1968).

Mezi hlavní události pražského jara na území Československa patří IV. sjezd spisovatelů roku 1967, demonstrace pražských studentů a také události okolo A. Novotného a jeho konflikt s vedením Matice slovenskej při jeho návštěvě v Martině ve stejném roce. Po tomto dění a nástupu Alexandera Dubčeka na pozici prvního tajemníka roku 1968, došlo k výrazným změnám v politice KSČ a k vydání Akčního programu, který popisoval průběh reformy. Následně proběhlo v červenci roku 1968 jednání mezi československým a sovětským vedením v Čierne nad Tisou. Po této události došlo v počátku srpna roku 1968 v Bratislavě k podpisu

deklarace o věrnosti marxismu-leninismu. 21. srpna 1968 nastala vojenská intervence na území Československa.

Dle hodnocení J. Hájka se významným okamžikem pro počátek snah o reformu, stala změna politického vnímání občanů Československa. Těm se v důsledku jednání na XIII. sjezdu roku 1966, kde byla projednávána možnost zapojení se do vědeckotechnické revoluce, dostalo nového a objektivního pohledu na svět. Do této celorepublikové akce se zapojili odborníci z mnoha oborů, ale také umělci. Ti se mladé generaci přiblížili nejvíce. Dostalo se jim tak nového a realističtějšího pohledu na společenskou situaci (Hájek, 1994, str. 13).

Zatímco, jak již bylo zmíněno, v Polsku a Maďarsku byly pokusy o reformy hlasité a projevovaly se nespokojeností mas, která byla s ozvěnou z XX. sjezdu KSSS, v Československu roku 1967 šlo o projevy menších skupin, které byly pro další události velmi významné (viz výše zmíněný IV. sjezd spisovatelů, demonstrace pražských studentů, A. Novotný a jeho konflikt s vedením Matice slovenskej při jeho návštěvě v Martině). Dle hodnocení J. Hájka v nich šlo především o poukázání na problémy než na požadovaná politická opatření. Také dle něj československá reforma v roce 1968 nebyla pouze snaha o odstranění chyb a nedostatků z minulosti, ale především snaha o narovnání práv občanů, a vytvoření podmínek pro nástup do další vyšší etapy vývoje (Hájek, 1994, str. 13-14).

J. Hájek podotýká, že došlo i ke snaze rozdělit funkci prvního tajemníka a prezidenta, již v roce 1967 zastával A. Novotný. Jelikož to symbolizovalo monopol moci ve státě, došla tak diskuze a intenzivní jednání ve vrcholu stranického aparátu k závěru, že se musí tyto funkce oddělit (Hájek, 1994, str. 14).

Jak již bylo zmíněno, v Československu začaly užší skupiny upozorňovat na problémy komunistického režimu. Bylo to například na IV. sjezdu Svazu spisovatelů, který se konal v červnu roku 1967 (Hájek, 1994, str. 13). Napětí mezi konzervativci komunistické strany a spisovatelem dosáhlo vrcholu a došlo tak k otevřené kritice komunistického režimu Antonína Novotného a jeho stoupců. Otevřený nesouhlas s režimem nebyl ale ve všech členských zemích Sovětského svazu možný (Pauer, 2004, str. 69).

Pro porovnání politické situace v jiných státech byl například v Polsku sjezd spisovatelů zakázán, neboť inspiroval obecnost ke kritice sovětského režimu. To vedlo v únoru 1968 k protestu tamních významných spisovatelů a intelektuálů proti polskému stranickému vedení (Pauer, 2004, str. 69).

K dalším událostem, které přispěly k počátku pražského jara a odchodu A. Novotného z funkcí prezidenta a prvního tajemníka, byla jeho návštěva Slovenska v září roku 1967. A. Novotný se snažil Slovensku vyhýbat a měl strach, že by na něj mohl být spáchán atentát za to,

že „byl osobně spoluodpovědný za vykonstruované procesy se »slovenskými buržoazními nacionalisty« a za politické pronásledování bezpočtu partyzánských velitelů ze Slovenského národního povstání (SNP, 1944)...“ (Pauer, 2004, str. 23).

O měsíc později nařkl A. Novotný Alexandra Dubčeka, československého politika a později prvního tajemníka, na plenárním zasedání ÚV KSČ v říjnu roku 1967 z buržoazního nacionalismu. Pokusil se ho odvolat z funkce, jenže se mezitím v ÚV KSČ zformovala opozice složená z reformistů a slovenských členů ÚV (Pauer, 2004, str. 23) a po promyšleném programovém vystoupení Alexandra Dubčeka na zasedání ÚV KSČ na podzim roku 1967 vrcholila snaha o návrat k demokracii a rozdělení funkcí prezidenta a tajemníka (Benčík, 2012, str. 22).

Došlo tím k pádu Novotného a „slovenská otázka se tak z mocenskopolitického hlediska stala rozhodujícím faktorem svržení Novotného a počátku »pražského jara«“ (Pauer, 2004, str. 23).

Událostí pražského jara, kterou režim považoval za provokaci a která přispěla k počátku reformních procesů, byla studentská demonstrace v říjnu roku 1967. Na kolejích, které obývali pražští studenti, docházelo často k výpadkům světla. Studenti tedy vyšli do ulic se svíčkami a provolávali „*My chceme světlo!*“ (Pauer, 2004, str. 22).

Po těchto akcích a dlouhých jednání ÚV KSČ byl v lednu roku 1968 A. Novotný z funkce prvního tajemníka odvolán a na tuto funkci byl zvolen A. Dubček (Benčík, 2012, str. 22).

A. Dubček začal navštěvovat reprezentanty zemí Varšavské smlouvy a zároveň se snažil sestavit novou vládu, která by byla v souladu s reformním pojetím komunismu v Československu (Benčík, 2012, str. 23).

Na A. Dubčeka je nahlíženo spíše z pozitivního hlediska. Například rozhovory, které ve svých sbornících zpracovala Tereza Michalová se týkají nekritického zhodnocení této osobnosti (Michalová, 2002). Ovšem je důležité zmínit, že byl jedním z těch, kteří podepsali text protokolu, který opět zavedl cenzuru. V protokolu mimo jiné bylo i to, že na rozkazy Sovětského svazu odstraní ze svého politického aparátu politiky, kteří jsou Sovětům nepohodlní a místo nich dosadí jejich stoupence. Také podpisem přislíbili legalizaci vojsk na území Československa (Pernes, 2003, str. 282).

Českoslovenští politici začali pracovat na návrhu reformních procesů a postupů, které by přestavěly stávající systém. Tím vznikly dva nejdůležitější dokumenty pražského jara, Akční program a vládní prohlášení z dubna roku 1968 (Pauer, 2004, str. 24).

Pracovní skupina, ve které byl mj. i Z. Mlynář, tehdejší komunistický politik, zasedla v lednu roku 1968. Tyto pracovní skupiny byly složeny většinou z pracovníků vysokých škol a

vědeckých ústavů. Z. Mlynář popisuje, že cílem skupiny na tomto zasedání bylo připravit text politického dokumentu, který by především popisoval vývojové fáze politické reformy. Dokumentu byl později přidělen název Akční program KSČ (Mlynář, 1990, str. 100). Hlavními zásadami Akčního programu byl postup ekonomické reformy nebo například svoboda projevu.¹

Do Akčního programu nechtěl Z. Mlynář dle svého hodnocení zahrnovat politické strany a Národní frontu z důvodu, že Národní fronta měla za cíl omezovat nekomunistické politické strany. Mohlo by tak dojít ke krizi a ke konfliktu o moc. Jenže v březnu roku 1968 museli po dalším zasedání přidat o této problematice ustanovení s jasným stanoviskem (Mlynář, 1990, str. 102-103). Akčním programem *“měla být garantována nezávislost odborů a zájmových svazů a jejich činnost měla být omezována pouze ústavou”* (Pauer, 2004, str. 22).

První etapa byla tedy zakončena v dubnu 1968 vyhotoveným Akčním programem. Dále se ujasnily justiční požadavky, např. že měly být rehabilitovány oběti politického pronásledování. K těm se mělo přistupovat individuálně a mělo se jim dostat materiálního odškodnění. Také měla být více zaručena náboženská svoboda a práva národnostních menšin. Do srpnové intervence byly však přijaty pouze dva zákony, jež bylo zrušení cenzury a zákon o rehabilitacích (Pauer, 2004, str. 25-26).

Po odstoupení A. Novotného byl 30. března 1968 zvolen nový prezident, Ludvík Svoboda. Ten měl být pro veřejnost prezidentem, který podporuje reformní procesy a měl pomoci při sjednocování společnosti. Po vojenské intervenci však společně s představiteli KSČ podepsal protokol zmíněný výše o znovu zavedení cenzury a zlegalizování pobytu sovětských vojáků v Československu. Stal se také hlavním normalizátorem (Pernes, 2003, str. 270-282).

Došlo i ke změnám ve vládě v předsednictvu ÚV KSČ a do vedení strany v dubnu 1968 se dostala řada reformistů. Byli jimi J. Smrkovský, F. Kriegel, Z. Mlynář, J. Špaček, Č. Císař a V. Slavík. Politicky konzervativní členové měli ale nad reformisty stále početní převahu (Pauer, 2004, str. 26).

V druhé etapě diskuzí dle J. Hájka docházelo k obrozování Národního shromáždění (Hájek, 1994, str. 17). Do jeho čela se dostal reformátor J. Smrkovský, avšak poslanci (konzervativci) byli voleni ještě za času A. Novotného (Pauer, 2004, str. 27). J. Hájek uvádí, že i přes to vedení slibovalo, že se budou vytvářet demokratické základy nového politického systému (Hájek, 1994, str. 17). Dále J. Hájek konstatuje, že došlo také k obrození Národní fronty, což *“má být potvrzením »důsledného rozchodu s monopolem politické moci« a mluví se o výslovně*

¹ Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: Svoboda, 1968, dostupné online: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf

pluralistickém pojetí. Tzn. že si »socialistickou státní moc nemůže monopolizovat ani jedna strana, ani koalice politických stran«“ (Hájek, 1994, str. 17).

K odstraňování cenzury docházelo postupně. V červnu roku 1968 parlament oficiálně zrušil mediálním aparátům cenzuru. J. Hájek uvádí, že fakticky došlo k zrušení cenzury již v březnu stejného roku (Hájek, 1994, str. 16), protože byla pod tlakem žurnalistů neudržitelná (Pauer, 2004, str. 28). Dle J. Hájka se média dostala do mocenského postavení, ze kterého mohla dále rozvíjet diskuzi okolo dalšího reformního postupu, které pokračovalo ve vedení strany (Hájek, 1994, str. 16). *“Svobodné hromadné sdělovací prostředky, které byly v roce 1968 ve stavu disciplinované anarchie, se staly mluvčím a informačním orgánem veřejnosti, a tedy protivníkem moci“* (Pauer, 2004, str. 28).

Bezesporu nejnápadnějším projevem nezávislé veřejnosti se stal manifest Dva tisíce slov z června roku 1968, který vyzýval k občanské statečnosti a samostatnému organizování a mobilizaci sil proti nebezpečí vnitropolitických jednání a který jasnými slovy překračoval dosavadní hranice politických diskuzí (Pauer, 2004, str. 29-30). Tento dokument, se kterým přišli radikální intelektuálové, neměl zřejmě takový účinek, jaký předpokládali. Dle hodnocení J. Hájka přivedl manifest Dva tisíce slov místo požadavků na plnění demokratické reformy spíše její odpůrce (Hájek, 1994, str. 20).

Po uvolněných a neorganizovaných prvomájových oslavách, které se staly manifestací svobody a národní jednoty (Rataj a Houda, 2010, str. 251), obdrželi v květnu 1968 A. Dubček, V. Biřák a O. Černík dopis s pozváním do Moskvy (Benčík, 2012, str. 26). Dle hodnocení O. Šika tam byli konfrontováni hrozbami a kritikou (Šik, 1989, str. 185).

Hlavní představitelé Varšavské smlouvy nesouhlasili s reformním hnutím v ČSSR. V červenci roku 1968 se tak svolala tajná schůzka, kde se snažili přijít s návrhem, jak hnutí zarazit. Poslali dopis československému vedení o probíhající kontrarevoluci na území Československa. Vedení KSČ na dalších jednáních s představiteli Varšavské smlouvy popřelo jakékoli pokusy o revoluci (Benčík, 2012, str. 29).

2.3.3. Jednání v Čierne nad Tisou

Na nátlak ze strany varšavské pětky došlo k setkání s představiteli KSČ, aby projednali zdroje nespokojenosti, čímž byl tisk, změny v politickém systému a československá zahraniční politika (Kaplan, 1993, str. 54). *„Poslední pokus obou stran o jednání se uskutečnil ve dnech 29.7. až 1.8. 1968 ve východoslovenském pohraničním městečku Čierna nad Tisou“* (Pauer, 2004, str. 121).

Místo bylo zvoleno představiteli Sovětského svazu, kteří si o něm před uskutečněním schůzky opatřili veškeré informace a vyznali se tam lépe než československá delegace. Jednání se konala v Kulturním domě železničářů a také ve vlaku SSSR. Důstojníci sovětské tajné policie hlídali východy i kabiny překladatelů, kontrolovali telefony, čímž docílili toho, že vedení KSČ nemohlo kontaktovat své zbývající členy v Praze.

To ve stranickém aparátu v Praze vyvolalo značné nepokoje. Začaly se šířit informace, že byl A. Dubček přehlasovaný. Sovětští představitelé totiž nabízeli československému vedení vojenskou pomoc při potlačení kontrarevolucí.

Na jednání v Čierne nad Tisou požadovalo sovětské politbyro jasné stanovisko, jak bude KSČ dále postupovat. Probíhala jednání, ve kterých například A. Dubček odmítal teze varšavského dopisu o kontrarevoluci na území ČSSR. Snažil se KSSS ujistit, že spolupráce se Sovětským svazem je přirozenou součástí socialismu v ČSSR. Ale že je potřeba, aby se českoslovenští občané nedomnívali, že z důvodu spolupráce s SSSR není Československo schopné řešit problémy na svém území (Pauer, 2004, str. 122-130).

Na jednáních se také řešila zrušená cenzura. Sovětské politbyro s tím nesouhlasilo a prohlašovalo, že není možné, aby tisk, například Rudé právo či Mladá fronta, udílel rady, *“jak má být složeno předsednictvo strany“* (Pauer, 2004, str. 136). Debata o tisku rozdělila předsednictvo na dvě poloviny. Ti, kteří tvrdili, že SSSR neohrožuje suverenitu ČSSR, byli označeni za konzervativce a ti, kteří propagovali nový model socialismu, byli považováni za progresivní.

A. Dubček konstatoval, že existují rozdílná hodnocení vnitropolitické situace v ČSSR. Na jedné straně stojí varšavský dopis a na straně druhé květnové plénum ÚV KSČ a odpověď KSČ na varšavský dopis (Pauer, 2004, str. 141-143). Československá delegace předpokládala, že by se členy SSSR mohla dojít ke kompromisu.²

Závěry těchto jednání shrnul L. Brežněv po soukromém rozhovoru s A. Dubčekem. Navrhl, že se všech šest bratrských stran sejde v Bratislavě, kde podepíší slavnostní deklaraci o věrnosti marxismu-leninismu, socialistickému imperialismu a Varšavské smlouvě. Cílem deklarace bylo před celým světem dokumentovat jednotu socialistického společenství a jeho jednotnou zahraniční politiku (Pauer, 2004, str. 149). Jiné výsledky toto jednání nepřineslo (Benčík, 2012, str. 31).

² SVITÁK, Matěj (2018). Poslední varování. Čierna nad Tisou se před 50 lety stala diplomatickým centrem Východu ČT24, ČTK [online]. 29.7.2018 [cit. 2023-05-29]. Dostupné z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2550688-posledni-varovani-cierna-nad-tisou-se-pred-50-lety-stala-diplomatickym-centrem>

2.3.4. Jednání v Bratislavě

Dne 3. srpna 1968 došlo v Bratislavě k účasti vedení stran z Bulharska, NDR, Polska, Maďarska, Sovětského svazu a Československa. Mělo zde dojít k podepsání prohlášení, které oznámil Brežněv v závěrech jednání v Čierne nad Tisou. Deklarace obsahovala pojmy, u kterých českoslovenští politici předpokládali, že by si je každá strana mohla vyložit jinak, a tím by nemusela dodržet všechny body. Dvojznačnost základních frází byla ale spíše ve prospěch Sovětského svazu. Například pojem “společná povinnost” při pomoci všem socialistickým státům Varšavské smlouvy ospravedlňuje vojenskou intervenci, ke které došlo 20. - 21. srpna 2023 (Pauer, 2004, str. 152-154).

Po slavnostním podepsání Bratislavské deklarace byla L. Brežněvovi předána písemná prosba o “bratrskou pomoc”. Tento zvací dopis sepsali a podepsali A. Indra, D. Kolder, A. Kapek, O. Švestka a V. Biľak. *„Píší, že v podstatě zdravý proces po lednu 1968 se ÚV KSČ vymkl z rukou. Hromadné sdělovací prostředky se dostaly pod kontrolu pravicových sil a rozpoutaly vlnu nacionalismu, šovinismu i antikomunistickou a antisovětskou psychózu“* (Pauer, 2004, str. 155).

2.3.5. Vojenská intervence

Jak bylo zmíněno výše, k vojenské intervenci došlo mezi 20. a 21. srpnem 1968. Vedení KSČ se soustředilo na přípravu mimořádného sjezdu strany, který se měl konat 9. září 1968 (Pauer, 2004, str. 163).

Mezitím se státy varšavské smlouvy (SSSR, Bulharsko, NDR, Polsko a Maďarsko) domlouvaly na vpádu vojsk na území Československa (Benčík, 2012, str. 33). K tomu došlo v noci z 20. na 21. srpna, kdy překročila tato vojenská koalice československé hranice a obsadila zemi. Operaci byl udělen název „Dunaj“ (Pauer, 2004, str. 188).

Během třiceti šesti hodin bylo Československo vč. vzdušného prostoru pod kontrolou invazních vojsk. Ta obsadila televizní studio, tiskovou agenturu ČTK a redakci stranického tisku Rudé právo. Dále byla okupována řada civilních objektů a komunikačních centrá, redakcí, ministerstev, budova ÚV a předsednictva vlády, Akademie věd, nakladatelství, některé banky aj. (Pauer, 2004, str. 189).

Aby nedošlo ke krveprolití, vydal Martin Dzúr, československý ministr obrany, vynucený rozkaz, aby Československá lidová armáda nekladla odpor a spolupracovala s postupujícími vojsky (Pauer, 2004, str. 190; Benčík, 2012, str. 35). *“Vpád armád Varšavské smlouvy ochromil*

celou zemi a Československá strana socialistická nebyla výjimkou...” (Petráš, Svoboda, 2017, str. 296).

3. Pražské jaro ve vzpomínkách pamětnic

Pražské jaro se mým aktérkám vybavuje jako období s uvolněnou atmosférou, jak společenskou, tak politickou. Vzpomínají na bohatou kulturní scénu, v níž umělci mohli svou tvorbu prezentovat bez větší cenzury, která byla pro předchozí léta typická. Dále se pokoušely pražské jaro časově zařadit a zmiňovaly vzpomínky, které jim z této doby utkvěly. Mezi nimi byly vzpomínky na příjezd vojsk a upálení Jana Palacha, ale také na návštěvy kulturních akcí. Dále zmiňovaly, zda se po vojenské intervenci zúčastňovaly či neúčastňovaly demonstrací a jejich pocity se setkávání s vojsky. Také v menší míře uváděly politickou příslušnost svých rodičů a zda je v těchto názorech následovaly.

Když se aktérky pokoušely datovat počátek pražského jara, docházelo mezi nimi k časovým rozdílům a nejasnostem. Časové zařazení pražského jara je mimo možnosti pamětnic. Nebyly pro ně důležité politické souvislosti. Ani jedna z aktérek nezmínila významné politické události spojené s vrcholem pražského jara, čímž bylo například vydání Akčního programu v dubnu roku 1968. Všechny na pražské jaro vzpomínají skrze své mládí, které v úvodu vyprávění často zmiňovaly. Dle svého věku se také snažily o sdělení počátku pražského jara. Vzpomínaly, kolik jim bylo, když se začala atmosféra uvolňovat. Spíše si vybavovaly význačné události, které jim v hlavě utkvěly, jako byla například vojenská intervence.

Aktérka Helena se pokusila pražské jaro zařadit, a to k roku 1966. Zmiňovala, že při příchodu vojsk jí bylo patnáct let a počátky uvolnění pocítovala od svých třinácti let. Tato její vzpomínka nemusela nutně zrcadlit společenskou atmosféru, která se v té době ještě pravděpodobně tak významně neuvolňovala. Zmínila, že je pro ni těžké počátek určit, jelikož v takto nízkém věku jsou vzpomínky lehce zastřené.

„No... tak časově bych to vymezila tak nějak přibližně...mm... no jako když mě bylo patnáct, tak vlastně nastal... to sem vtrhly ty... ty ruský vojska. A předtím to bylo takový příjemný... já bych řekla od takovejch třinácti let přibližně, že se to začalo uvolňovat. Že i mezi lidma byla lepší nálada a vlastně i v rodinách. Že člověk cejtíl, že babička s dědou nebo táta s mámou, že mluvili o tom, že konečně nebudeme pořád poslouchat jenom ty Rusáky.“³

„Byla jsem jako dítě, takže o tom nejvíc o tom mluvila třeba babička s dědou.“⁴

³ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁴ Tamtéž.

Podobně datuje počátky uvolnění atmosféry i paní Barbora. Tak má pro časové určení velký životní milník, a tím bylo seznámení se svým manželem. Ve vyprávění zmiňovala, že jí v té době mohlo být sedmnáct nebo osmnáct let, což odkazuje k roku 1966. Její pociťování změny atmosféry ve společnosti tak mohlo být ve spojitosti s tímto obdobím, na které ráda vzpomíná, a ne na základě změn v politické a společenské sféře.

„A bylo cejtít takový určitý uvolnění v tý společnosti. Třeba na koncertech, že občas tam proběhly odvážný nářky proti režimu. To bylo uvolněný v tomhle směru.“⁵

„No a jako jinak mě bylo... mi bylo těch osmnáct možná sedmnáct... to jsem se seznámila se svým celoživotním partnerem...“⁶

„V 68 jsme se s manželem brali... a zakládali jsme tu rodinu... Já jsem teda to období pražského jara vnímala moc dobře. Mám to propojený s tímhle významným obdobím...“⁷

Paní Jitka zmínila v úvodu, že na pražské jaro vzpomíná ráda, jelikož byla mladá. Přesné časové období ale také nedokázala určit. Příkláněla se k roku 1967, ale bez většího vysvětlení. Hodnotila to zřejmě na základě svého členství v komunistické straně a mohla mít tak přístup k nějakým vnitropolitickým informacím. Detailně zmiňovala i pestrou zahraniční i československou kulturu, je tedy možné, že počátky pražského jara určuje na základě těchto vzpomínek.

„Pražské jaro, no na pražské jaro si vzpomínám, protože ad jedna jsem byla mladá, takže kdo by nevzpomínal na mládí. Protože v roce 68 mně bylo pětadvacet. Takže to byl člověk mladej a nadšenej do všeho. Byla to doba, v podstatě už předtím osmašedesátým, tady byla velice otevřená jako kulturní fronta...“⁸

„No... asi tak ten rok 1967...“⁹

I paní Beata se pokusila pražské jaro zařadit do roku 1967. Vzpomínala na uvolněnější vystupování také na škole. Jelikož v tomto roce otěhotněla, měla při pokusu o časové zařazení nějaký záchytný bod.

⁵ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

⁸ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁹ Tamtéž.

„No tak já vlastně otěhotněla srpen září 67 a už v té době si pamatuju, že jako se nikdo nebál tolik mluvit. Že i ve škole to bylo takový volnější, jako že učitelé nebyli tak, jak to říct... jako, že se prostě nebáli sem tam něco říct proti komoušům. No, takže asi tak rok před Rusákama no bych tak řekla.“¹⁰

Rok 1967 byl významným i pro aktérku Olgu. Ta v té době trávila čas se skupinou přátel a vzpomínala právě na druhou polovinu roku 1967, kdy často jezdili do Prahy. Zmínila ale, že to nemá příliš spojené s pražským jarem, nýbrž právě s novou etapou života.

„Jako asi bych to teda zařadila asi jako v polovině toho 67 roku... to jsme začali s partou chodit ven a prostě jsem takhle začala víc být jako v té Praze... Jsem do té doby byla spíš v Roztokách jako dítě. No a právě jsem v té době začala poznávat krásy Prahy (směje se). Takže já nevím, já to mám asi spojený hodně s tím, že jsem prostě furt někde lítala. Nemám to úplně jako pražský jaro asi... Je to pro mě takový těžký určit. Jsme byli všichni na jedný vlně, takže jako takhle politicky, já se o to moc nezajímala.“¹¹

Jediná paní Věra přiřadila k počátku pražského jara období roku 1968 na jaře. Toto stanovisko bylo pravděpodobně formováno buď v důsledku vnímání společnosti v období dospívání, nebo působením jejího otce na vysoké škole a tím i více dostupných informací, či studentský majáles, který pro ni měl zřejmě velký význam, jelikož ho velice barvitě popsala a ve vyprávění bylo slyšet její nadšení.

„Já si myslím, že na jaře...“¹²

„Jo, předtím, než přišli. Takhle já to jako vnímám, já jsem to začala vnímat prakticky teprve na tom jaře jo. Protože táta učil na vysoký škole, že jo. A teprve tehdy se začalo něco jako... tak jsem to začala vnímat na jaře.“¹³

Paní Johana nepocítovala ve společnosti významné změny, na základě kterých by si uvědomovala uvolněný režim. Na počátky pražského jara tedy nijak markantně nevzpomíná.

¹⁰ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

¹¹ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

¹² Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

¹³ Tamtéž.

Avšak ve vyprávění zmínila, že byla v této době mladá, ale tuto oblast společnosti vzhledem ke svému těhotenství nesledovala.

„No na tuhle dobu vzpomínám no. Hlavně teda protože jsem byla mladá, že jo. Jako on si stejně nemohl každý říkat co chtěl, to ne. Ale tak já jsem byla doma, těhotná... Takže já jako ani nevím, já jsem to nějak nesledovala tohleto.“¹⁴

Dále aktérky v úvodu vzpomínání zmiňovaly uvolněnou společenskou a kulturní atmosféru.

Paní Jitka měla v době pražského jara dvouleté dítě a tomu se podřizovaly ostatní činnosti. Zmínila, že z tohoto důvodu neměla prostor na návštěvy kulturních akcí, avšak přesto o kultuře měla značný přehled.

„No moc jsme nechodili, protože jsme měli doma dvouletý dítě. Takže to nejde nechat dvouletý dítě doma jít si někam.“¹⁵

„...tady byla velice otevřená jako kulturní fronta pro celej... no jezdili sem zpěváci z Itálie sem jezdili. Filmy italský se tady hrály. Francouzský filmy. My jsme točili dobrý filmy. Prostě kultura v tý době byla vysoce osvícena nejenom u nás, ale i ve světě. Byla to doba Presleyho, Beatles, Rock n rollu. No nádhera.“¹⁶

Podobně na kulturu vzpomínala i paní Barbora. Dle svých slov se společně se svým manželem kulturních akcí zúčastňovali velice často. Také zmiňovala návštěvy divadla Semafor, názvy filmů a jména umělců.

„... a taky jsem se hodně zúčastňovala kulturního života v Praze... do kina, divadla, na koncerty jsme chodili... navštěvovali jsme aktuální premiéry v kinech... Na divadelní představení... V Semaforu jsme byli... pak na koncerty jsme chodili. Jako bylo to hodně uvolněný... do restaurací jsme chodili. Ale tak my byli svobodný, seznamovali jsme se s manželem... a pak po okupaci už tolik lidí nechodili... Před okupací byly májovky... Vinnetou a Old shatterhand... to bylo takový odpočinkový. Filmy režiséra Formama jsem měla moc ráda, a než je všechny

¹⁴ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

¹⁵ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

¹⁶ Paní Jitka, rozhovor ze dne 23.2.2022 v Praze, v bytě aktérky.

zakázali, tak jsem se na ně moc ráda dívala. Ostře sledované vlaky jsme od něj měla nejradši... no... “¹⁷

Paní Beata ve spojitosti s kulturou zmínila především filmy, na které chodila do kina. Ve svých vzpomínkách také zmiňovala, že často jezdila se skupinou přátel na vandry.

„Tak před okupací za mě, když si to vybavím, tak to byl úplně jinej svět. Prostě uvolněná atmosféra. Chodili jsme do kina. Třeba na Údolí včel si teď vzpomínám. To jsem viděla v kině... mmm... Nebo ještě Hoří má panenka. Ten byl pak zakázanej. “¹⁸

„... tak jsme hodně jezdili na takový akce. Tam jsme zpívali, tábořili, a tak no. “¹⁹

Paní Johana uvedla, že v ní kultura nikdy nevzbuzovala velký zájem a vyhledávala raději posezení v restauraci nebo přírodu.

„No já na ty kina... to jsem moc nebyla, to tak jednou za uherskej rok, to jsem šla. Ale jako můj bejvalej na tohle nebyl no a já jsem spíš taková do přírody. Chodila jsem do lesa hodně, nebo na... posedět na zahrádku. Jako u restaurace, dát si limonádu nebo kafe jo. Tak to jo. Ale kino, divadlo, no to do divadla chodila potom moje maminka s dětma, já moc ne teda. “²⁰

Aktérka Věra kulturu neupřednostňovala spíše vzhledem ke svému věku. Zmiňovala ale vzpomínku na pražský majáles na jaře roku 1968. Dle svých slov v ní zanechal významný dojem. Také upřesnila, že s ohledem na svůj věk nemohla například navštěvovat společenské podniky, ve kterých by se ke kultuře dostala blíže.

„...potom si pamatuju, že byl majáles na jaře 68. A to bylo obrovský, protože to byl snad 1. máj, nebo studentskej majáles. A ktorej vůbec byl snad možnej u nás. To jeli ty alegorický vozy, jako nevím... to bylo na Letný, nebo... ale víš, vždycky byl povinněj 1. máj. Ale tohleto jaro byl prostě studentskej majáles a pro mě jako to bylo neuvěřitelný... hele mě bylo čtrnáct, patnáct, takže já jsem do žádných podniků ani chodit nemohla, že jo. “²¹

¹⁷ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

¹⁸ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

²¹ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktéry.

Podobně i aktérka Olga vzpomínala na kulturu zejména z pohledu společenských akcí se svou skupinou přátel, které zmiňovala ve vzpomínkách velice často. Společně chodili do kin, ale také na koupaliště a různá místa v Praze, především na Výstaviště v Holešovicích a na Václavské náměstí.

„Tak jinak v těch patnácti, my jsme měli takovou partu, pár holek, pár kluků... stýkali jsme se po škole... někdo byl z Roztok, někdo z Bubenče, někdo ze Suchdola... taky z Kralup...“²²

„Takže jsme se hodně scházeli v Praze... pod vocasem u koně na Václaváku. No a chodili jsme do kina, na koupaliště do Podolí hlavě a na Džbán. Pak do Šáreckýho údolí, to bylo kousek od toho Džbánu... Jo a ještě do... teď je to Výstaviště, v Holeškách, ale předtím se tomu říkalo Julda Fulda nebo Fučíkárna... to byl jako Park kultury a oddechu Julia Fučíka.“²³

Paní Helena vyprávěla o uvolněné náladě ve společnosti, která byla plná naděje, velice poutavě. Uvedla, že lidé více plánovali a s větším nadšením se věnovali aktivitám, které je bavili. Nemuseli se tolik bát mluvit proti režimu. Upozornila ale, že i tak na ni rodiče naléhali, aby ve společnosti o politice nic neříkala. Vyprávění o uvolněné atmosféře u paní Beaty, Barbory, Jitky, Věry i Olgy bylo velice podobné.

„Že i mezi lidma byla lepší nálada a vlastně i v rodinách. Že člověk cejtil, že babička s dědou nebo táta s mámou, že mluvili o tom, že konečně nebudeme pořád poslouchat jenom ty Rusáky... Ale to právě i na těch projevech, když je člověk uvolněnej a má naději a je prostě má radost že jo. A nemá strach, že ho někdo za to zavře nebo bude nějakým způsobem perzekuován, tak to víš i z normálního života jo. Že když je člověk uvolněnej a má radost a má naději, takže všechno vidí daleko v lepším světle. Líp se plánuje, líp se všechno dělá. Ty lidi všechno daleko líp bavilo. Protože měli tu naději a ta jim bohužel potom byla zase vzána.“²⁴

Jediná paní Johana konstatovala, že je pro ni těžké si na tuto dobu takto detailně vzpomenout, protože už je to mnoho let a již si nepamatuje na to, jak se cítila. V průběhu ale několikrát zmínila, že ji vše přišlo stejné. Žádné uvolnění nepocítila a také se v té době soustředila na jiné záležitosti. Narážela i na vzpomínku, že nepocítovala změnu ani ve svém

²² Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

²³ Tamtéž.

²⁴ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

okolí. Jelikož nenavštěvovala žádné kulturní akce a z jejího vyprávění bylo patrné, že jezdila spíše do přírody, neměla zřejmě tolik možností pocítit uvolněnou atmosféru ve společnosti.

„Hele jako já nevím, mě to přišlo asi jako takový stejný. Já nevím, já jsem byla hodně mladá a taky hodně blbá, že jo (směje se). Taky jsem řešila úplně jiný problémy doma. Jako nějak... jsem vnímala jiný věci daleko víc, než cokoli jinýho. Prostě to šlo mimo mě. Mně se to zdálo pořád stejný. Tak, že by byla nějaká změna... jako... já... lidi byli stále stejní... nezměnilo se v tomhle nic... byli zlý a byli hodný. Nevím, neumím to říct tohleto. Ale myslím si... já jsem žádnou změnu u sebe a v okolí nepocítovala... A jestli se něco změnilo... No já nevím, co k tomu dodat... Víš co, už je to hezkejch pár let... takže prostě si nevzpomenu na to, třeba jak jsem se cejtila nebo tak.“²⁵

Ve spojení s pražským jarem a zlatými 60. léty vzpomínaly aktérky také na významné osobnosti z umělecké sféry. Nejvíce se aktérkám vybavovala Marta Kubišová. Jelikož všechny aktérky zmínily, že o jejím zákazu vystupování věděly, domnívám se, že je to právě důvod, proč si zrovna Martu Kubišovou vybavily nejčastěji.

Paní Helena mezi umělci zmínila i jména Karla Gotta, Heleny Vondráčkové nebo třeba Waldemara Matušky. Vzpomínala, že se jako děti dělily na skupiny, kdo měl radši K. Gotta a kdo W. Matušku. Zmínila, že v Matuškově viděli rebela. Na Martu Kubišovou a její zákaz vystupování si také vzpomněla.

„A my jsme poslouchali hodně Gotta, Matušku, Vondráčkovou, že jo. To bylo něco. A Vaška Neckáře a jako děti jsme se dělily do skupin, že některá skupina milovala Gotta, některá zase Matušku, my jsme byli Matuškovci (směje se). Člověk v něm cejtíl i takovýho rebela.“²⁶

„Kubiška ta vůbec nemohla zpívat. Ta prostě si šla za svým. Ona nic neodvolala.“²⁷

Stejně jako u paní Heleny se i u paní Johany objevuje označení Waldemara Matušky za rebela. Zdá se, že v aktérkách jeho vystupování zanechalo silnějšího dojmu. Martu Kubišovou zmínila téměř okamžitě při zmínce o umělcích. Také vzpomínala, že Heleny Vondráčkové se režim zřejmě nijak nedotkl.

²⁵ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

²⁶ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

²⁷ Tamtéž.

„Marta Kubišová... ta musela skončit, že jo.“²⁸

„Vondráčková ta si myslím, že ta asi mohla... tý se to moc nedotklo.“

„Jo pak ještě Matuška, ten taky no. Ten byl taky takovej rebel.“

Paní Věra poznamenala, že umělci se v té době dělili na dvě skupiny. Na skupinu, která nebyla režimem nikterak omezována a na ty, kteří měli zákaz vystupování. Martu Kubišovou zmínila ve spojitosti s Ivou Janžurovou a vzpomínala, že na Václavském náměstí něco předávaly A. Dubčekovi. Také uvedla, že si více váží Marty Kubišové namísto Heleny Vondráčkové, u které se domnívá, že s režimem spolupracovala, a proto měla určité výhody.

„No tak tu určitě, ona a ještě s Janžurovou dávaly Dubčekovi něco pro štěstí nebo co... já si pamatuju, že oni na něj čekaly, jak on přijel v tý šest set trojce. Tak to jo. Tam se to pak jako dělilo, protože byli jako umělci, který vlastně to odskákali a nikdy se nesnížili k tomu, aby s tím režimem spolupracovali. A pak byli jako Vondráčková a ty prostě mohli no.“²⁹

„Ale těžko soudit no. Určitě si myslím, že si víc vážím víc Kubišový, než Vondráčkový, to v každým případě.“

Paní Barbora zmiňovala ve svém vyprávění jak Martu Kubišovou, tak Helenu Vondráčkovou a zmínila, že H. Vondráčkovou sleduje dodnes. Jediná paní Barbora a paní Beata si vzpomněly na skupinu Golden Kids, jejímiž členy byla právě Marta Kubišová, Helena Vondráčková a také Václav Neckář. Paní Barbora vzpomínala i na zakázané desky Waldemara Matušky, které doma poslouchala z gramofonu.

„Jasně, v té době pro mě byla moderním pojetím hudby skupina Golden Kids. to mi bylo pak líto, že na začátku 70. let byli kvůli Martě Kubišový zakázaný. Helenky Vondráčkový pěveckou kariéru sleduju dodnes. Vždycky jsem měla ráda ty její písničky. Pak Matušku taky... toho jsem taky ráda poslouchala. Ten byl pak teda po okupaci zakázanej. Takže jsem měla desky, ale i tak jsme ho doma poslouchali. Doma jsme měli gramofon... takže v soukromí doma jsem poslouchala i tyhle zakázaný zpěváky...“³⁰

²⁸ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

²⁹ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

³⁰ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

Vzpomínky paní Beaty na umělce té doby jsou velice podobné ostatním aktérkám. Také zmiňovala stejné umělce, ale i například Jiřinu Bohdalovou. Zmínila i skupinu Abraxas, kterou poslouchala po roce 1974 a chodila na jejich koncerty. Kapela však vznikla až v roce 1976, ale z aktérčina vyprávění bylo patrné, že si přesný rok nevybavuje a určila ho na základě narození její dcery.

„Kubiška, Helenka Vondráčková, taky Neckář třeba, Matuška...“³¹

„Pak tu bylo zase plno umělců, jako Karel Gott, Jiřina Bohdalová... ty na tý scéně byli teda celou dobu a lidi jim to pak i vyčítali, že šli s tou dobou, že nebojovali...“³²

„No a a třeba Vondráčková no. Ta vlastně zpívala ve skupině“³³

„... s Kubiškou a Neckářem.“³⁴

„Kubišová se tenkrát distancovala a měla zákaz vystupovat... Neckář taky měl nějak zákaz. V jednu chvíli se taky nesměl objevovat v televizi a zpívat. Ale Vondráčková ta se od nich musela asi nějak distancovat. Ta si lítala po světě, a měla koncerty a tý se ta doba asi moc nedotkla.“³⁵

„Pak jsem, ale to bylo teda pozdějš, to už jsem měla dceru, takže to muselo bejt po roce 74 určitě... to jsem poslouchala Abraxas. Ty byli trochu trnem v oku režimu, ale zakázaný nebyli. Jen zas tak často neměli koncerty no, ale když měli, tak jsem většinou šla.“³⁶

Paní Olga zmiňovala stejné umělce, ale navíc si vzpomněla na Hanu Zagorovou. Zmínila, že ji mrzelo, že Marta Kubišová měla zákaz vystupování. Také vzpomínala na hru se svou kamarádkou, se kterou si hrály v oblečení a špercích její matky na vystupující umělce. Při této vzpomínce bylo velice znatelné její pobavení.

„Jo jo, poslouchali jsme Vondráčkovou, Zagorku, Gotta, Neckáře, Matušku a další. Tehdejší popovou scénu prostě. Měla jsem hrozně ráda Kubišku, ale ta pak nemohla vid'. Občas se někdo objevil a pak zmizel, když se nelíbil komunistům.“³⁷

„Jé to si vzpomínám, my jsme si pak na ně i s kamarádkou hrály doma... my jsme vzaly mámě štekle, paruku, její šaty, co měla ze zahraničí... no a dělaly jsme různý koncerty...“

³¹ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

Jediná paní Jitka na českou uměleckou scénu nijak konkrétně nevzpomínala a více se o ní nevyjadřovala.

Vedle umělců aktérky zmiňovaly i politiky. Nejvíce se opakovalo jméno Alexandera Dubčeka a Josefa Smrkovského. Na A. Dubčeka měly téměř všechny aktérky velice pozitivní názor. Paní Beata i paní Olga o A. Dubčekovi zmínily, že jim přišel sympatický a že se dle jejich slov snažil přiblížit více k západní části světa. Více se o něm nevyjadřovaly. Paní Beata konstatovala, že se o politiky jako takové spíše nezajímala.

„Dubčeka jsem samozřejmě zaregistrovala. Přišel mi jako takovej lidskej komunista. Jinak nijak zvlášť jsem žádný politiky nezkoumala. Hodně se o něm mluvilo, hodně byl v televizi a přišel mi takovej jako sympatickej. Přišlo mi, že měl snahu přiblížit se spíš k západu než k východu.“³⁸

Paní Olga zřejmě vzhledem ke svému věku nevěnovala politice větší pozornost. Také zmínila, že jejích otec o politice doma detailně nemluvil, tak informace získávala skrze vrstevníky.

„No Dubček, o něm jsme se bavili s kamarádama. Více méně přebrány informace od rodičů. Takže na něj byli různý názory. Jako doma se politická situace moc nerozebírala, protože táta o tom moc nemluvil. Ten jen říkal, že je všechno v pořádku.“³⁹

„Přišlo mi třeba sympatický, že hodně jako vystupoval k těm lidem, byl takovej jako se zájmem o tu společnost. Když se o něm mluvilo, tak s takovou nadějí, že to tu dá do pořádku no. Že budeme víc otevřený tomu západu.“

Paní Jitka vnímala Dubčeka jako politika, který dával lidem naději. Zmínila také, že nedokáže posoudit, zda by dokázal být hlavou státu. Společně s ním zmínila i další politiky. Například Jiřího Hájka nebo Josefa Smrkovského.

„No tak jako on byl takovej, že dával naději, že se něco změní. Kromě toho všem byl sympatickej. Byl všeobecně uznávanej. Já si myslím, že on nebyl zase nějakej supr jako superman. Pokud jde o to, jestli by uměl řídit nebo neuměl řídit, to neumím posoudit. Ale byl

³⁸ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

³⁹ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

vstřícnej tomu, aby ten režim se jako změnil jo. Takže si myslím, že já jsem ho uznávala no a byl oblibenej. ⁴⁰

„Smrkovský například, Hájek, ministr... ten byl moc chytrej Hájek... ministr zahraničních věcí. Smrkovský to byl takovej bijec. ⁴¹

I paní Barbora zmínila vedle A. Dubčeka další politiky, tedy J. Smrkovského a O. Černíka. A. Dubčeka měla spojeného s pocitem naděje a zmínila, že mnoho jejích kamarádek na něj melo velmi pozitivní názor. Nicméně se o politiku více nezajímala a informace měla spíše okrajově.

„Tak o Dubčekovi věděli všichni. Jako pro mě to byl jako každej komunistickéj politik. Ale tak určitý náznak naděje tam od něj byl. Naděje v lepší politickou budoucnost. A jinak politiku jsem sledovala spíš okrajově. ⁴²

„Ale třeba hodně mých přítelkyň mělo Dubčeka hodně rádo. Že jim přišel, jako že mu jde o dobro lidu. A asi i na mě tak působil. ⁴³

„Ještě si vzpomenu na Černíka, Smrkovskýho... ty taky chtěli lepší svět pro nás. Nebo se to tak aspoň prezentovalo. ⁴⁴

Velice pozitivní reakci na Dubčeka měly aktérky Helena a Věra. Ty na Dubčeka vzpomínaly jako na sympatického politika, kterého měly dle svých slov velice rády.

Paní Helena ve svém vyprávění zmínila i Josefa Smrkovského. Z její reakce bylo patrné, že tyto politiky měla opravdu v oblibě. Několikrát poznamenala, že se Dubček snažil o socialismus s lidskou tváří, ale že nebylo možné takový režim v té době nastolit.

„My jsme měli Dubčeka strašně rádi. To byl takovej správnej chlap, kterej opravdu chtěl tu ten socialismus s tou lidskou tváří. I když oni potom říkali, že byl naivní no, že že doufal, že a věřil tomu, že se to povede, ale bohužel se to nepovedlo no. Takže... my jsme ho měli rádi. My jsme měli rádi Dubčeka, Smrkovskýho. To byl taky takovej velice příjemnej milej politik. Jo oni opravdu v tý době tydlety lidi se chovali slušně jako. Chovali se lidsky. Prostě sice byli politici

⁴⁰ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

na nejvyšší úrovni, ale chovali se lidsky. Což bylo opravdu asi takový v té době chvilku takový sluníčka, který dávali lidem naději. ⁴⁵

Stejně tak paní Věra zmínila ihned za A. Dubčekem Josefa Smrkovského. Její obliba těchto politiků byla velmi znatelná a vzpomínala, jak tyto dva politiky viděla na Václavském náměstí, když pravděpodobně přijeli z vyjednávání z Moskvy.

„My jsme ho milovali. To byl Dubček, Smrkovský... to byla já si to pamatuju přesně, když oni přijeli téma šest set trojkama na Václavák. ⁴⁶

„No a tenkrát oni přijeli a byl plnej Václavák lidí a oni s nima mluvili. Já nevím, jestli to bylo, jak se vrátili z té Moskvy... nevím... a všichni ho milovali toho Dubčeka, já si myslím, že to byl velice slušnej, hodnej člověk, ale že ho v té Moskvě nějakým způsobem zlomili.“

„Jako já jsem ho vnímala jako velice, Dubčeka, Smrkovskýho tuplem, že jo.“

Paní Johana pouze zmínila, že ví, kdo byl A. Dubček, jelikož se ale o politiku příliš nezajímala, více se k této oblasti nevyjadřovala.

„Ne ne. Vůbec. Jako vím, o koho jde samozřejmě jako nějak mě... abych pravdu řekla, nezajímá politika do dneška, to se tak akorát rozčilim.“ ⁴⁷

Vzpomínky na vojenskou intervenci byly pro aktérky zřejmě velice citlivé. Ve vyprávění na tuto událost se u všech objevují podobné výrazy charakterizující situaci. Všechny byly plné obav a zprvu nevěděly, co se děje. Popisovaly, co přesně v tu dobu dělaly a jak se cítily.

Například aktérka Helena popsala tuto vzpomínku velmi barvitě. Konstatovala, že měla ten rok nastupovat na gymnázium. Vzpomněla si, jak jí její matka probouzela a plná strachu jí říkala, co se děje. Paní Helena, která tehdy bydlela v Roztokách u Prahy zmínila, že přes Roztoky létala vojenská letadla a stíhačky. Stejnou zkušenost prožívaly i aktérky Beata a Olga, které v té době také bydlely v Roztokách. Jejich vzpomínky na příjezd vojsk jsou v tomto aspektu téměř totožné, jelikož přelétající letadla zmínily všechny tři aktérky.

⁴⁵ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁴⁶ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁴⁷ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

„Já se na to dokonce vzpomínám, že to jsem akorát měla být první rok na gymnáziu v Kralupech a ráno mě máma budila a cloumala se mnou. A celá ubrečená říkala vstávej, já tě nikam nepustím... jó to jsme měli jet na chmel... já tě nikam nepustím, je válka. A jak jsme bydleli v údolí, tak přes nás lítaly ty obrovský bombardéry. A co vozily ty tanky a tohle... no to bylo strašný, teď byla ještě taková šedivá obloha. Teď kousíček za náma bylo letiště, že jo. Tak to dunělo v tom údolí, to bylo fakt hrozný. No to jsem se tenkrát bála a to jsme opravdu nevěděli, co se děje. To bylo něco šílenýho.“⁴⁸

I paní Beata zmínila strach jak svůj, tak svých rodičů. Vzpomněla si i na pocity svých prarodičů, kteří si vybavili vzpomínku na druhou světovou válku. Paní Beata zmínila příjezd vojsk jako svou první vzpomínku na pražské jaro, kdežto ostatní aktérky, s výjimkou aktérky Johany, zmínily ihned uvolněnou a příjemnou atmosféru. Zdá se tak, že v ní den okupace mohl zanechat silnější emoce i přes to, že odpověděla poměrně stručně.

„To si nejvíc vybavím právě ten příjezd vojsk asi. Jak nám nad Roztokama lítaly ty letadla a jak nikdo nevěděl co bude. Rodiče se taky hodně báli. Ale vzpomínám i na babičku s dědou... babička brečela, ta si vzpomněla na válku... se bála, že je to tu zase. Si pamatuju, jak seděla doma a nechtěla jít ven... Nikdo nepočítal s tím, že se tohle stane. A nikdo nevěděl, jak to bude dál. Jako nejvíc prostě se mi zaryl ten den okupace, ten srpen 68.“⁴⁹

Paní Olga zmínila přelet vojenských letadel v úvodu svého vzpomínání na vojenskou intervenci. Jelikož byl její otec ve vysoké stranické pozici, dostali se k němu zřejmě nějaké detailnější informace a snažil se rodinu uklidňovat. I paní Olga zmínila strach své babičky, která si s přiletem vojenské techniky vzpomněla na válku.

„Když dorazili, tak já si vzpomínám ... no my měli rodinnej domek u Vltavy a byly prázdniny, takže všichni byli doma a protože přes ty Roztoky je leteckej koridor na letiště do Ruzyně, tak to začalo intenzivně létat a to teda bylo strašidelný, to bylo hrozný... tam lítaly ty bojový letadla co vozily ten materiál. A on táta, on byl jako diplomat... a my se všichni báli a on nás uklidňoval, že to jsou jenom spojenci... že to jsou jako spojenecký armády a že určitě tady nebudou dělat nic zlýho. A ono v baráku jsme bydleli s rodičema a i s babičkou... no a babička

⁴⁸ Paní Helena, rozhovor ze dne 8.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁴⁹ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

*zažila válku, že jo. Že začala válka... protože prostě měla strach, že je tu válka. To si pamatuju hodně no. To teda nejsou vůbec hezký vzpomínky teda.*⁵⁰

Paní Barbora a paní Johana prožívaly příjezd vojsk v Praze v Dolních Chabrech. Jednalo se o okraj Prahy, nicméně vojenská intervence na tomto území také probíhala. I u paní Barbory se objevuje vzpomínka na pocity rodičů a prarodičů. Informace o dění měli především z rádia.

*„No tak samozřejmě pohyb vojsk... tím že jsme žili na okraji Prahy, takže to tam ty vojska taky jako obsadily. No hlavně nikdo nevěděl, o co jde, co se děje. Informace jsme měli třeba od rodičů a taky ze sdělovacích prostředků, jako rádio třeba, tak jsme měli informaci, že došlo k obsazení téma vojskama varšavský armády... a z toho všeho probíhaly ty obavy. Rodiče se báli, že bude válka... měli prožitek z tý války... prarodiče teda... že byly tanky a měli informace, že se něco děje. No a že v Praze to probíhá, než třeba v okolních městech... my jsme byly jako v tom dění, i když na okraji Prahy. Sice informace byly zprostředkovaný, ale měli jsme i přímý... ty tanky kolem prostě projížděly... ty vojska... tam došlo k obsazení těch okrajových částí Prahy.*⁵¹

Paní Johana měla v době příjezdu vojsk dvouměsíční dítě, a proto se více zaměřovala na jeho bezpečí. Také zmínila strach o manžela, který byl v tu dobu pracovně na montážích v Mostě. Nezmínila však, zda byl v bytové jednotce ještě někdo. Vzpomínala, jak se synem šla přečkat tuto dobu ke kamarádce.

„No dobře si na to vzpomínám no. To, kolik bylo Vénovi. Oni přijeli v srpnu, že jo. Tak on se narodil v červnu. Tak mu byli dva měsíce. No měla jsem strach samozřejmě. Víím, že jsem spala... teď jsme bydleli v Chabrech v podnájmu. A teď najednou já slyším nějaký dunění, rachot. Říkám ježišmarja, co to je. Jsme bydleli v baráku přímo u silnice, teď tam vykuknu z okna a teď tam se hrnuly tanky, ty vojenský auta, nákladáky. Teď na tom Rusáci, že jo. Tam stály, některý měli ty pistole, kulometry... nebo teda samopaly. Tak já jenom zírала, zírала, vůbec jsem nevěděla, co se děje. Pak jsem slyšela, že nás jako ruská armáda jede zachránit a tak dále. No tak, co teď. Můj bejvalej manžel, ten byl pryč někde. Ten jezdil na montáže. Tak ten byl někde v Mostě, tak o něj jsem měla strach. No tak jsem popadla kluka, no a šla jsem ke

⁵⁰ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

⁵¹ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

*kamarádce a tam jsme čekaly, co se bude dít, že jo. Jsme slyšely, že nesmíme vycházet ven, no a tak dále a tak dále. To víš, že strach jsem měla a velikej. Ani ne tak o sebe, ale o kluka. O to mimino, že jo.*⁵²

Paní Jitka v té době již pracovala a vzpomínala, že dostala se svou bývalou kolegyní nabídku od vedoucího hospodářské správy, zda by umyly pasáž Světozor ve Vodičkově ulici v centru Prahy, která patřila podniku, ve kterém pracovala. Ve vyprávění konstatovala, že pasáž se měla umýt v noci z 20. srpna na 21. srpna 1968. S úlevou vzpomínala, že se nakonec podařilo sehnat stroj, který pasáž umyje a jejich služby tak nebudou potřeba. Její vzpomínky na vojenskou intervenci směřovaly spíše ke strachu o její dceru. Zmínila, že doma neměli žádné zásoby jídla, z čehož měla velké obavy, protože nevěděla, jak se situace vyvine.

*„Protože to byla ta noc, kdy sem přišli Rusáci a v noci stříleli po všem. Takže jsme jaksi mohli taky už dávno bejt na Krchově, že jo. Protože stříleli do muzea... tohle je střed města, kudy oni projížděli. Tak to je jen tak jako na okraj. A že jsme přišly sice o kšeft, ale... ale.“*⁵³

*„No a to jako začalo bejt docela děsný, protože, první záležitost jako, protože už jsem měla, pokud jde o mě... tak už jsem byla vdaná a měla jsem jednu dceru. No a bylo důležitý, protože jsme nikdy jako neměli... jako nějaký zásoby doma. No tak honem něco nakoupit, protože jsme nevěděli, jako abysme doma měli nějaký zásoby. Protože jsme nevěděli, co z toho bude, že jo. Takže postarat se o potraviny, aby byly doma. No a ty Rusáci prostě furt projížděli Prahou sem tam.“*⁵⁴

Aktérka Věra sice s rodiči a bratry bydlela v Praze, ale v době vojenské intervence byla s rodiči na prázdninách na chalupě v Jizerských horách. Informace o okupaci měla tedy zprostředkované z rádia a zmínila sousedy, kteří je o tom také pravděpodobně informovali. Detailně si však nevzpomněla. Nejvíce ale vzpomíná na několik dnů po vojenské intervenci, kdy jí předal otec kontakty na jeho známé, které měla informovat. Sama aktérka už si nevzpomíná na přesný obsah sdělení, ale domnívá se, že měla dotyčné varovat.

„No počkej, když probíhala okupace, tak naši byli na chalupě a měli spoustu známejch, kteří by zřejmě... By došlo k nějakýmu zatýkání, nebo já nevím. Mě bylo čtrnáct. Mě táta poslal do

⁵² Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

⁵³ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁵⁴ Tamtéž.

Praha a musela jsem různě lidem volat a něco jim říkat a vím, že byl doma brácha můj starší. Ten byl zavřený doma, protože se bál. Všude kolem Suchdola byli Rusáci zakopaní tam někde. No a v Dejvicích byly tanky, všude byly tanky. No, když si představíš, znáš Dejvice ne... No tak tam, jak je teďka ČVUT, nad tou menzou. Tam byly tanky. Namířené sice byly nahoru. Nevím na co teda, ale tam ty vojáci zřejmě vůbec nevěděli, kde jsou. ⁵⁵

„No a když přišli Rusové, tak můj brácha byl tady na Suchdole... tak tady byly zakopané vojska tady za Kozíma hřbetama a za Horoměřicema... protože tam jsou raketový základny... No a mě potom poslal táta, poslal do Prahy, to už nějak autobusy začaly jezdit. Tak jsem jela do Prahy, a to si pamatuju, že jsem měla několik telefonních čísel, že jsem měla zavolat jako. Už si to moc nepamatuju... měla jsem jim něco vyřídit, zavolat na to číslo, a něco vyřídit.... protože to byli lidi, který zřejmě čekali nějaký ty čistky. Nebo, jak bych to řekla... prostě, když přišli Rusáci, tak si začli vyhledávat z inteligence lidi, který byli nepohodlný tomu proruskýmu režimu. Takže jsem je zřejmě měla varovat. ⁵⁶

Ve spojitosti s příjezdem vojsk se vzpomínky akterek stáčely i k protestním a demonstrativním činům, ať už jejich samotných, či jejich okolí. Pouze aktérka Věra vzpomínala, že se sama demonstrací zúčastňovala. Ostatní aktérky popisovaly například nápisy s hesly „Běž domů, Ivane...“ ale také konverzace, které s vojsky vedly. Aktérky Johana, Beata, Barbora a Jitka s vojáky žádný kontakt nevyhledávaly. Paní Helena a paní Věra vzpomínaly na rozpravy s vojáky nejčastěji na koupalištích. Paní Olga zmiňovala, že ona s vojsky debatu nezahajovala, ale v rámci její skupiny přátel s nimi do styku přišla.

Paní Věra byla ve svých vzpomínkách nejinteraktivnější, co se týče vystupování v rámci kontaktu s vojsky. Popisovala, jak se účastnila protestních akcí se sundáváním a otáčením cedulí, aby se vojska nebyla schopna orientovat. Dále vzpomínala na provokativní vystupování před vojáky.

„... sme chodili k těm Rusákům do Dejvic, všude kolem těch tanků a provokovaly jsme... měly jsme minisukně...“ ⁵⁷

„To už bylo jako expo, protože oni když přijeli že jo, k tomu Muzeu, tak to byli takový ty prdlouši, oni stříleli, ale potom se zakopali všude tady v Dejvicích kolem těch vil.“ ⁵⁸

⁵⁵ Paní Věra, rozhovor ze dne 5.1.2022 v Praze, v nákupním centru.

⁵⁶ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

„Snažily jsme se jim vysvětlovat, že tady žádná... no a ještě jsme chodily s tím... pan Pelíšek, to byl taky, učil na škole... tak s tím jsme chodili malovat na silnice šipky obráceně a zamazali jsme cedule ulic, aby se ty Rusové neorientovali... no a nebo jsme přemalovávali, když byl někde ukazatel, tak jsme je otáčeli a tak... všichni dělali, co uměli. Barvou na silnici šipku na Brno a ono to jelo do Horoměřic.“⁵⁹

Paní Jitka se sama neangažovala v přímém kontaktu s vojáky, ale vzpomínala především na protestní akce, které podle ní prováděli mladí kluci. V jejím vyprávění byl zmíněn i protiruský nápis.

„V té době mnoho, to se týkalo hlavně mladejch kluků. Že sundávali názvy ulic, aby se nemohli orientovat, že jo. Všude bylo napsáno rusky, protože v té době jsme rusky uměli... napsáno Ivane jdi domů, Moskva x kilometrů, že jo.“

Tyto protestní nápisy zmínila také paní Helena, která ovšem vzpomínala i na to, jak s vojáky debatovali na koupališti a vyprávěla, že ani sami vojáci leckdy nevěděli, kde jsou a co zde dělají. Z jejího vyprávění bylo cítit pochopení pro obě strany, jelikož několikrát zmínila, že ti vojáci za nic nemohli a jen poslouchali rozkazy.

„My jsme vždycky říkali se Sovětským svazem na věčné časy, ale ani o hodinu déle.“⁶⁰

„Všude ty nápisy Ivane táhněte domů... a teď se předělávaly cedule, aby oni netrefili. Ale potom vlastně, když se to uklidnilo, oni se tady usídlili, tak vím, že jsme chodili na koupaliště, a to už bylo několik let... asi 4 roky potom, co se tady usadili... mě bylo tak osmnáct asi...“⁶¹

„Tak se tam chodili koupat z nějakých posádek i ruský vojáci. My jsme měli ve škole ruštinu, tak jsme se s nima bavili, ale oni už taky sem tam uměli něco česky. Oni říkali, že vůbec nevěděli, kam jednou. Protože měli úplně jiný informace, než jim dáváme teď my. Ale říkali, že když se takhle bavěj, tak taky musej opatrně.“⁶²

„... že s těma normálníma klukama, že jsme se bavili a ty taky říkali, kdy se dostanou domů. Že byli rádi, když dostali nějakou vycházku a mohli vypadnout ven a mohli se vykoupat, nebo projít nebo něco.“⁶³

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

Stejně tak paní Beata vzpomínala, že se s vojsky bavila na koupališti a zmínila i protestní nápisy a tajný zpěv zakázaných písní.

„No já si pamatuju, že jsme se s nima bavili v Roztokách na koupališti.“⁶⁴

„A taková ta písnička Běž domů Ivane, tak to se hodně zpívalo u nich... samozřejmě na tajňačku, že jo (směje se). Nebo ta klasická česká rebélie, že se to napsalo někam... na sloupy, na lavičky... a pak uteklo. V hospodách se to hodně zpívalo, ale všechno prostě tajně.“

Paní Olga s vojsky cíleně kontakt nevyhledávala. Vzpomínala, že je občas potkávala v obchodě nebo na koupališti a se svými přáteli s nimi pár vět prohodila.

„Já jsem s nima kontakt nenavazovala jako cíleně... v obchodě jsem je potkávala nebo třeba na koupalištích, potom když tady byli už dýl... tak jako jsme se s nima bavili třeba, pár vět prohodili. Ale většinou jako začal někdo z kamarádů mluvit a já se třeba přidala, ale že bych já cíleně za někým šla, to vůbec.“⁶⁵

„... no a oni ani ty vojáci moc nevěděli, co tady dělají... čekali kontrarevoluci a ono nic.“⁶⁶

Paní Barbora zmiňovala, že s vojsky žádný kontakt nevyhledávala, ale vzpomínala, že probíhal obchod mezi vojsky a občany a naopak. Vše ale věděla z doslechu především od svého manžela. Zmínila také Milovice, kam se nesmělo vstoupit.

„... nebo jsem jako setkávání s nima tolik nevyhledávala... Od známých jsem věděla, že třeba prodávali levnou naftu, benzín, levnou výstroj, vodku... Oni měli o dost levnější ty věci. Ted' už si nevzpomenu, za kolik to všechno prodávali, ale vím, že lidi to hodně brali, protože třeba ta nafta, na tý pak dost ušetřili. A taky to bylo naopak, jakože oni nakupovali konzervy od lidí, cigarety. Lidi si koupili samopaly od Rusáků... i jejich maskáčový uniformy... lidi, co chodili na čundry, tak to kupovali. Nože, hodinky... Já jsem se jim vyhýbala. Věděla jsem, že tu jsou... věděla jsem, že jsou místa, kam se nesmí. Do Milovic třeba...“⁶⁷

⁶⁴ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

⁶⁵ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

Paní Johana vzpomínala, že se vojskům pokoušela vyhýbat. Kontakt s nimi nenavazovala a na setkávání s nimi v běžných situacích, například v obchodě nebo na ulici, nevzpomíná příliš pozitivně. Zmínila, že občas vojáci zamávali a ona jim s obavami zamávala nazpět.

„Ne, ne... já jsem se jim vyhýbala.“⁶⁸

„Ale oni vždycky mávali a to, no tak já jsem se skrčila a zamávala jsem... no ale já jsem radši moc ven nechodila. Když jsem musela na nákup, tak to jediň.“⁶⁹

„Ale pokud jsem nemusela ven, tak jsem nešla. No jako, bylo to děsivý no.“⁷⁰

Další stěžejní tragickou vzpomínkou byly události okolo upálení Jana Palacha. Zde se objevoval podobný prožitek, kterým byl z jedné strany lítost nad tímto skutkem a ze strany druhé nepochopení, že mladý člověk může dojít až k takovému činu.

Paní Helena vzpomínala, že se svými spolužáky jela navštívit Palachův hrob do pražského Karolina. V jejím popisu vzpomínek byl znatelný smutek, který v té době pociťovala. Tento okamžik v ní vyvolal nehezké vzpomínky.

„To bylo strašně smutný, strašně smutný... taková najednu stranu hrozná beznaděj a jsme si uvědomovali my jako děti, jak hluboko prostě tadyten socialismus nebo ten komunismus, jak hluboko jsme klesli. Jak jsou podupaný lidský práva. On se obětoval za celej národ. Chtěl ukázat celému světu, co se tady děje. Abysme si to uvědomili a otevřeli oči.“⁷¹

„... když se upálil vlastně Palach, to bylo tenkrát v Karolinum se sešli studenti, tam tyjo už si nepamatuju, jestli on tam měl rakev. To byl takovej obrovskej průvod, a tam jsme nesli kytky.“⁷²

Paní Jitka zmínila i upálení Jana Zajíce. Její postoj k těmto činům je spíše negativní a neuznává ho.

„Jediň, že jako on, tak Zajíc... mladí kluci, přišli o život. A muselo to bejt hrozný. Protože popáleniny v podstatě na celým těle. To já neuznávám. Ne. Je to škoda, protože lidi si to nezasloužej.“⁷³

⁶⁸ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

Paní Věra měla z tohoto činu smíšené pocity. Sama si nedokáže představit, že by takový čin udělala. Považovala to sice za obětavý skutek, ale při vzpomínání vypadala nejistě a několikrát zmínila, že nemá v této události jasně definovaný postoj.

„Noo, tak to byla tragédie... nerozumím tomu, jestli... já... takhle, my jsme to všichni cejtili, jako od něj obrovská oběť, že upozornil, chtěl upozornit na něco... ale jako lidsky... já bych to prostě nedokázala jo. Vnímali jsme to jako hrozně. Někdo jako hrdinský čin. On byl pak ještě pár dní v nemocnici. Ale jako lidsky, když si to vezmu, já bych to prostě nikdy neudělala. Já nevim. Já v tomhle nemám jako jasno. Protože já jako... notabene já jsem zdravotník, takže já si myslím, že jsou jako jiný... je to jako otřesný a myslím, že to musel jako hrozně prožívat, ale vůbec to neumím definovat, jako proč někdo tohle udělá.“⁷⁴

Reakce paní Johany je podobná reakci paní Jitky. Obě odkazují na mládí Jana Palacha a na to, že tento čin neuznávají.

„No jako otrásl to mnou jako dost. Protože když se upálí mladej člověk, tak to je největší, jak to mám říct... blbost... největší blbost jaká vůbec může bejt. A jako já to nechápala, já jsem spíš nechápala proč se upálil, co s tím sledoval jako. Tím přece se já nevim, nic nevyřeší, že jo. Akorát udělá bolest rodičům a to bylo hrozný no, pro mě. Já jsem jako byla dost docela v šoku, když to... nešlo mi to na rozum, proč to udělal. Se zapálil.... Tak jako co tím... stejně se nic nezměnilo, bylo to stále stejný, že jo. Okupanti ty tady vlastně, vždyť ty Rusáci tady byli jakou dobu, že jo ještě.“⁷⁵

Paní Barbora si zprvu neuvědomovala politický odkaz tohoto činu. Až o několik let později a se získanými informacemi porozuměla úplnému dosahu jeho jednání. Stejně jako paní Jitka zmínila i paní Barbora jméno Jana Zajíce, který se po Janu Palachovi také upálil.

„To mě hodně překvapilo... On to byl v té době mladý člověk jako já... a vlastně jsem vůbec netušila ten politický rozsah toho činu... to mi došlo až po nějaký době. Pro mě to bylo nepochopitelný, ale časem mě to hodně zasáhlo. Až v pozdějších letech. Jako v tom politickém kontextu. Jinak, když se to stalo v tom lednu, tak to bylo takový hrozně smutný období. I přesto,

⁷⁴ Paní Věra, rozhovor ze dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁷⁵ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

že jsem si plně neuvědomovala ten čin v kontextu s politikou, tak bylo příšerný, že ta situace někoho dohnala až k sebevraždě. Že ze sebe udělal, jak se to říkalo, lidskou pochodeň. To si člověk nedokáže představit, co ho k tomu vedlo. A nebyl jediný. Ono se o něm nemluví v takovém měřítku, ale pak se upálil Jan Zajíc ještě. Po jeho vzoru jakoby. Komunisti se to snažili zamést samozřejmě. Že jako byli blázni. Že to s tou politikou nemělo nic společného.“⁷⁶

Paní Beata nejdříve zmínila nepochopení činu a povzdechnutí nad tím, že mladý člověk by mohl řešit záležitosti v politice, se kterými nesouhlasí, aktivně. Dodala však, že na období vzpomíná se smutkem.

„... byl to takovej zvláštní čin. Pro mě až nepochopitelnej. Když nebudu zabýhat do politickej události, tak pro mě představa, že se jdu někam upálit, protože s něčím nesouhlasím, je pro mě nepředstavitelná. Dalo by se říct, že i nesmyslná. Ale když to vezmu, že takhle mladej člověk to mohl řešit i jinak... aktivně... Kdyby zůstal naživu. Ale tím, že se upálí, toho v tu chvíli moc nevyřeší... měl pocit, že lidi probudí k nějakým činům, že ze sebe udělá lidskou pochodeň a lidem se rozsvítí a začnou něco dělat. Ale bylo to takový smutný období celkově. Asi jako lidem došlo, že to není úplně dobrý, co se tady děje... ale i tak se vlastně nic proti tomu neudělalo.“⁷⁷

Paní Olga vztáhla vzpomínku ke svým vrstevníkům, u kterých zmínila, že tento čin vnímali jako tragédii. V jejím věku a domnívám se, že i vzhledem k politické příslušnosti jejího otce jí nedocházelo, že by někoho politická situace mohla dohnat k takovému konání.

„No hele ono to bylo vnímaný jako všeobecná tragédie... že moji vrstevníci my jsme to vnímali hrozně. Že se mladej člověk upálil. To bylo nepředstavitelný, nepochopitelný. Já jsem to ani jako nechápala, že se upálil, kvůli politickým názorům. Já tomu vůbec nerozuměla. To byla fakt tragédie. Já to teda do teď nemůžu moc pochopit... No muselo to bejt strašný.“⁷⁸

Dále se aktérky okrajově zmiňovaly o politické příslušnosti svých rodičů. Například paní Johana, jejíž otec měl vysoké postavení v StB, nevnímala politické ani společenské události kolem pražského jara za podstatné. Jak již bylo konstatováno výše, sama zmínila, že o politiku

⁷⁶ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

⁷⁷ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě v mých rodičů.

⁷⁸ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

nikdy zájem neprojevovala. Vzpomínala, že v rámci svého zaměstnání v JZD musela být v odborech, ale zájem o členství v KSČ neměla.

„Protože on vozil tyhle ty já nevím, byl u toho tajného vojska vlastně, že jo. Takže o tom já nevím vůbec nic. O tom nesměl povídat.“⁷⁹

„mě lámali do odboru, tam jsem musela bejt jo. Ale jako jinak ne, ani ne. Nene. Já jsem byla akorát v odborech, to jako jo. To bylo zase výhodný že jo.“⁸⁰

„Mohla jsi někam, třeba ject, nebo aspoň od našich odborů. Nebo nějakou poukázku jsi dostala na něco. Pak kolekce na Vánoce na stromek. Tolik, kolik jsi měla dětí, tolik jsi dostala kolekci. Nebo aspoň já. Takže my jsme nevěděli co s nima, že jo. Jako aby mě lámali do nějaký strany... jako volit jsem chodila, to jo. Ale jako je jasný, koho člověk volil no. Ale jinak ne. Do žádný strany nebo něco já bych ani nešla. Ale nikdo za mnou nepřišel, aby nějak mě obtěžoval.“⁸¹

Na druhé straně paní Jitka, jejíž rodiče ve straně KSČ nebyli, se sama o politiku zajímala a rozhodla se vstoupit do strany na základě vlastního uvážení, avšak byla také ovlivněna názory svých rodičů.

„No a tenkrát mi někdo navrhl a doporučil, abych vstoupila do KSČ. No a to jsem měla taky problém, protože když něco bylo navrženo, tak jsem říkala, to já si ale musím rozmyslet. No soudružko, co si chceš rozmyslet, to má být pro tebe čest. Takže po poradě s rodičema, přestože moji rodiče v žádné straně nebyli, ale myšlení bysme byli národní socialisti...“⁸²

„No a ten táta mi říkal, když budeš mít nějaký jako projevy proti němu, tak to dopadne špatně, kdežto když budeš v tý partaji, tak přeci jenom budeš jako zevnitř a to už se bere jinak jo. No takže v podstatě se dá říct, že mi je rodina jako určitým způsobem přesvědčila, že jsem to vzala.“⁸³

„moji rodiče byli dělníci“⁸⁴

Paní Barbora a paní Beata měly, co se politického zázemí týče, podobné podmínky a zkušenosti. Rodiče obou akterek byli ve straně KSČ z důvodu pracovních povinností (matka

⁷⁹ Paní Johana, rozhovor ze dne 20.5.2023 v Holubicích, v domě mých rodičů.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž

⁸² Paní Jitka, rozhovor ze dne 23.2.2022 v Praze, v bytě aktérky.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Paní Jitka, rozhovor ze dne 13.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

aktérky Beaty), nebo z důvodu využívání výhod (otec a matka aktérky Barbory). Samy aktérky byly KSČ osloveny, ale obě členství ve straně nepřijaly. Paní Barboru oslovili dle svých slov po vyučení. Když členství odmítla, nastoupila poté na mateřskou dovolenou a oslovena již nebyla.

„No vzhledem k tomu, že jsem byla v domácnosti s rodinou v té době, takže ani ne. Žádný nátlak na mě nebyl.“⁸⁵

„Nebo počkej, jako po vyučení... to chtěli jako do strany každého... Takže vlastně jsem byla oslovená, ale v té době jsem to odmítla, takže pak už jako žádný nátlak. A tím, že jsem šla na mateřskou, tak nebyla příležitost, aby mě někdo nutil nebo tlačil jít do strany.“⁸⁶

Paní Beatu oslovili po nástupu do práce. Dle svých slov byla její kancelář mimo velký zájem strany a po odmítnutí už ji znovu neoslovili.

„No já když jsem šla do práce, tak jsem dostala nabídku... jestli bych nechtěla vstoupit do strany, což jsem odmítla. Naše kancelář byla přímo na nádraží, kde jsem byla jenom já a moje kolegyně no a nebyla to vlastně žádná velká firma, kde bysme potkávaly naše nadřízený, takže sem tam někdo zatelefonoval... ale jinak nic... takže jsme od nějakého velkého lákání měly klid.“⁸⁷

Členství rodičů akterek v nich tedy zřejmě nezanechalo zájem o přidání se do strany KSČ.

Rodiče aktérky Heleny členy KSČ nebyli. Paní Helena byla oslovena v rámci své profese staniční sestry. Po oslovení nabídku odmítla a raději se přidala do svazu Československo-sovětského přátelství. Tam se dle jejích slov přidávali občané, kteří nechtěli být členy KSČ, ale zároveň se snažili vyhnout nátlaku. Otec paní Heleny byl označen za kulaka a dle jejího vyprávění bylo zřejmé, že si rodiče nepřáli, aby se ke straně přidala. Paní Helena byla přesvědčena, že nechce být členkou KSČ a příčina by mohla být zřejmě v názorech a osudech jejích rodičů, ale také ve vnitřním postoji aktérky.

⁸⁵ Paní Barbora, rozhovor ze dne 8.4.2023 v Praze, v kavárně.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Paní Beata, rozhovor ze dne 10.4.2023 v Holubicích, v domě svých rodičů.

„Ve straně jsem nikdy nebyla. Je pravdou, že když jsem pracovala v nemocnici, tak mi nabízeli členství v KSČ, ale mě to nikdy nelákalo, ani jsem tam nikdy bejt nechtěla.“⁸⁸

„Byly jsme taková ta chudší většina, takže nám nehrozilo nikde žádný stíhání, ale abych se tomu vyhnula, tak jsem vstoupila do spolku Československo-sovětskýho přátelství a to bylo docela v pohodě. Protože ten, kdo nechtěl do strany a chtěl mít od nich pokoj, tak šel do spolku ČSS přátelství a měl klid.“⁸⁹

„A hlavně rodiče by mi dali, kdybych tam šla.“⁹⁰

„... já jsem byla vnitřně přesvědčená, že to nechci.“⁹¹

Rodiče aktérky Věry byli členy KSČ před vojenskou intervencí. Přidali se z přesvědčení a nadšení, že se po druhé světové válce změní vše k lepšímu. Po srpnu roku 1968 odevzdali stranickou legitimaci, což pro ně mělo velký dopad. Otec aktérky Věry pracoval v době pražského jara jako vysokoškolský profesor na České zemědělské univerzitě a matka pracovala v nakladatelství ODEON jako odpovědná osoba za českou literaturu. Oba byli po odchodu ze strany z prací vyhozeni. Otec nemohl pracovat ve Velké Praze a dojížděl do práce na vládní statek do Lán. Tam nejdříve dělal mzdy zaměstnancům a později se staral o ekonomiku podniku a zastupování v právní oblasti. Její matka nesměla vstoupit do redakce a jelikož na její bývalou pracovní pozici nebylo jednoduché najít náhradu, vozili jí zaměstnanci ODEONU práci domů. Její práce spočívala v psaní záložek na přebaly knih. Ty se však nesměly vydat s jejím jménem. Paní Věra o členství ve straně neprojevovala zájem. Nelze ale určit, zda to bylo z důvodu politického zacházení s jejími rodiči, či z vlastního přesvědčení.

„Byli, oni vrátili oba dva po osmašedesátým stranickou legitimaci.“⁹²

„Po válce to nebylo divu, protože oni zažili válku, že jo.“⁹³

„Já si myslím, že oni byli nadšený, z toho, že prostě po válce, že budou budovat tu naši zemi a že to prostě, že to bylo čirý nadšení. Ale potom, jak přišli padesátý léta a procesy a Slánskej a spol. Tak si myslím, že začali trochu chladnout a po tom osmašedesátým prozřeli všichni.“⁹⁴

„No úhybnej manévr, prostě jsem řekla, že nechci.“⁹⁵

⁸⁸ Paní Helena, rozhovor ze dne 27.1.2022 v Praze, v bytě aktérky.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Paní Helena, rozhovor ze dne 14.3.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Paní Věra, rozhovor zde dne 23.5.2023 v Praze, v bytě aktérky.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Paní Věra, rozhovor ze dne 5.10.2022 v Praze, v nákupním centru.

Paní Olga v této oblasti následovala své rodiče. Její otec pracoval na Ministerstvu zahraničních věcí jako diplomat. Její matka byla sice v domácnosti, ale ve straně KSČ byla zřejmě po vzoru svého manžela také. Aktérka Olga se později stala členkou KSČ. Také zmiňovala, že členství přinášelo určité výhody a vyprávěla, které pro ni byly stěžejní.

„Máma žádný politický názory neměla. Ta všechno tátovi odkejšovala, byla ve straně taky samozřejmě... Ale jen jako kvůli tátovi.“⁹⁶

„No já byla no... jako táta na nás měl vliv v rodině hodně. Já ani neuvažovala že bych neměla být ve straně. Prostě od mala jsem k tomu byla jakoby vedená, i když se ta politika u nás moc neřešila. Tak tátova práce mě dost ovlivnila.“⁹⁷

„Tak určitě cestování do zahraničí. To pro mě bylo jako hodně významný a podstatný. Pak taky nákup různýho zboží. Třeba desky se zahraniční hudbou, co jsme si pak třeba pouštěli s kamarádama a tak. Pak nový oblečení, džíny... to tady nebylo, v Tuzexu pár kousků jedině. Jsem to měla od mala vid', táta jezdil po světě a něco vozil furt. Tak jsem pak měla možnost tohohle zboží, oblečení, voňavky. Pro mě to bylo, že jsem nebyla uzavřená jen v naší republice, že jako i ten západ, tam byla svoboda, tak jsem si i pak později pro děti přála, aby mohli třeba cestovat a něco si pořídit. Třeba kamarádky, co nebyly ve straně měly hluboko do kapsy. Já jsem prostě od mala v tom byla vychovávána, já to jako nebrala nijak špatně. My se měli dobře, a tak mi ani nepřišlo, že bych jako neměla být ve straně no. Ale zas jsem nikoho neodsuzovala, kdo nebyl. Prostě ať si každý dělal, co chtěl. Já měla kolem sebe lidi, který ne všichni byli ve straně a prostě jsme se mezi sebou respektovali a nikomu jsme do toho nekecali.“⁹⁸

4. Závěry

Při porovnání pražského jara z pohledu historiografie a z pohledu pamětnic dochází k znatelnému rozdílu. Nejprve se zaměřím na důležitý bod pro porovnání, a tím je samotné časové zařazení pražského jara. Tato otázka je velice složitá jak z pohledu historiografie, tak z pohledu akterek. Pražské jaro vymezuje historiografie především rokem 1968. Historik K. Kaplan věnuje kořenům československé reformy několik knižních titulů, které cílí právě k roku 1968, proto by se na základě toho dalo určit, že pro něj tímto rokem pražské jaro začíná. Dále

⁹⁶ Paní Olga, rozhovor ze dne 24.5.2023 v Roztokách, v domě aktérky.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Paní Olga, rozhovor ze dne 15.6.2023 uskutečněn telefonicky.

je za počátek pražského jara vnímán nástup A. Dubčeka na pozici prvního tajemníka v lednu roku 1968 (například dle J. Pauera). Také dochází k určení počátku pražského jara na základě ekonomické reformy, jejíž postup byl oficiálně přijat po vydání Akčního programu v dubnu roku 1968 (v knize Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971 historiků J. Petráše a L. Svobody). Historiografie se převážně věnuje kořenům československé reformy (destalinizace, návrh na změnu Varšavské smlouvy, hospodářské a ekonomické reformy) a také se zaměřuje na události, které vedly k vojenské invazi (studentská demonstrace, IV. sjezd spisovatelů, uvolněné prvomájové oslavy, jednání v Čierne nad Tisou a podpis Bratislavské deklaráce). Aktérky pražské jaro vymezují od poloviny roku 1966 až do jara roku 1968. Nejvíce se však opakoval rok 1967 (paní Barbora, paní Beata, paní Olga a paní Jitka). Ve vyprávění se zmínil i rok 1966 (paní Helena). K největší podobnosti při určení počátku pražského jara mezi historiografií a pamětnicemi došlo při zařazení tohoto období do jara roku 1968 (paní Věra). Opět ale nelze vytvořit jasnou definici, jak pražské jaro datují pamětnice, neboť záleží na vysoce subjektivním zhodnocení části života aktérky, která se odehrála před desítkami let. Je tedy zřejmé, že každá z aktérek vnímala toto období v různé časové periodě. Jediná shoda je mezi paní Jitkou, Beatou, Barborou a Olgou, které určily rok 1967. Ani jedna ale nedokázala zmínit konkrétní událost, od které by přesné časové ohraničení dokázala určit. Buď se k tomu více nevyjadřovaly, například paní Jitka, nebo si určily významný bod, který jim pomohl životní epochu více rozdělit (například paní Barbora zmínila období seznámení se svým budoucím manželem). Jedná se však pouze o subjektivní snahu identifikovat změnu ve společnosti. Můžeme se také jen domnívat, nakolik je jejich vzpomínání ovlivněno pozdější mediální interpretací historických událostí a jak moc tato interpretace ovlivnila vnímání časového úseku datování pražského jara. Aktérkám se pražské jaro redukuje do několika událostí. Vzpomínaly na uvolněnou atmosféru, která je bezesporu s pražským jarem spojena. Dále zmiňovaly kulturní sféru, která byla v té době v rozkvětu. Často vzpomínaly a zmiňovaly jména umělců (např. Karel Gott, Marta Kubišová, Helena Vondráčková, Waldemar Matuška aj.) nebo divadel (např. divadlo Semafor, které zmínila paní Barbora). Pamětnice nezmiňovaly například kořeny, které předcházely pražskému jaru (destalinizace, návrh o změnu Varšavské smlouvy, maďarské povstání, aj.). Domnívám se, že důvodem může být fakt, že aktérky s pojmem pražské jaro nesahají v pamětech až do takové minulosti, a také proto, že se jich tyto události, vzhledem k jejich věku, ani nemusely týkat. Aktérky však nezmiňovaly ani události, které se odehrály pár měsíců před pražským jarem (demonstrace strahovských studentů nebo IV. sjezd spisovatelů). Pouze paní Jitka vzpomínala na jednání v Čierne nad Tisou, kde došlo ke schůzce mezi československými představiteli KSČ a Sovětským svazem před vojenskou

intervencí. Tyto její vzpomínky mohly pramenit z toho, že byla v této době členkou strany KSČ, ale také z jejího pozdějšího zájmu o tyto události, kdy si mohla o detailech, které k vojenské intervenci vedly, zjišťovat více informací. Aktérky však vzpomínají na srpnovou okupaci a na upálení Jana Palacha. Z vyprávění bylo patrné, že jsou tyto vzpomínky, zejména tedy na vojenskou intervenci, pro aktérky do dnes velmi traumatizující. V těchto událostech nehraje roli, zda byla aktérka z komunistické rodiny či toto politické pozadí neměla. V případě vzpomínek Jana Palacha se nedá určit, zda aktérky oceňovaly symboliku tohoto činu. Aktérky projevovaly buď lítost či nepochopení, ale politické zázemí tohoto skutku nebylo ve vyprávění zřetelné. Snad jen paní Helena zmínila, že měl být světlem pro lidi a cílem činu bylo poukázat na to, jaká je v Československu situace.

V kapitole teoreticko-metodologická východiska jsem zmiňovala, že jsem na základě rozdílného věku akterek vytvořila dvě věkové skupiny. První skupinou byly ženy, kterým bylo během pražského jara čtrnáct až patnáct let a druhou skupinou byly ženy, kterým ve stejné době bylo osmnáct až dvacet pět let. Touto věkovou diverzitou jsem chtěla sledovat zejména to, zda jsou tragické okamžiky vnímány různě v jiné době dospívání a na co budou pamětnice ve svých vzpomínkách poukazovat. Došla jsem však k závěru, že ve vzpomínkách na vstup vojsk a na události okolo upálení Jana Palacha nazíraly všechny aktérky velice podobně. Co se týče vstupu vojsk, nezaznamenala jsem jakékoli rozdíly ve vzpomínkách, u kterých bych mohla označit odlišnosti z důvodu věku akterek. Při vzpomínkách ohledně upálení Jana Palacha všechny aktérky zmínily smutek nad ztrátou života mladého člověka a jejich lítost mohla pramenit spíše z vlastního emočního rozpoložení, nikoli z věku, ve kterém tuto událost prožily. Nejvíce lítosti projevil paní Helena a paní Olga, které obě spadají do skupiny „mladších“ žen, paní Věra, která je také přiřazena k této skupině, však na tento čin nahlížela s větším nepochopením. Skupina „starších“ žen, do které jsem zařadila aktérky Jitku, Johanu, Barboru a Beatu, na tento skutek nahlížela spíše s nesouhlasem, jiné emoce nebyly příliš znatelné. Některé další rozpory (například navštěvování kulturních akcí, demonstrací či vyhledávání kontaktu s vojsky) nejsou dle mého názoru důvodem věkového rozdílu, ale především zájmu akterek o politické a společenské dění. Rozdíl ve vzpomínkách mezi aktérkami, který bych mohla určit na základě odlišných věkových skupin během pražského jara, se týkal zmínek o dětech. Aktérky, které jsem zařadila do skupiny „starších“ žen měly v této době či v době krátce po okupaci malé dítě. Jejich vzpomínky směřovaly ke strachu o děti. Například aktérka Jitka zmínila, že při okupaci se strachovala, že nemají doma zásoby jídla a měla strach, že nebude mít dostatek zásob pro své, v té době, dvouleté dítě. Paní Johana měla v době vojenské intervence dvouměsíčního syna a při vzpomínkách na přejezdy vojsk zmínila, že měla strach právě o něj.

Dále se zaměřím za sociopolitické zázemí rodin akterek. V této oblasti se objevily mírné rozdíly zejména u paní Olgy, oproti ostatním aktérkám. Jelikož byl její otec vysoce postavený člen KSČ, aktérka v průběhu rozhovoru párkrát zmínila, že je otec doma ujišťoval, že při vojenské intervenci jim nic nehrozí. Také jí zakazoval účastnit se demonstrací a jiných proti politických akcí, v čemž ho paní Olga poslechla a těmto aktivitám se vyhýbala. Během normalizace se stala členkou KSČ a důvodem mohla být pozitivní komunikace ohledně tohoto režimu ze strany otce. Sama aktérka však zmínila, že jedním z důvodů byly také výhody, které členství ve straně přinášelo (například lepší možnosti vzdělání jejich dětí a možnosti vycestování). Naopak paní Johana, jejíž otec byl členem StB, politické a společenské situace dle svých slov nevnímala. Sama ovšem uvedla, že v době pražského jara měla jiné starosti a také trávila více času v přírodě, což by mohl být důvod, proč na ní atmosféra před a po okupaci nijak významně nezapůsobila. Jiným faktorem, proč nebyl otec aktérce v tomto směru vzorem, by mohl být i nedostatek komunikace mezi paní Johanou a jejím otcem od doby, kdy se od něj ve svých šestnácti letech odstěhovala. Paní Johana uvedla, že nikdy neměla zájem o členství ve straně. Rodiče paní Věry vystoupily ze strany KSČ po vojenské intervenci a dle slov aktérky to zapříčinilo mnoho potíží. Mohl by to být důvod, proč aktérka na celou politiku KSČ nazírá s odstupem a o členství ve straně nikdy neprojevovala zájem. Také se účastnila demonstračních akcí (zmiňovala například přemalování a otáčení cedulí, aby se vojska nedokázala orientovat). Ani paní Helena neměla zájem o členství v KSČ. Aktérčiny rodiče členy strany nebyli. Její otec byl označen za kulaka, a to rodině zkomplikovalo jistoty v oblasti financí i majetku. Paní Barbora a paní Beata mají v této sféře podobné zázemí rodin. Rodiče obou akterek byli členy KSČ, především však z důvodu výhod (možnosti cestování a lepší budoucnost potomků) či zaměstnání (například matka paní Beaty jako učitelka na základní škole). Obě aktérky zájem o členství ve straně neprojevovaly. Nelze z jejich vyprávění určit jejich postoj vůči režimu či jaký byl přesný důvod nevstoupení do strany. Paní Jitka doma neměla politické zázemí příliš silné. Její rodiče ve straně nebyli, ale přesvědčili ji, aby ona nabídku na členství přijala. Z jejího vyprávění bylo patrné, že důvodem zájmu jejich rodičů o to, aby se do strany přidala, byla možnost pokusit se provádět změny uvnitř režimu. Nezájem paní Jitky o členství v KSČ nastal po vpádu vojsk na území Československa a nástupem Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka.

Cílem práce bylo mimo jiné pokusit se o vytvoření ženského pohledu na historické události. Ženy často zmiňovaly seznamování s partnery, zakládání rodiny, děti, společenské akce se skupinou přátel nebo vzpomínky na školu. Během vyprávění pamětnice příliš nezmiňovaly

politické události a souvislosti. Jejich pohled na tuto historickou událost je spíše skrze veřejnost a svou sociální skupinu.

Závěr této práce zhodnotím následovně. Historie z odborné literatury a historie z paměti žen je diametrálně rozdílná. Jedním z mála společných bodů, který zmiňuje jak historie, tak pamětnice jsou události během vojenské intervence s tím rozdílem, že ženy je popisovaly velice subjektivně a neudávaly přesné časové horizonty, kdy došlo například k obsazení určitých budov, či k přesnému vstupu vojsk na území Československa. Spíše zmiňovaly, kde se zrovna nacházely a také pocity rodičů a prarodičů. V odborné literatuře se naopak dozvíme o vojenském zázemí vpádu a také přesné časové souslednosti. Je ovšem nutné dodat, že aktérky ve svém vzpomínání vychází z osobních zkušeností, které jsou založeny na emocionálním prožitku. Oproti tomu odborná literatura je založena na historických faktech a může si dovolit zkoumat problematiku s větším odstupem. Dalším společným bodem jsou zmínky o kultuře, hudbě nebo například kulturních institucích (například divadla).

5. Seznam pramenů a literatury

Prameny

Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: Svoboda, 1968, dostupné online:

http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf

Literatura

BÁRTA, Milan. 2008. *Oběti okupace: Československo 21.8.-31.12.1968*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-87211-01-4.

BENČÍK, Antonín. 2012. *Téma: Alexander Dubček; ["Pražské jaro 68", "Normalizace", "Něžná revoluce 89"]* Vyd. 2. Praha: Křesťanskosociální Hnutí. ISBN: 978-80-87493-20-5.

CONGDON, Lee, KIRÁLY, Béla K., NAGY, Károly. 2006. *The Hungarian Revolution and War for Independence. Boulder. Colorado: Social Science Monographs*. ISBN 0-88033-598-X.

HÁJEK, Jiří, 1994. *1968*. Vyd. 1. Praha: Logos. ISBN: 978-80-901352-1-5.

HROCH, Miroslav. 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN: 14-383-85.

KALINOVÁ, Lenka. 1998. *Sociální reforma a sociální realita v Československu v šedesátých letech*. Praha: Vysoká škola ekonomická. Studie z hospodářských dějin. ISBN 80-7079-490-9.

- KAPLAN, Karel.** 1993. *Československo v letech 1967-1969: (pomocný studijní text pro gymnázia)*. Praha: SPN. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-26142-6.
- KAPLAN, Karel.** 2002. *Kořeny československé reformy 1968*. Vyd. 1. Brno: Doplněk. ISBN: 978-80-7239-135-6.
- KOHOUT, Pavel, LOUŽEK, Marek, ed.** 2007. *Maďarské povstání 1956: padesát let poté: [sborník textů]*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku. Ekonomika, právo, politika. ISBN 978-80-86547-62.
- KOTYK, Václav.** 2009. *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Vyd. 1, Praha: Oeconomica. ISBN: 978-80-245-1512-0.
- MICHALOVÁ, Tereza.** 2002. *Hovory o Alexandrovi II: Příbuzní, priatelia, osobnosti kultúry, politiky spomínajú aj na 10. výročie tragického úmrtia*. Vyd. 1. Bratislava: Prospero. ISBN: 978-80-968024-3-2.
- MIOVSKÝ, Michal.** 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- MLYNÁŘ, Zdeněk,** 1990. *Mráz přichází z Kremľu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta. ISBN: 978-80-204-0196-0.
- PAUER, Jan,** 2004. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení*. Vyd. 1. Praha: Argo. ISBN: 978-80-7203-557-1.
- PELIKÁN, Jan.** 2002. *Jugoslávie a východní blok, 1953-1958*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-0186-1.
- PERNES, Jiří.** 2003. *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána. ISBN 80-7243-162-5.
- PERNES, Jiří.** 2008. *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 978-80-7325-154-3.
- PETRÁŠ, Jiří, SVOBODA, Libor, ed.** 2017. *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Vydání první. Praha: České Budějovice: Ústav pro studium totalitních režimů; Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-87912-99-7.
- RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl.** 2010. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1696-7.
- SOUKUPOVÁ, Blanka a kol.** 2010. *Evropské město: identita, symbol, mýtus*. Bratislava: Zing Print. ISBN: 978-80-88997-44-3.
- ŠIK, Ota.** 1989. *Jarní probuzení: iluze a skutečnost*. Zürich: Polygon. ISBN 80-204-208-X.
- ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára.** 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-262-064-44.

VESELÁ, Jana. 1999. *Sociologický výzkum a jeho techniky*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN: 978-80-7194-188-0.

Internetové zdroje

Paměť národa. Chruščovův projev způsobil komunistům šok. Někteří plakali, jiní ztráceli iluze [online]. 24.2.2021 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z WWW: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/chruscovuv-projev-zpusobil-komunistum-sok-nekteri-plakali-jini-ztraceli-iluze>

SVITÁK, Matěj (2018). Poslední varování. Čierna nad Tisou se před 50 lety stala diplomatickým centrem Východu ČT24, ČTK [online]. 29.7.2018 [cit. 2023-05-29]. Dostupné z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2550688-posledni-varovani-cierna-nad-tisou-se-pred-50-lety-stala-diplomatickym-centrem>

Další prameny

Rozhovory se sedmi pamětníci pořizené v rozmezí 27.1.2022-24.5.2023.

6. Přílohy

Příloha č. 1 – Seznam otázek – výzkum na období 50.-70. let 20. století

Seznam otázek – výzkum na období pražského jara

Příloha č. 2 – Rozhovor č. 1, 2 a 3 s paní Helenou

Příloha č. 3 – Rozhovor č. 1 a 2 s paní Jitkou

Příloha č. 4 – Rozhovor č. 1 a 2 s paní Věrou

Příloha č. 5. – Rozhovor č. 1 s paní Johanou

Příloha č. 6 – Rozhovor č. 1 s paní Barborou

Příloha č. 7 – Rozhovor č. 1 s paní Beatou

Příloha č. 8 – Rozhovor č. 1 a 2 s paní Olgou

Příloha č. 1 – Seznam otázek – výzkum na období 50.-70. let 20. století

1. Vzpomínka na dětství
 - a. Nějaká hezká a příjemná vzpomínka
 - b. Kde si žila a vyrůstala?
 - c. Co tě bavilo? Jak ti šla škola?
2. Škola a povolání
 - a. Co jsi studovala? (obor, stupeň)
 - b. Jaké povolání sis zvolila a proč? (Někdo ti poradil, protekce, volné místo...?)
 - c. Co se ti tam líbilo a co ne?
3. Rodina
 - a. Jak jste se seznámili?
 - b. Jak probíhala svatba?
 - c. Kam jste chodili na zábavu?
4. Nedostatek zboží
 - a. Jak se řešili problémy s nedostatkem zboží? (toaletní potřeby, vložky, oblečení...)
5. Rodinný rozpočet
 - a. Kdy a jak jste si polepšili? (Trabant, škodovka, chalupa...)
 - b. Jak probíhal pracovní den a týden? (skloubení práce a rodiny)
 - c. Kolik času zabrala domácnost? (Jsou na tom teď lidi lépe?)
 - d. Kam jste jezdili na dovolenou? A co pro tebe odjezd znamenal?
 - e. Jak jste sháněli bydlení?
 - f. Využili jste novomanželskou půjčku?
6. Společenská angažovanost
 - a. Musela jsi být ve spolku?
 - b. Jak vás strany oslovily?
 - c. Mohl být nějaký úhybný manévr, neúčastnit se spolku?
 - d. Jak jsi oslavovala MDŽ, 1.máj a celkově svátky?
 - e. Já byla a je tvoje politická orientace? (tehdy x teď)
7. Porovnání
 - a. Srovnání tehdy a teď – plusy a mínusy
8. Emancipace a feminismus
 - a. Co si o tom myslíš?

Příloha č. 1 - Seznam otázek – období pražské jaro

1. Vzpomínáte si na Pražské jaro?
2. A jak byste ho časově zařadila?
3. Jaký události se vám vybavují?
4. Co jste dělala, když dorazili vojska 21.8.1998?
5. Jaká byla před okupací atmosféra? (kultura, kina, divadla)
6. Pociťovala jste uvolněnější vystupování – okolí, politici?
7. Jak jste vnímala setkávání se s vojsky?
8. Chodila jste na nějaký demonstrace?
9. Změnil se nějak radikálně váš život po okupaci?
10. Sledovala jste v té době politiku? A co jste si myslela o Dubčekovi?
11. Sledovala jste další osobnosti v období pražského jara? Nějaký umělce...
12. A co emigrace, odešel někdo z vašeho okolí?
13. A co rodiče, jak ty to ovlivnilo?
14. A co upálení Jana Palach? Vzpomínáte na to?
15. Jak to máte s volbama? Chodíte pořád volit? (pravice - levice)

Příloha č. 1 - Rozhovor č. 1, 2 a 3 s paní Helenou

Rozhovor č. 1 s paní Helenou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1952
- Vzdělání: střední zdravotnická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 27.1.2022 v bytě paní Heleny v Praze
- Délka rozhovoru: dvacet šest minut

T: Začneme nějakou hezkou vzpomínkou na dětství. Na co ráda vzpomínáš?

R: Dětství já jsem měla docela hezký. My jsme bydleli dohromady s mámou, s tátou, babičkou a s dědou. Bydleli jsme ve státním bytě. Naproti přes ulici byl dům, kterej byl plnej dětí. Byli tam Vondráškoví, ty měli 5 dětí, Kaislerovi 3 děti a já jsem si mezi nima pořád hrála a vyrůstala, protože jsem byla jedináček. Takže oni byli moje taková dětská rodina. Bylo to strašně hezký a vůbec v tom Tichém údolí v Roztokách bylo hodně dětí a my jsme si hrály na dětském hřišti. Tam byly kolotoče, houpačky, na silnici, kde nejezdilo moc aut, tak jsme pořád hrály vybíjenou. Skákaly jsme gumu a přes švihadlo. Když jsme byly straší, tak jsme se na tom hřišti scházely a kluci se naučili hrát na kytaru, machrovali, a my jsme tam s nima zpívaly. Dětství bylo moc hezký. Byl tam vlastně i potok, takže my jsme byly věčně, když jsme byly menší, namočený v tom potoce od ledna do prosince (směje se). Vždycky jsme se šly k někomu převlíknout. A takhle se to pak opakovalo i s maminkou a Pájou. Takže dětství bylo opravdu hezký.

T: Co tě bavilo ve škole a jak ti šla?

R: Do školy jsem šla skoro v 7 letech, protože jsem byla narozená na podzim. Škola mě docela bavila, základka byla fajn, to jsem měla dobrý výsledky, dobře jsem se učila. Dokonce jsem měla ráda i matematiku a chemii, což se všichni divěj (směje se). Horší to potom bylo v 9. třídě, tam jsem musela jít nutně před přijímacíma zkouškama na operaci se slepým střevem, protože mi prasklo. A já jsem chtěla být lékárenská laborantka, takže jsem dělala přijímačky tam a jako druhý obor jsem měla dětskou sestru. No jenomže na tu lékárenskou

laborantku mě nevzali, já jsem byla asi 6. pod čarou a rodiče se nechtěli odvolat, protože si říkali, že je to nejistý a dětská sestra měla narváno, tam nebylo místo žádný. Tak se rozhodli, že půjdu na gymnázium do Kralup a protože tam humanitní větev byla už taky obsazená, tak já jsem šla na technickou. Tam byla deskriptivní geometrie, matematika, fyzika, chemie. Už to ale bylo náročný a celkem ještě tu fyziku a chemii bych uhrála, ale deskriptivní geometrii...to bylo strašný, z tý jsem měla úplně noční můry, protože jsem tomu vůbec nerozuměla. Po dvou letech jsem tuhle školu ukončila a udělala jsem přes prázdniny rozdílové zkoušky na tu dětskou sestru, protože jsem tam měla latinu, tu jsem se teda doučila. Pak jsem udělala zkoušky z latiny, ze somatologie a přes prázdniny jsem si musela doplnit praxi a šla jsem do druhýho ročníku. Na tý zdrávce to bylo perfektní, to bylo dobrý. Tam byla dobrá parta a chodili jsme do nemocnic. Takže člověk prolezl všechny možný špitály. Tam se mi to líbilo. A po maturitě jsem nastupovala na 3. dětský klinice a když se mi narodila maminka, Peťula, tak jsem už nechtěla dojíždět do Prahy a šla jsem dělat na internu do Roztok.

T: Jak jsi se dostala k informaci, že můžeš udělat rozdílové zkoušky a přestoupit z gymnázia na zdravotní dětskou sestru?

R: To byla ta škola, kde jsem měla přihlášku a jak jsem dělala ten gympl, tak mě dětská doktorka poradila, že bychom se tam měli zeptat, když jsem se tam nedostala před tím, jestli někdo neodpadl z tý třídy. No a protože tam bylo docela dost lidí, který odešli, že jim to buď nevyhovovalo nebo to nestíhali, tak mě nabídla ředitelka, že bych si mohla udělat přes prázdniny rozdílový zkoušky a mohla bych nastoupit rovnou do druhýho ročníku.

T: A po maturitě ses o práci dozvěděla jak?

R: Po maturitě jsme se šly s mojí kamarádkou Zlatkou zeptat na Karlov a tam nám říkali, že nás klidně vezmou. Takže my jsme začínaly pracovat na oddělení nedonošenců a na průjmovým. Tam to bylo dobrý, ale těch dětiček nám bylo strašně líto. Ještě jsem měly takovou blbou staniční, tu jsme neměly rádi, ta byla takovej sad'our (směje se). Jinak by nás bývali vzali asi všude.

T: Jak jste se s manželem seznámili?

R: S tím jsem se seznámila přes tu mojí kamarádku Zlatku, s kterou jsem chodila do školy a my jsme spolu kamarádily a to byl její bratr. Takže tím že já sem chodila k nim do rodiny, tak jsme se tam vlastně seznámili a začali jsme spolu chodit. Pak jsem přišla do jiného stavu, takže jsme se vzali a bydleli jsme ze začátku v domku u rodičů, tam sice byl nedodělaný byt nahore a táta to nějak dodělával. Museli jsme tam topit v kamnech, tam nebylo ústřední topení. No ale protože to soužití nebylo zrovna dobrý a on měl sklony k alkoholu a pak začal dělat ve výzkumným ústavu antibiotik no a tam měli přístup k lihu a oni si tam vařili tzv.

pendu a to tam popíjeli. Když šel z práce tak to zazdil ještě nějakým pivem. Po čase ten alkoholismus byl tak silnej, že začal mluvit z cesty, vymejšlel si báchoroky, rodina vůbec nebyla na prvním místě. Na prvním místě pro něj byl alkohol. Což vedlo vlastně k rozpadu rodiny.

T: Ještě bych se chtěla vrátit k té svatbě, jak to probíhalo?

R: Když jsme zjistili, že se musíme vzít tak tenkrát fungovala taková „svatka“, takže my jsme se na ně obrátili, jestli nemají nějaký termín na svatbu. Mysleli jsme někde v Praze, nebo blízkým okolí, ale bohužel zrovna, protože jsme na to spěchali, tak termín nejbližší měli na Karlštejně. Svatbu jsme měli 9. března a 8. března bylo MDŽ a moje budoucí tchýně sháněla kytku a nemohla žádnou sehnat (směje se). A tak obíhala všechny možný květinářství a nikde nechtěli udělat kytku protože měli kšeftů dost. No tak vlezla do jednoho květinářství, měla s sebou bonboniéru, tu prý položila na pult a říkala tomu vedoucímu „prosím vás, udělejte mi na 9. března kytku, tady máte bonboniéru a jestli mě řeknete že ne, tak mi okamžitě volejte sanitku, protože mě tady klepne pepka“ (směje se).

T: A měli jste kytku?

R: Měli jsme kytku. (směje se)

T: Kam jste chodili na zábavu?

R: Na zábavu jsme chodili sem tam na ty vesnický zábavy, tak na nějakou tu tancovačku. Ale já jsem s nim nerada chodila, protože on se tam vždycky napil a byla z toho akorát hádka, takže to bylo nepříjemný. Pak už jsme na zábavy moc nechodili.

T: Jak jste řešili problémy s nedostatkem zboží?

R: Na nedostatek zboží jsme za komunistů byli zvyklý, protože jak bylo všechno státní, tak jak se říkalo „kdo nekrade denně aspoň hodinu, okrádá svoji rodinu“, no ale my jsme neměli ani možnost ty krádeže. Měli jsme zase výhodu, že jsme nebydleli v Praze nebo nějakým velkým městě a že rodiče měli domek, kde byla velká zahrada, takže my jsme si vlastně mohli vypěstovat jahody, maliny, dokonce i brambory, měli jsme i okurky. To se všechno nakládalo, zavařovalo. Kořenová zelenina se dávala do sklepa do písku. V krámě toho moc nebylo, tam se čekala fronta na maso, když měl člověk štěstí, tak si nakoupil na celý týden. Jinak takový ty základní potraviny, ty určitě byly. Akorát nebylo ovoce moc, akorát nějaký jablka, ale ty my jsme měli doma, takže o ty taky nebyla nouze. Frontu na banány jsme museli třeba vystát, na pomeranče, na mandarinky, to bylo většinou před Vánoci. No a celoročně byly pomeranče k dostání akorát kubánský, protože ty se normálně nedali jíst, tam se musela vymačkat jenom šťáva. Sice byla sladká, ale pomeranč, jako že by sis ho oloupala a jedla měsíček po měsíčku, to nehrozilo.

T: Byla nějaká doba, kdy jste si třeba polepšili?

R: Byla velká výhoda, co se týče toho, že tenkrát byly novomanželský půjčky. Na tu jsme tenkrát dosáhli, to byly nějaký výpočty, jestli ti jí daj nebo nedaj. Ale protože my jsme neměli žádný závratný honoráře z práce, tak jsme na tu půjčku dosáhli a já jsem si z ní pořídila kuchyň, obývací, myslím, že dvě válečky a koberec. Problém byl ale se sháněním. Na všechno se čekali fronty. Na kuchyň měla štěstí moje máma s tátou, protože byli někde v obchodě a viděli, že je tam volná kuchyň, tak jí hned zapikali. Já jsem sehnala sedací soupravu a nějaký sektorový nábytek do obývací, to se dalo různě složit a koberec jsme taky sehnali, jsme si vystáli frontu. To bylo docela dobrý. Potom jsme si pořídili auto, škodovku stovku. Na tu jsme neměli peníze, takže něco jsme složili, něco jsme si půjčili od babičky a protože jsme k tomu ještě museli mít nějakou půjčku, tak jsme museli mít asi 3 ručitele. Takže to nám ručila kamarádka s kamarádem a babička. Když jsme to auto splatili, tak oni si asi oddychli, protože kdybysme nemohli splácet, tak by to museli splácet oni (směje se).

T: Jak probíhal pracovní den a týden? Skloubení práce a rodiny.

R: Protože já jsem pracovala na směny v nemocnici a děda v penicilínce pracoval taky na směny, takže tam to bylo.. my jsme se spíš snažili, abysme se potkali doma a já jsem dělala 12 hodinový směny, a jednou za 14 dní jsme měli soboty i neděle. Ten nedostatek sester byl takovej, že jsem měla někdy i 30-40 hodin přesčasů za měsíc. Protože jsme bydleli blízko nemocnice, tak fungovala moje máma a moje babička a děti třeba dopoledne do školy, Pája třeba do jeslí, ale odpoledne, když jsem přišla domů třeba v 7, tak je musely hlídat ony.

T: Kolik času ti zabrala starost o domácnost?

R: Já jsem to ani jako nepovažovala za nějakou přítež. Když jsem byla doma, tak jsem uvařila, uklidila, vyprala. Ono nebylo ani tolik věcí, takže snadno si vyprala, snadno si uvařila protože si nakoupila jednoduše, to nebyl takovej výběr jako dneska, přebytek zboží. Takže tohle si myslím, že bylo tak nějak normální. Nikdy jsem si na to neztěžovala, ani mě to nenapadlo. Ale docela jsme měli i takovou dobrou partu lidí, protože bylo hodně dětí, takže my jsem si i různě pomáhali. Třeba přišla kamarádka na kafe a já jsem u toho žehlila zrovna a ona vždycky říkala „hele já ti budu žehlit a ty si zatím udělej co potřebuješ“. Takže my jsme si takhle střídaly jo, že jsme vyloženě jen nesešly a nepovídaly, ale snažily jsme se nějak vzájemně sobě pomoci. Nebo když jedna potřebovala pohlídat děti, nebo nutně potřebovala někam jít, nebo šla k lékaři a já jsem zrovna měla volno, nebo jsme byly na mateřský, tak jsme si takhle vypomáhaly.

T: Kam jste jezdili na dovolenou? Co pro tebe odjezd znamenal?

R: Na dovolenou jsme jezdili buď na nějakou podnikovou rekreaci, kde byla možnost si uvařit. To byly většinou buď jednotlivé místnosti s kuchyní a se zařízením, nebo chatičky a taky se jezdilo pod stan. Když se jelo, tak většinou člověk navařil, nebo se nakoupili nějaké konzervy, lančmíty, brambory, těstoviny, a taky párky. Někteří si i zavařovali maso, když jezdili k moři, ale na moře my jsme neměli a ani na nás žádný místo od práce na poukaz nikdy nevyzbyl, alespoň já jsem nikdy od práce žádný poukaz k moři nedostala (směje se).

T: Jak jste sháněli bydlení?

R: Bydlení my jsme moc nesháněli, protože jsem bydlela u rodičů a pak jsme si vyměnili byt s babičkou, takže jsme šli bydlet místo babičky do bytu a ona šla bydlet k mým rodičům.

Jinak co se týče bydlení pro ostatní, tak to bylo mnohem lepší než dnes. Protože se hodně stavělo i za té normalizace, což byla zapeklitá doba. Ale dobrý to bylo v tom, že mladý lidi mohli dostat byt buď státní, nebo podnikový a nebo se mohli zapsat do družstva, složit nějaký malý základní poplatek a spoustu hodin si tam třeba i odpracovat, ale pak bydleli. To byla velká výhoda. Sice to byly sídliště a protože nebyly chodníky, tak ses tam musela brodit, ale už si bydlela (směje se).

T: Musela si být ve spolku? Popřípadě byl nějaký úhybný manévr, abys tam nebyla?

R: Ve straně jsem nikdy nebyla. Je pravdou, že když jsem pracovala v nemocnici, tak mi nabízeli členství v KSČ, ale mě to nikdy nelákalo, ani jsem tam nikdy bejt nechtěla. I když jsem kolem sebe měla docela dobrý a rozumný komunisty. Byly jsme taková ta chudší většina, takže nám nehrozilo nikde žádný stíhání, ale abych se tomu vyhnula, tak jsem vstoupila do spolku Československo-sovětského přátelství a to bylo docela v pohodě. Protože ten, kdo nechtěl do strany a chtěl mít od nich pokoj, tak šel do spolku ČSS přátelství a měl klid. Občas jsem šla na nějakou schůzi a to bylo asi tak všechno.

T: Jak jsi oslavovala 1. máj, MDŽ?

R: 1. máj jako děti jsme ho oslavovaly, to se muselo chodit s mávátkama a praporkama a byla nám zima, byly jsme zmrzlí, protože většinou bylo ošklivý počasí. Když jsem byla velká, tak jsem šla s dětma třeba s kočárkem, nebo jen tak se projít, ale nějak jsem to extra neřešila. Do Prahy jsme kvůli tomu nejezdili, takže žádný šílencevství se nekonalo.

MDŽ jsme oslavovaly většinou tak, že jsme dostaly nějakou kytku, většinou karafiát a buď bonboniéro nebo nějaký utěrky, nebo ručníky, jednou jsem dostala i ubrus do domácnosti.

Oslavovalo se většinou na pracovišti a tak se namazali naši kolegové, ale my jsme na to neměly moc čas. Když se dělala oslava někde v restauraci nebo v nějaký společenský místnosti, tak tam to dopadlo tak, jak to dopadlo. Opili se chlapi a ženský je táhly domů (směje se).

T: Jaká byla a je tvoje politická orientace?

R: Já si myslím, že každý ismus má svoje plus a minus. Co se týče komunismu, tak do toho bych už se nevracela. Ale nebylo tam všechno špatný. Říkám, ta bytová výstavba, kdy mladý lidi měli možnost sehnat byt, mohli bydlet. Dneska mladí lidi jsou prostě chudáci, pokud nemají rodiče milionáře, tak nemají šanci. Kord teď v týhle době mi je mladých lidí opravdu líto. Nemají v tomhle směru vůbec dobrý vyhlídky. Každá doba má svoje plus, dneska můžu nadávat, můžu si všechno koupit, můžu cestovat. Ale teď už je to taky vlastně limitovaný, protože nastal Covid a nikdo nikam nemůže a zase jsi tlačena k tomu se nechat očkovať, aby si aspoň mohla jít do divadla, do kina, nebo s kamarádkou na kafe nebo jet na nějakou dovolenou. Teď je ta doba zase taková divná. Ono je to vždycky nahoru a dolů. Něco se zlepšší, něco se zhorší, ale co se týče mě a mých možností, tak tenkrát sice nebylo nic moc k dostání, ale já na tu dobu zase nemůžu vzpomínat ve zlým, protože mě se opravdu tenkrát nic zlého nedělo. A teď taky ne. Takže já bych mohla říct, že jsem spokojená celej život. I přes všechny prohry, nedostatky, nepříjemný období, když člověk chce, tak se vždycky všechno nějak vyřeší a když nejde o život tak vlastně nejde o nic. Jde se pořád dál. Na to špatný by člověk neměl vzpomínat. Je dobrý, že se nezapomene na hodně špatný věcí, který se děly za toho komunismu, ale není dobrý se k tomu příliš vracet, protože život pokračuje dál a je důležitý být tady a teď.

T: Takže kdybys to mohla porovnat, tak na každé době najdeš něco pozitivního?

R: Myslím si, že tahle doba je lepší. Ale je tady otázka jak dlouho. Jak dlouho to bude trvat, všechny ty výhody. Protože to zase směřuje k tomu, že lidi budou jiným způsobem omezovaný.

T: Co říkáš na emancipaci a feminismus, co si o tom myslíš a je to podle tebe správné?

R: Já se k tomuhle moc vyjadřovat nechci, protože si myslím, že by lidi měli využívat zdravej rozum a rozdíly mezi mužem a ženou by měli řešit rozumem. Já nemám ráda, když se něco žene do extrému a nikdy bych se toho ani nezúčastnila a jenom doufám, že postupně vývojem a doufám, že lidstvo zmoudří a že se ženy budou mít líp, budou mít větší možnost, budou si moct vydělat stejně jako si vydělají muži. Jenomže muži jsou prostě dravější, tak mají samozřejmě navrch, ale myslím si, že se to časem změní.

Rozhovor č. 2 s paní Helenou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1952
- Vzdělání: střední zdravotnická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 8.3.2022 v bytě paní Heleny v Praze
- Délka rozhovoru: dvacet jedna minut

T: Chodila jsi do pionýra?

N: Tak do pionýra musel chodit každej a na základní škole, tam se mi moc na prvním stupni v pionýru nelíbilo, ale po tom, když jsme byli starší, tak takový teenageři, tak jsme měli docela dobrý vedoucí a jezdili jsme na výlety a v zimě jsme tam měli udělaný v takovém tom pionýrským domku měli udělaný kluziště, takže se tam chodilo i bruslit a byla tam docela legrace, takže to celkem šlo. A jediný co, co se mě nelíbilo, že jsme museli chodit v těch krojích, teď ještě sukně jsme měly takový divný, že když se to vypralo, tak máma to musela celý našpendlit a přes mokrej ručník u toho žehlit ty faldy a většinou na prvního máje byla zima, takže my jsme byli zamrzlý. No ale naštěstí to bylo jenom v Roztokách, nebylo to v žádným velkým městě. Do Prahy jsme nejezdili, takže to se vždycky někam došlo a tam jsme se těšili na nějakýho buřta s hořčicí no, odmávali jsme to a šli jsme domů, zase si někam hrát. Jinak jako do pionýra chodili všichni. Nevzpomínám si, že by tam byl někdo, kdo by nenavštěvoval prostě pionýra, nevzpomínám si.

T: Co tam bylo třeba za aktivity?

N: Aktivit moc nebylo jo, většinou jsme tam někde něco malovali, lepili jako malý a potom, když jsme byli starší, tak tak se chodilo na výlety nebo někam jeli. Na Okoř jsme jednou podnikali výlety, pak jsme chodili třeba do Únětic na Holej vrch a takhle potom okolí tam většinou, někdy jsme si udělali ohýnek a opekli jsme si buřty No ale jako v samotném tom pionýrským domku nebylo nic moc.

T: A co třeba klub mládeže, tam si byla taky?

N: V SSM, jo jo jo. Socialistickéj svaz mládeže, tam jsme taky byli všichni, ale tam si nevzpomínám, že by jsme něco podnikali. To jsme byli prostě jenom účastníci, jenom jsme byly zapsaný, ale vůbec si vůbec si neuvědomuju, že bysme někde něco... možná na střední škole, jo jo jo máš pravdu, že v rámci v rámci svazu mládeže jsme měli... My jsme hráli divadlo a měli svýho režiséra a hráli jsme Senohrabský grácie od Dietla a protože my jsme byli vlastně zdrávka, tak jsme měli, měli jsme přátelství s klecanskýma vojákama. Takže jsme pro ně hráli to divadlo a naše paní profesorka, ta se tam vzhlídlá v nějakém tom důstojníkovi, takže vždycky nás brala sebou a... no to víš, jak to tam vypadalo, ona se tam namazala, my jsme jí pak hledali někde po zahradě, styděli jsme se za ní, takže to bylo takovýhle zpestření. Oni občas pro nás udělali taky takovou, zahráli nám tam, tam měli takovou kapelu. Takže nám zahráli a udělali takovou jako taneční zábavu a tohle, takže to bylo takový docela zpestření na tý střední škole, jinak nic. (směje se). Pak jsme tam měli ještě nějaký střelecký kroužek. No a to se zase někde ve škole ve sklepě byla udělaná střelnice, ale tam jsme byli párkrát, to nás nebavilo.

T: Takže spíš ten dramáček jenom.

N: Jo a to bylo hezký to divadlo to se mi líbilo, tam jsme se pak vyblbli. To bylo strašně fajn a můj táta ten byl hrdej, že taky hraju divadlo, protože on, když byl mladej, tak byl taky u ochotníků jo, takže to mu to dělalo dobře (směje se).

T: A kde jste se třeba mohli seznámit s někým? Když teda opomenou, že s dědou ses seznámila přes tu tvojí kamarádku, tak kde se třeba mohlo?

N: Hele tak já si myslím, že to bylo daleko jako lepší asi než dneska, protože vy dneska máte jenom ten internet více méně, protože kluci, ty jsou zalezlý doma a seděj u počítače. Takže kde byste se s nima seznámili vid'. Ale my jsme jako celkem drželi jako parta, třeba ve škole, a nebo na tý střední škole, to jsme se seznámily s těma vojákama (směje se). To jsem měla kamarádku v Řeži a ona jezdila na motorce a jezdily jsme, jezdily jsme do Klecan navštěvovat ty kluky a jeden můj kamarád tam měl bráchu, tak vždycky jsme si ho nechaly volat a jezdily jsme za nim. No a Martiny maminka, ta nám vždycky zpívala "U Kasáren stojí kámen, naše Marta sedí na něm. Volá hoši pojd'te sem, já už v klášteře nejsem", to víš my jako pubertáčky jsme na ní měly zlost, že si z nás dělá legraci (směje se). Ale jako jinak jako i se spolužákama, to jsme se scházeli, hráli jsme třeba vybíjenou nebo kluci, když se potom naučili hrát na kytaru, tak jsme se scházeli na hřišti a hráli jsme a zpívali vid', a nebo když jsme byli menší, tak jsme jezdili na potoce a nebo jsme si dělali hnízdo na stromě. No to bylo

takový takový hezký. No a chodívalo se vlastně, protože to nebylo velkoměsto že jo, tak tam byly různé zábavy nebo čaje. Tak se chodilo do tanečních nebo na čaje, a nebo prostě na nějaký zábavy. Chodilo se hodně do kina. Občas jsme šli i do divadla, to nás moc nebavilo tenkrát, ale do toho kina, to se docela chodilo. Jako dobrý to bylo. Měli jsme takovou partu. A kamarádili jsme, v létě to bylo úplně bezva, protože jsme chodili na koupaliště na Maxu a tam chodili i suchdolský kluci, takže to se tam párovalo potom (směje se). To bylo takový, no ty první lásky byly takový zajímavý, co my jsme se naběhali, to bylo kilometrů. Co jsme se naběhali za klukama nebo oni za náma. Bylo to hezký no, bylo to takový úplně jiný než dneska, protože rodiče se o nás tolik nebáli, že nás někde přepadne nějaký úchyl. My jsme prostě byli schopný ujít, já nevím, desítky kilometrů za den. Na kole se hodně jezdilo. Jsme se jezdili koupat a bylo to fajn no, nemůžu si stěžovat, jako dětství bylo hezký.

T: A do tanečních jsi teda chodila pravidelně?

N: Do tanečních jsem chodila pravidelně. No to jsem chodila s kamarádkama, jsme jezdily na Vinohrady na Hajnovku. Na tom jsme měli taky bezvadnou partu. Já jsem dokonce tam s tím jedním asistentem potom dělala předtančení vždycky, když bylo někde něco. Bylo to fajn. Tam byla opravdu dobrá parta, byli tam prima kluci, byli to většinou středoškoláci a takový celkem jako inteligentní prima, takže jsme se s nimi i scházeli mimo taneční a chodili jsme do malostranských hospůdek (směje se). Bylo to pěkný no, ráda na to vzpomínám.

T: Řešili jste doma politiku?

N: No doma se moc politika neřešila, akorát děda, ten vždycky vzpomínal na tatíčka Masaryka a babička mu zase říkala, že za císaře pána to bylo lepší, že se mohlo chodit krást na pole (směje se) a říkala vždycky dědečkovi “No vidíš a teď za Masaryka, ty jsi neměl vůbec žádnou práci a byla strašná bída, furt jsme se stěhovali, abys měl někde nějakou práci” no děda ji zase oponoval že jo, no ale jako komunisty neměli rádi. Tam akorát vždycky mě nabádali “nikde se prosím tě nebav o politice a nikde nenadávej na komunisty, sice máme všechny, všechny známý, co jsou ve straně, tak jsou slušní lidi, ale nikdy nevíš jako, kdo ti co řekne” a oni se taky teda do ničeho moc nemotali. No a táta ten vůbec, že jo, ten byl, ten pocházel z velkostatku, což jim vlastně zabavili komunisti. Takže ten byl kulak. Tak toho do strany nikdo nechtěl a taky chudák teda skončil jako dělník, no tak tam v těch Libčicích, drátovnách, tam se fakt udřel. Pak si máma ještě vzpomněla, že budou stavět ten dům, takže to ho dorazilo. A člověk se vůbec nediví, že byl na tom zdravotně, tak jak na tom byl. Ale my jsme doma politiku moc neřešili.

T: Takže třeba, když byla ta okupace, tak to to jste nějak neprobírali?

N: Hele to jsme, to jsme probírali. Já se na to dokonce vzpomínám, že to jsem akorát měla být první rok na gymnáziu v Kralupech a ráno mě máma budila a cloumala se mnou. A celá ubrečená říkala vstávej, já tě nikam nepustím... jó to jsme měli jet na chmel... já tě nikam nepustím, je válka. A jak jsme bydleli v údolí, tak přes nás lítaly ty obrovský bombardéry. A co vozily ty tanky a tohle... no to bylo strašný, teď byla ještě taková šedivá obloha. Teď kousíček za náma bylo letiště, že jo. Tak to dunělo v tom údolí, to bylo fakt hrozný. No to jsem se tenkrát bála a to jsme opravdu nevěděli, co se děje. To bylo něco šílenýho. No a potom vlastně sovětský vojska tady zůstaly na věčný časy, že jo. Takže to si vzpomínám, jak pak jsme se jezdili koupat do Únětic na rybníky, ale to už bylo jako pozdějc, no jak tady byli ty Rusáci, tak se tam chodili koupat i ruský vojáci, takový docela hezký kluci, takže jsme se tam s nima normálně bavili a bylo to docela fajn jo. Ale taky jim se strašně stejskalo, chtěli jít domů a byli z toho taky takový otrávený. A lidi s nima nemluvili. Takže oni byli rádi, když se s nima nějaká mládež, občas někde prohodila nějaký slovo rusky. No ale do Prahy to nás rodiče nechtěli pustit. Jediný co, to ti možná potom bude vyprávět Veronika, ta byla z Prahy, takže ta si to zažila, ale jediný, co bylo potom, když se upálil vlastně Palach, to bylo tenkrát v Karolinum se sešli studenti, tam tyjo už si nepamatuju, jestli on tam měl rakev. To byl takovej obrovskej průvod, a tam jsme nesli kytky a to jsme z toho byli úplně špatný, to bylo hrozný. To si uvědomuju a to bylo opravdu ošklivý. A člověk si to uvědomoval, že to není ono. Protože děda občas poslouchal Svobodnou Evropu nebo Hlas Ameriky, ono to chrčelo, oni to rušili víc a nadávali vždycky u toho tajně s tátou a takže to jsem jako občas zaslechla a jsme věděli, že jako není, není to nic dobrýho, ale nám se vlastně, tím že jsme nebyli, neměli jsme žádný vysoký vzdělání a nebo nepodepsali jsme nikde žádnou chartu a já nevím co, tak my jsme měli víceméně klid no. Možná takhle v těch velkejch městech, že to bylo horší a nebo, kde se vyskytovali takový ty opravdu zlý komouši, tak tam to asi, ne asi, ale to to bylo hustý. Když se potom člověk dozvěděl, co se dělo známejm, jako s těmi, co jsem se seznámila později, což jako poměrně v dospělém věku. Jako s tou Veronikou jsem se vlastně seznámila, až když jsme spolu pracovaly v nemocnici. Takže ona právě vyprávěla, co všechno prožili, ale a tak jsem si říkala, jak my jsme to vlastně prožili docela v klidu. Akorát, že na dovolenou si mohla jet jedinež do Rumunska, do Bulharska, na Slovensko, kam to ještě bylo, do Maďarska a do východního Německa na Rujánu. Ani do Polska tě nepustili, protože to bylo, to bylo snad na pozvání. A do Ruska taky teda, ale tam ani nikdo jet nechtěl (směje se). No, že my vlastně povinněj jazyk jsme měli ruštinu. To jsme teda taky moc nemilovali, i když mě se teda ruština

líbí, ona je taková měkká. Ty lidi za to nemůžu že jo, že tam mají vždycky nějakýho debila, kterej jim tam znepríjemní život, takže jsou z toho úplně na umření. Ta situace dneska vůbec není hezká. No ale říkám na tu dobu já zase nevzpomínám tak špatně no. My jsme si to fakt jako děti moc neuvědomovaly. No a když potom jsem se vdala vlastně tak, jako myslím si, že tenkrát, co se týče bydlení, tak my jsme na tom byli asi mnohem líp než vy, jako pokud nemají rodiče miliony, tak vy nemáte možnost si někde tady koupit byt. Ale tenkrát byly vlastně ty družstevní byty, to se stavilo. Tak byla vyhlídka, že třeba do třech, do pěti let budeš bydlet jo. Kdo měl peníze, tak ty vklady si tam zaplatil. A kdo neměl hloubš do kapsy, tak tam chodil pracovat. Tam odpracoval spoustu hodin. A zbytek vlastně, byla to anuita, to bylo na ten byt státní půjčka a to bylo jedno procento jenom se platilo, takže já si pamatuju, když jsem byla ještě s Karlem, tak snad se potom za ten byt už se doplácelo asi 50.000. Když jsme ho chtěli do vlastnictví. Všechno se během těch, já nevím dvaceti, třiceti let splatilo a tam bylo akorát blbý to, že stavěli ty sídliště a nebylo tam moc občanský vybavení. Takže se jezdilo třeba daleko na nákup. No a teď ještě, než tam vybudovali chodníky a tohle, tak se tam brodilo bahnem někde. No ale zas měla jsi byt a bydlela jsi. No takže to je bohužel, bohužel to co bylo dobrý, to se vlastně zničilo. Jako bylo dobrý bezplatný školství, tak dneska je taky že jo, ale tenkrát jsme teda všechno dostali. To byly fakt výhody. Zdravotnictví bylo taky dobrý, my jsme měli jedno z nejlepších školství v Evropě, protože tady ještě ke všemu byla speciální pedagogika se vyučovala a měli jsme spoustu speciálních pedagogů pro děti, který byly prostě méně inteligentní a teda v těch třídách nebo v těch zvláštních školách byli většinou cikáni jo, ale ale přece jenom ty děti aspoň něco uměly. Je to daleko, si myslím, že to bylo lepší, než dneska ta inkluze, kdy prostě děti opravdu i s velikým postižením se dostanou do normální třídy, a je mi líto těch učitelů no. Prostě tohle to učit je strašně náročný a ještě když tam přijde potom nějaký pedagog, teda pedagog... ten asistent a učitelka s asistentkou si nesednou jo, tak to to fakt není dobrý no. No ale to se bavím o dnešku. A co ještě jsi to potřebovala vědět?

T: No, jak jsme se bavily o tom nedostatku zboží. Ta co třeba oblečení nebo móda celkově, jako jak se k tobě třeba dostávaly nějaký trendy?

N: No trendy netrendy, tenkrát co jsi sehnala to bylo žejo. Takže to se nakupovalo, v obchodech toho moc nebylo, na všechno byly fronty. A výhodou, výhodou měly děti jejichž matky uměly plést a šít. Takže se šilo a pletlo, že moje babička napletla nádherný svetry. Moje máma teda taky pletla, a zase bylo dobrý, že to naučily i mně, že jo. Když byly děvčata malý, tak jsem na ně taky pletla, pletli se čepice, rukavice, ponožky, svetry, prostě všechno oblečení no. Když si uvědomím, v čem ty děti tenkrát chodily nebo v čem my jsme chodili,

tak se divím, že jsme teda nenamrzly. Když vidím, jak dneska jsou děti nabalený. Tak my jsme měly tepláky že jo. To v zimě se chodilo sáňkovat nebo bobovat. Tak my jsme vždycky někde ukradli nebo neukradli, sebrali na nějakým smetišti nějakej starej lavor nebo hrnec a jezdilo se na tom. Nebo sáňky jsme měli teda taky jo, ale to jsme byli tak promáčený, teď ty tepláky byly těžký, jak byly ještě zmrzlý na nás jo. Takže nám to pořád padalo někde, nám to klouzalo. Vždycky, když jsme přišli domů, tak jsme byli úplně modrý, fialový, napůl promrzlý. No a opravdu na to se stály fronty. Na maso se stály fronty. Jedině, kdy nebyla fronta, byla snad mlékárna a pekárny že jo. Jinak v těch obchodech nebylo nic moc. Tak jedlo se velice střídově, skromně. Ale hlad jsme teda neměli jo. Dalo se všechno sehnat. Horší to bylo s ovocem, že pomeranče byly občas. To spíš ty kubánský, ale ty se nedaly jíst, to bylo jenom na šťávu. Banány na ty se stály fronty před Vánoce a na mandarinky no. Ale mohla sis koupit citrony, jablka, kořenovou zeleninu a takovýhle věci, to prostě jsi všechno mohla koupit no. Hodně se vařilo doma, do školních jídelen jsme chodili, ale když si vzpomenu, tak ve třídě byla tak půlka dětí, který chodily domů na obědy. A nebylo to takový uspěchaný jo. Ono se sice pracovalo všude od šesti hodin ráno, takže rodiče museli vstávat hodně brzo, no ale zase jsi byla ve dvě hodiny nebo v půl třetí, už ty mámy měly volno, vyzvedly si děti z jeslí nebo ze školky, že jo a šly s nima třeba někam ven. Nebo musely jít s nima stát frontu, aby měli něco k večeři. Hlad nebyl, ale jako výběr proti dnešku nebyl moc velkej no. Dneska ta společnost je strašně konzumní víš a myslím, že by se lidi měli uskromnit a měli by taky myslet na to, co bude do budoucna.

Rozhovor č. 3 s paní Helenou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1952
- Vzdělání: střední zdravotnická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 14.3.2023 v bytě paní Heleny v Praze
- Délka rozhovoru: čtyřicet čtyři minut

T: Tak, jak bys časově vymezila pražský jaro?

R: No... tak časově bych to vymezila tak nějak přibližně...mm... no jako když mě bylo patnáct, tak vlastně nastal... to sem vtrhly ty... ty ruský vojska. A předtím to bylo takový příjemný... já bych řekla od takovejch třinácti let přibližně, že se to začalo uvolňovat. Že i mezi lidma byla lepší nálada a vlastně i v rodinách. Že člověk cejtil, že babička s dědou nebo táta s mámou, že mluvili o tom, že konečně nebudeme pořád poslouchat jenom ty Rusáky. Ale přesto pořád nám říkali, nikde nenadávej moc. Protože mohli bysme z toho mít nějaký problémy. I když kolem nás byli lidi ve straně a byli slušní, ale já jsem teda se tomu nevěnovala, žejo. Byla jsem jako dítě, takže o tom nejvíc o tom mluvila třeba babička s dědou. Vzpomínali na První republiku a na Masaryka a tohle a prostě ty komunisty neměli ráda. A vlastně můj táta taky ne. Protože ten, ty měli velkostatek. On pro komunisty byl kulak. A místo aby potom převzal statek po dědečkovi, tak nemohl ani sehnat práci a pracoval v drátovnách v Libčicích. Takže to bylo takový... ale já jako dítě jsem to tolik nevnímala. Jenom si vzpomínám na ty rozhovory a na to varování, abych se do ničeho nemíchala. Víím, že my jsme byli docela fajn. Docela se potom začaly zpívat i takový nějaký písničky, který by měly možná i takový provokativní podtext. A my jsme poslouchali hodně Gotta, Matušku, Vondráčkovou, žejo. To bylo něco. A Vaška Neckáře a jako děti jsme se dělily do skupin, že některá skupina milovala Gotta, některá zase Matušku, my jsme byli Matuškovci (směje se). Člověk v něm cejtil i takovýho rebelu. Jakože samozřejmě, že si taky museli nechat všechno líbit, ale přece jenom, já si pamatuju, že tenkrát běžel seriál... Chalupáři. A ten potom zakázali, žejo. Po tý okupaci, když v těch 70. letech, když se to tady začalo utužovat, tak a Matuška utek, žejo. Tak oni všechny, všichni herci nebo zpěváci, kteří utekli, tak se o nich nesmělo mluvit. Filmy, ve kterejch vystupovali nebo i ty

seriály, tak se nesměly promítat. Takže Chalupáři, to jsme potom oslavovali, když už bylo po revoluci a začali se pak zpětně promítat Chalupáři, tak jsme se na to všichni dívali a říkali jsme si.. ježiš to tenkrát to šlo, to byla zase doba temna, tak jsme se na to těšili, že zase bude dobře. Třeba písničky se pak nesměly zpívat. Potom osmašedesátým, ještě do těch sedmdesátek let, tam byli takový... třeba Gott zpíval písničku... počkej, jak to bylo... Tam tenkrát šel můj bratr Jan. Jo... to bylo o upálení Palacha. No a to se samozřejmě nesmělo zpívat. Krylovi písničky, ten měl takový provokativní, žejo. Bratříčku zavírej vrátka a tohle. No to se pak taky nesmělo. Ten to tady nevydržel a odešel. Do Německa, tam potom vlastně zemřel. A bylo to takový jako nadějný. Všichni měli lepší náladu. Všichni měli naději. A ten Dubček a Smrkovský a tohle oni chtěli prostě socialismus s lidskou tváří. Oni nechtěli se jako vrátit k tržnímu hospodářství a ke kapitalismu, ale naivně si mysleli, že prostě to Rusko nám dá jako. Nebo takhle, že nás nebude držet tak pod krkem, což se bohužel nestalo. Jenže víš co, třeba v Polsku, to byla Polská lidová republika, takže tam trpěli takový drobný soukromý podnikatelé jo. Ne samozřejmě velký, to tam bylo taky zakázaný, ale měli tam takový já nevím, soukromý. To co rodina třeba, soukromý obchůdky a to bylo myslím i v Maďarsku. Ale tady my jsme byli socialistická republika, tady bylo všechno znárodněný. A o to to bylo horší potom navázat na nějakou tu tradici svejch předků, protože všichni to zapomněli žejo. A všechno se rozpadlo, rozkradlo, když něco někomu vrátili prostě, tak to bylo úplně zdevastovaný. Aristokracie úplně na nule. Když pak měli převzít nějaký svoje sídla, tak tam třeba bylo vojáci, nebo tam měli zemědělci uskladněný. Nebo i v kostelech tam měli uskladněný zemědělský stroje a brambory a já nevím co všechno. Bylo to prostě takový divný no. Takže potom osmašedesátým to byla zase doba temna. To se zase všichni báli a myslím si, že jim to vzalo i takovou jako naději, že někdy bude líp. A i když naděje umírá poslední a pak se vzpamatovali zase mladý lidi, studenti. Taková ta střední generace a starší, ty už se nechtěli do ničeho pouštět, protože měli strach. V tom Rusku to jako nebylo dobrý. A vlastně pak tam byl trochu Gorbačov, samozřejmě. Ten to uvolnil, do dneška mu takový ty zarytý komunisti vyčítaj, že zavinil rozpad Sovětskýho svazu. No ale tam vlastně od dob cara ty lidi pořád byli držení ve strachu. A to se nezměnilo, to je dodnes, žejo. No ale my jsme v té době, jako než sem přišli ty Rusáci, to bylo takový jako děti jsme cejtily, že je to uvolněný. Ale cejtily jsme to uvolnění v rámci hlavně té rodiny a v rámci školy. Jak reagovali učitelé, jak reagovali naše rodiče a nebyl tam tolik cejtit ten strach. Že byla tam prostě naděje, že snad bysme se mohli z toho područí těch Rusáků trochu vymanit a měli bysme trochu větší svobodu. Že snad by se dalo potom i cestovat, že do budoucna budou otevřeny hranice. Tohle všechno bylo zavřené, do Ruska si mohla jet jedinež na pozvání, tam si nemohla. Do Polska si taky musela mít pozvání, tam si taky samozřejmě nemohla jet. Takže jsme jezdili do NDR, do

Maďarska, do Rumunska, do Bulharska. Víím, že v tó době, my jsme teda nikde nebyli, v bejvalý Jugoslávii. Víím, že hodně se jezdilo do Jugoslávie, že to bylo volnější. No a pak to prostě zase všechno, všechny naděje zhasly.

T: Jak si vnímala setkávání s vojsky?

R: No ze začátku to bylo strašně depresivní, protože jsme bydleli kousek od Ruzyně, takže tam lítaly ty těžký bombardéry v tom osmašedesátém, toho jednadvacátého srpna a my jsme vůbec nevěděli, co se děje. Teď v rozhlase vyzývali lidi, aby neprovokovali, protože v Praze samozřejmě už byly tanky a když lidi šli proti nim, tak oni stříleli. Stříleli nějaký lidi a my jsme se strašně bály jako děti. Takže to to byla prostě taková, takový dny šílenýho strachu, než se z toho všichni trošičku probrali a začalo se o tom doma mluvit. Ve škole se o tom začalo mluvit, ale potom učitelé taky asi ze strachu nás varovali, abysme nikam nechodili, na žádný demonstrace, abysme se ničeho neúčastnili. Abysme si o tom kdyžtak povídali doma s rodičema, nebo mezi sebou, ale byli v bezpečí, protože je to strašně jako emm. Zvláštní období, kdy by nás třeba ty vojáci mohli taky třeba někde postřílet. Takže my jako... já jsem nikde nikam na ty demonstrace nejezdila, ale víím, že někteří moji spolužáci, vlastně kluci. Ty byli zvědaví, žejo. Tak ty třeba na tajňačku šli a potom nám vyprávěli, že to bylo prostě hrozný.

T: a to jezdili z Roztok do Prahy?

R: Jo, oni řekli doma, že jdou třeba někam ven, že jdou hrát fotbal, ale jeli do tó Prahy. No a pak se to všechno nějak tak uklidnilo, zůstali tady nějaký vojáci. My jsme vždycky říkali se Sovětským svazem na věčné časy, ale ani o hodinu déle (směje se). To byly takový jako tragikomický výroky. A ono to bylo jako všude i napsaný. Všude ty nápisy Ivane táhněte domů... a teď se předělávaly cedule, aby oni netrefili. Ale potom vlastně, když se to uklidnilo, oni se tady usídlili, tak víím, že jsme chodili na koupaliště, a to už bylo několik let... asi 4 roky potom, co se tady usadili... mě bylo tak osmnáct asi... tak nějak, přibližně. Tak se tam chodili koupat z nějakých posádek i ruský vojáci. My jsme měli ve škole ruštinu, tak jsme se s nima bavili, ale oni už taky sem tam uměli něco česky. Oni říkali, že vůbec nevěděli, kam jednou. Protože měli úplně jiný informace, než jim dáváme teď my. Ale říkali, že když se takhle bavěj, tak taky musej opatrně. Když by náhodou se postavili proti, tak jim hrozí, že je buď někam odvezou žejo, odvelej, nebo jak jsme se později dozvěděli, že je třeba i zastřelili. Oni se s nima vůbec nepárali. Tam prostě buď drželi hubu a krok anebo prostě zmizeli. A do dneška se to v tom Rusku tak děje. Tam je to prostě furt stejný za dob cara i za dob Putina. No, takže oni taky jako jenom opatrně vždycky sondovali, co můžou říct a co ne. A když chtěli říct něco, tak se

většinou zarazili a říkali, no my to nebudeme komentovat. Takže a taky říkali, že vůbec nevědí, jak dlouho budou na týhle posádce, že je můžou klidně převelit i někam jinam. Takže oni měli taky takovou nejistotu, ale zase viděli, že tady se žádná kontrarevoluce neděla. Oni to už oni už o tom věděli, ale museli tady bejt, to byli normální vojáci. Ty vysoký důstojníci, ty tady z toho těžili. Samozřejmě, ty se tady měli jak čuňata v žitě a prostě my jsme byla taková jejich kolonie a všechno muselo bejt podle nich. S nima teda já žádný zkušenosti nemám, ale vím, že s těma normálníma klukama, že jsme se bavili a ty taky říkali, kdy se dostanou domů. Že byli rádi, když dostali nějakou vycházku a mohli vypadnout ven a mohli se vykoupat, nebo projít nebo něco. Ale jinak byli držení jak zvířátka. Já jsem měla to štěstí, že jsem vždycky narazila na takovýhle jako slušný, že to byli slušný kluci. No ale bohužel jako je to všude na světě, v jakýmkoli lidským společenství, že se tam najdou i ty svině a těch je jako těch bejvá moc a ty dělali hodně zle. Takže po tom osmašedesátým už tady zase byl velkej strach no,

T: A třeba v Roztokách během tý okupace to bylo nějak znatelný? Jako přelítali ty stíhačky, ale jestli tam třeba nějaký vojska taky byly?

R: Ne hele, my jsme nic takovýho nezažili. Tam přes ty Roztoky vlastně nic moc nejezdilo, to vlastně přijelo hlavníma tahama vlastně na Prahu. Tam akorát ve škole se učitelé hmm... se doporučovalo žejo abysme byli v klidu, že prostě se Sovětskej svaz nás zachránil. Že tady byla kontrarevoluce, i když předtím mluvili jinak. Tak potom zase museli mluvit takhle. Protože se taky báli no. No, co se týče ředitelů, tak co se týče v Roztokách tam tam byli docela rozumný lidi a když jsme někdy provokovali, tak nás slušným způsobem upozorňovali, že bysme neměli takhle mluvit jo. Hlavně abysme nikde neprovokovali, protože abysme nepřišli o život, nebo aby rodina netrpěla. Oni se hodně totiž mstili. Měli natočený filmy z těch demonstrací, a dokonce ta tajná policie podle fotek dokázala poznat, kdo na těch demonstracích byl a pak se těm rodinám mstili. To bylo hnusný. A my jsme se už potom, když jsme byli větší, tak fakt jsme se báli, aby prostě, když aspoň my holky jsme se do ničeho nechtěly moc plést. My jsme si udělaly svůj svět a poslouchaly jsme to, co se poslouchat má. Ale je zajímavý na našem národě, že my jsme vždycky, když se potom složily nějaký písničky nebo básničky nebo v divadle, tak vždycky tam ty umělci šoupli něco takovýho, co jsme pochopili my. Byli to takový jemný narážky na to, co se tady děje, že lidi se tomu zasmáli žejo a pokud to bylo moc okatý, tak samozřejmě potom ty herci měli problémy. Ale taky jich plno uteklo nebo jim zakázali třeba hrát v Národním divadle nebo ve velkejch divadlech a mohli bejt jenom v takovejch těch oblastních. Bylo to zajímavý. Kubiška ta vůbec nemohla zpívat. Ta prostě si šla za svým. Ona nic neodvolala. A pak pracovala někde v kanceláři. A vím že, říkala, že jako

nějak ji ze začátku podporoval Gott a že jí podporoval Janda, Petr Janda ne Dalibor. Že prostě oni mezi některějma těma umělcema byli pořád takový nějaký trošku vazby, protože oni věděli, že ona to neodvolá. Že je prostě svá, tvrdá. Že si jde za svým a že radši přestane zpívat, než aby si pokazila charakter.

T: Co třeba politiku, sledovala si jí? Jako v těch 15 asi úplně ne, ale skrz rodiče třeba?

R: My jsme tu politiku sledovali spíš skrz rodiče a skrz sdělovací prostředky. Že doma se třeba dívali na zprávy a dědeček nebo táta ty pořád ladili na rádiu Svobodnou Evropu a Hlas Ameriky. Jenomže to byly šílený rušičky, oni to hrozně rušily. Jako něco se z toho pochytilo, to bylo na Strahově, nahoře. Tam byla rušička. Občas se dalo z toho něco zachytit, takže to co jako dědeček táta, co tam slyšeli, v tom rádiu tak potom předávali zase dál. Před náma většinou se o tom mluvilo opatrně, a nebo když na to zapomněli a nadávali, jaká je pravda v cizině a jaká je pravda tady, tak vždycky říkali, ne aby si o tom kecala někde ve škole jo. A vím že my jsme říkali, ale dyť my to víme, my si o tom taky povídáme, protože to poslouchají všichni rodiče. Takže já mám takovej dojem, že to poslouchali i komunisti některý jo.

T: Co sis myslela o Dubčekovi?

R: My jsme měli Dubčeka strašně rádi. To byl takovej správnej chlap, kterej opravdu chtěl tu ten socialismus s tou lidskou tváří. I když oni potom říkali, že byl naivní no. že že doufal, že a věřil tomu, že se to povede, ale bohužel se to nepovedlo no. Takže... my jsme ho měli rádi. My jsme měli rádi Dubčeka, Smrkovskýho. To byl taky takovej velice příjemnej milej politik. Jo oni opravdu v té době tydlety lidi se chovali slušně jako. Chovali se lidsky. Prostě sice byli politici na nejvyšší úrovni, ale chovali se lidsky. Což bylo opravdu asi takový v té době chvilku takový sluníčka, který dávali lidem naději. Bohužel jak to dopadlo, tak to dopadlo. Tenkrát na to nebyla asi ještě vůbec zralá doba. Ještě se muselo počkat spoustu let, než k tomu prostě doba dozrála a lidi, než k tomu dožráli no.

T: Ono se řešilo, že by měl být první český prezident na místo Havla, to si nějak postřehla?

R: Jojojo, ano. To je pravda, že lidi chtěli, aby on se dostal na hrad. Jenomže jako spousta lidí mu potom měla za zlý, že on... oni říkali, že byl slaboch. Že prostě a že chtěl prostě ten socialismus s tou lidskou tváří a že to jako nebylo dobrý, že on že by že by nebyl dobrej prezident. Oni prostě chtěli někoho, kdo pracoval v tom odboji. A to byl vlastně Havel. Ten byl kvůli tomu mnohokrát vězněnej a takhle. Takže lidi se prostě přiklonili k němu no.

T: Před okupací byla teda uvolněná atmosféra, že i ta rétorika byla jiná? A pak se to zase změnilo zpátky?

R: Určitě, ano. Ale to právě i na těch projevech, když je člověk uvolněnej a má naději a je prostě má radost žejo. A nemá strach, že ho někdo za to zavře nebo bude nějakým způsobem perzekuován, tak to víš i z normálního života jo. Že když je člověk uvolněnej a má radost a má naději, takže všechno vidí daleko v lepším světle. Líp se plánuje, líp se všechno dělá. Ty lidi všechno daleko líp bavilo. Protože měli tu naději a ta jim bohužel potom byla zase vzána. Takže my jsme se strašně jako národ stáhli do sebe a ten strach byl možná ještě větší než předtím jo, protože si viděla že... takhle... ta beznaděj, že byla asi ještě silnější než před tím pražským jarem.

T. Ještě jsme se chtěla zeptat na toho Palacha. Ty si říkala, že jste mu šli na pohřeb.

R: Jojojo, to jsem jezdila do Kralup do školy, když se Palach upálil, no to bylo taky hrozný. To nás strašně semklo všechny. On opravdu, ten odkaz jeho je obrovskej. To prostě přesahuje dějiny. A my jako mladý lidi jsme to strašně cítili. Samozřejmě ty starší to brali jako, že uvědomili si, že by to mohl bejt... naši rodiče. že by to mohl bejt třeba jejich syn. Takže na ně to zapůsobilo strašně. Ale my jako děti jsme cejtili, že on je takovej ten vůdce, kterým nám ukazuje, že se nesmíme nechat zlomit. že ta naděje by tady měla bejt a že ta naděje by nás měla vést k tomu, že bude líp. Na to byl obrovskej protest. My jsme byli z toho strašně nešťastný a vím že tenkrát. sem byla v prvním nebo v druhým ročníku no... ale vím, že ty maturanti ty prostě svolávali skupiny lidí a jeli jsme potom do Prahy a stáli jsme v tý šílený frontě a jeli jsme se na něj podívat. Tam byl vystavenej v Karlínu. Takže... jsme tam snad byli celý půl dne. Nešli jsme do školy a jeli jsme tam. To nám jako i škola dovolila. Nevím, jestli z toho měli nějaký problémy, nebo ne. Ale vím, že jsme tam jeli no. To bylo strašně smutný. strašně smutný... taková najednu stranu hrozná beznaděj a jsme si uvědomovali my jako děti, jak hluboko prostě tadyten socialismus nebo ten komunismus, jak hluboko jsme klesli. Jak jsou podupaný lidský práva. On se obětoval za celej národ. Chtěl ukázat celému světu, co se tady děje. Abysme si to uvědomili a otevřeli oči.

T: Ovlivnila ti okupace nějak život?

R: Já si myslím, tak hele. To bylo daný tím, že moji rodiče vlastně nebyli nebyli v politice. Neměli žádný vysoký posty, nebo velký vzdělání a tohle to, protože oni šli po inteligenci žejo. A takže... jako doma se samozřejmě nadávalo potichu, že je to v háji. Takhle já jsem dělala pak ve zdravotnictví a chvíli jsem tam dělala staniční, a tak se mě tam ptali, jestli nechci jí do strany. A já jsem nechtěla. Já jim říkala, že nejsem ještě připravená a furt sem se vymlouvala.

Oni už mi potom nic neříkali. A taky sem říkala, že tatínek byl označený jako kulak a že byste mě do té strany asi ani nevzali a oni že to by se dalo zařídit a já že nejsem ještě ani připravená. A hlavně rodiče by mi dali, kdybych tam šla (směje se).

T: A kdyby tě v tom rodiče podporovali, tak bys to třeba přijala?

R: Asi ne, já jsem byla vnitřně přesvědčená, že to nechci. Že sice nám se nic nedělo, ale co jsem slyšela od blízkých, tak prostě jsem věděla, že to není nic dobrého. Takže jsem šla radši do Svazu československého sovětského přátelství. Tam byli všichni takový ty, co nechtěli vstoupit do strany. Jsme se někdy sešli a něco se tam provolalo, udělalo se nějaký zápis a pak jsme si tam jako pokecali mezi sebou a měli jsme nějaký občerstvení, ale nebyli jsme komunisti (směje se).

T: Ona po okupaci přišla velká migrace, odešel někdo z tvého okolí?

R: Jo to vím, že se hodně lidí stěhovali, ale z mého okolí nikdo. To jen, co ukazovali v televizi, nebo když se o tom povídalo doma nebo ve škole, když jsme si říkali, komu se kdo odstěhoval nebo tak... a hodně lidí třeba odjelo na dovolenou a využili toho a zůstali tam no. Ale z mého blízkého okruhu nikdo teda. To bylo všechno jenom z doslechu.

T: Super, tak to je za mě asi všechno... tak moc děkuju.

R: No není za co, snad si z toho něco vybereš.

Příloha č. 2 - Rozhovor č. 1 a 2 s paní Jitkou

Rozhovor č. 1 s paní Jitkou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1943
- Vzdělání: vysokoškolské
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 23.2.2022 v bytě paní Jitky v Praze
- Délka rozhovoru: devadesát pět minut

T: Začneme dětstvím a nějakou první vzpomínkou.

N: Moje první vzpomínky na dětství nejsou zrovna nic příjemného, protože jsem se narodila za války. Když mi byl rok a půl, tak jsem dostala dětskou obrnu a protože je to infekční nemoc, tak jsem v roce 44 byla hospitalizovaná v dětský německý nemocnici na Karlově, no a moje vzpomínka na tu nemocnici.. není to... nemám vůbec špatné vzpomínky, jenom si pamatuju, že jsem byla v postýlce a najednou sestry začaly stahovat žaluzie, protože se... ne žaluzie, rolety... tehdy žádný žaluzie nebyly... ale rolety, protože vlastně večer za války muselo bejt zatažáno, kdyby byl nálet nebo tak... tak to je moje první vzpomínka. Jo pak ještě k tý nemocnici, já jsem tam byla hospitalizovaná od září do Vánoc, pak si mě maminka vzala domů, no a říkala, že, to mě byl rok a třičtvrtě, že si mě přivezla domů a že nestačila zírat, protože jsem strašně sprostě německy mluvila. Protože tam byl německej personál, tak jestli nám ty sestry německy nadávaly, to já nevím (směje se). No nicméně mám jako, to oni si zase udělali fotodokumentaci, kdy sedím na takový jakoby tý dětský stoličce a sestra mě krmí, měly ty německý jako zdravotnický úbory a fotily se s náma, asi aby dokazovaly, jak pečují o české děti. Nicméně tedy moje mluva prý nebyla zrovna dětská příliš no. Tak to je, tak to je moje taková první vzpomínka a pak, protože to bylo za války, tak pak si ještě vzpomínám v roce 45, když byl nálet, tak jak mě maminka, to mě byly dva roky, maminka držela v náručí a klusaly jsme, klusala se mnou do sklepa, protože byl nálet, do krytu a vidím úplně přesně, jak jako stojíme v těch dveřích do sklepa a vedle mě je sousedka naše z baráku taková starší paní

a vidím, že prostě pamatuju si, že měla dlouhou dlouhou sukni, no tak to jsou takový dva moje první vůbec... kolem dvou let a prostě. Ale protože to asi byly mimořádný situace, tak si je jako pamatuju no. No a jinak jako dětství jako takový, musím říct, že to bylo, dětství bylo hezký prostě, to bylo bezstarostný, protože tak jako dneska, děti moc samy ven nechodí v raném dětství. Tak my jsme v té době se mohly volně pohybovat po ulici a s dětma jsme hrály hry, švihadlo, školku, s míčem, pak jsme tam u nás, tam takhle na rohu je takovej plácek a jsou tam, byly tam schody do hospody, tak na těch schodech jsme si roztáhly holky kufříčky s panenkama, protože bylo čisto... bylo čisto. Já si pamatuju, jsem měla takovou růžovou dečku jó. Dneska položte růžovou dečku někde na schody, že jo. No tak to by bylo naprosto vyloučený. Hrály jsme si, tak to bylo takový, že jsme dělaly jako holčičky. No ale jinak samozřejmě jsme si hrály taky s klukama, takže mnohdy jsem přišla domů špinavá. To bylo hrozný, protože jsme si hrály ty, když se hrála hra na čejky a lupy. Tak to jsme projelzaly sklepy, protože baráky byly odemčený že jo. Jsme se schovávaly, kdo hrál ty čejky, tedy četníky, žejo. No a koho ten čejť'a nemohl najít, no tak ten prostě tu hru jakoby vyhrál. Takže to prostě bylo báječný. No a pak ještě v Praze bylo, bylo mnoho příležitostí pro malý i větší děti. Dalo by se říct dneska jakoby sport, ale to nebyl sport, ale prostě aby děti i ve městě si užily léta, tak tady za náma je takovej kopeček, jmenuje se Kapitol, kde bylo takový dětský brouzdaliště. To bylo pro děti tak od šesti do sedmi let, protože tam bylo hrozný, jako poměrně málo vody. Ale byl tam plavčík na tom. Měl tam svůj domeček a prostě hlídal, aby se nějakýmu dítěti něco nestalo. No a tam s náma maminky chodily, to hřiště to bylo hrozně veliký. Jó to už pak, to už sem byla školní. Protože můj spolužák ze základky měl koloběžku, já jsem ji neměla. Takže on mi půjčil koloběžku, já jsem tam drandila na koloběžce. No prostě byly to hezký roky. Maminka se mnou byla, nechodila do zaměstnání, takže i další maminky že jo, takže maminky tam háčkovaly, pletly, no a my děti jsme se tam vyblbly, že jo. No a potom, když tohleto brouzdaliště, to bylo opravdu pro malý děti, tak potom ještě na Karlově, to je v místě, kde končí Karlův most... ale Karlův most, Nuselskej most, tak tam bylo velké koupaliště pro děti do 15 let, takže pak mamka se mnou chodila tam nebo pak už jsem tam chodila sama. Nebo jsem se chodili koupat do Vltavy. Chodili jsme do Žlutých lázní. Voda byla báječná. Dneska to vůbec asi tam to nejde, já nevím. Ta voda byla poměrně čistá a nebyla ledová jo, to to bylo příjemný. Tak to bylo v létě. No v zimě zase tam, jak je v Podolí porodnice tak kousíček od toho je takovej, nevím jestli to teda ještě existuje, je takový, kde vždycky byly kluby nějakých loďařů. No a tam neproudí voda, takže tam byla vždycky Vltava zamrzlá. No a tam se mnou maminka chodila, protože jsem neměla brusle, tak jsme se

tam jako klouzaly na tom ledě, že jo. No tak to bylo taky báječný. No takže já bych řekla, že dětství raný bylo, bylo jako moc pěkný.

T: A vy jste teda bydlela v bytě s rodičema a ještě s někým?

N: S rodičema a se sestrou.

T: A co na základní škole, co vás tam třeba bavilo, co vás tam nebavilo?

N: Na základní škole? Tam já jsem žádný jako problémy neměla. Né že bych byla nějaká jako něčemu speciálně nadaná jako ne, ale já jsem jako se dost učila, protože moje maminka, to byla zlatá ženská. Já jsem doma, já jsem v podstatě, mě hrozně rozmazlovala, protože já jsem doma nemusela vůbec nic dělat, ale musela jsem nosit dobrý známky a musela jsem se učit. Takže já jsem neměla úniku, abych jako chtěla lajdat, tak kdybych chtěla, tak ale já jsem ani ty tendence neměla. Takže na základní škole já jsem žádné problémy neměla, že by mi něco zvlášť jako bavilo nebo nebavilo, no samozřejmě takový ty technický jako fyzika, chemie, tak to tedy jako zrovna nebylo moje hobičko. Na základce ještě mi šla docela i matika, protože jsem i doučovala své spolužáky, což tedy... No tak základka je základka, že jo. Jediný co mi absolutně nešlo, bylo kreslení, tak to byla katastrofa tedy. No ale jinak žádný problém.

T: A potom, když jste se rozhodovala na střední školu, na jaký obor byste chtěla jít?

N: No tak já jsem jako takový výběr měla slabší, protože s ohledem na dětskou obrnu, já jsem nějaký studium, kde by bylo třeba fyzická síla, tak to jsem nemohla, takže tam to bylo jednoznačně daný, že půjdu jako v ekonomickém směru studovat, že jo. Na radu třídní učitelky, která doporučila střední ekonomickou školu v Dušíně, no takže jsem se hlásila do té Dušíně a vůbec si nepamatuju, že bysme dělali nějaké přijímačky, tam byl snad jenom nějaký pohovor nebo co. Jako to ve mně vůbec nezanechalo žádný dojem, takže to asi nebylo nic těžkýho nebo nevím, vůbec si to nepamatuju. No a na té střední ekonomce, tak tam problémy taky v zásadě nebyly, až jsem měla potom v prváku... vůbec ne, tam jsme měli výbornou třídní profesorku, ale ve druháku... a ona potom odešla na jinou ekonomickou školu ta naše třídní profesorka a dostali jsme jinou třídní a tam už mi nastaly trochu problémy. Protože to byla taková zarytá soudružka á... nějak jsme si prostě asi nepasovaly, no a takže jsem s ní měla pár jako takových incidentů. Například tatínek mi koupil takovou panenku, byla to taková zvláštní technika. Jenom jak se jmenuje, je to jakoby obrázek a je to ve zlatě, ono se to tomu nějak říká, já teď nevím jak se to jmenuje. A já jsem ji nosila do kostela a do školy, že to byl dárek no... a třídní profesorka mi říká, no když už tu Pannu Marii musíš nosit, tak jí

aspoň nos pod tričkem. Já jsem tedy nechápala jako, proč bych jí nemohla nosit, protože to je umělecký předmět, že jo. No, tak to byla první věc. Druhá věc byla... My jsme měli na škole pěvecký soubor, kam jsem tady taky chodila a byla jsem za naši třídu zvolena jako takový důvěrník se sbormistrem a to... měli jsme sbormistra Národního divadla, to jako nebyl jen tak nějaký soubor. Takže já jsem byla zvolena, abych jako byla kontaktní osoba s tím sbormistrem a v souvislosti s tím souborem, jednou při vyučování, když jsme měli tu třídní, tak přišel do třídy ředitel školy, který byl úžasný a na něco se mi tomu souboru ptal... no a já jsem odpovídala a oslovila jsem ho pane řediteli... No, takže když on odešel, tak třídní profesorka mi řekla, vy neumíte oslovovat soudruha ředitele? A nemyslete si, že máte v této škole místo rezervované. No tak to byl druhý incident a pak jsem s ní měla ještě něco, ale teď už nevím co... Já jsem to řekla doma, no a protože moje maminka byla takový generál, tak se tedy děsně naštvála a v té době pracovala ve fabrice a tak mi říkala, kterou hodinu to vaší třídní máte, od kolika do kolika to je? A já jsem to nechtěla nejdřív říct, že jsem říkala to bude průšvih. Mně to říct musíš, protože jinak já si to stejně zjistím, řekla maminka... no takže jsem jí to řekla no a moje maminka šla další den za tou třídní profesorkou. Měli jsme jí na plánování a moje mamka vtrhla do třídy, profesorku sjela a zdůraznila, že ona se musela uvolnit z fabriky, protože ona se ke mně nechová slušně a jestli ještě jednou, tak že se ozve někde jinde. Otočila se maminka na kramfleku a odešla a od té doby jsem měla od profesorky klid. Tak ještě, ještě se musím vrátit. Na střední ekonomické se učí těsnopis, takže jako tady prostě jsme museli psát 70 slov za minutu, takže my jsme byli schopní zaznamenávat jakýkoliv hovor, že jo... No a jedna spolužačka si takový ty ty hlášky tej třídní profesorky zapisovala. Měla takový tlustý sešit. No a když jsme odmaturovali, tak jsme byli v Obecním domě a ta dívka, která zaznamenávala ty výroky třídní profesorky, to tam začala číst. Načež ta třídní profesorka se strašně naštvála a odešla.

T: A po maturitě jste hned našla zaměstnání?

N: To bylo jednoduché, protože do školy přišly umístěnky a my jsme dostali přidělené, každý dostal přidělenou umístěnku. Jedna moje kamarádka si dojednávala nástup do podniku Výstavnictví a měla ale velký problém, aby to, aby toho dosáhla, protože tehdy to prostě nebylo možné. Tady máš umístěnku a tam nastoupíš jo, takže vím, že tenkrát se to podařilo nakonec, ale to Výstavnictví muselo dát jako potvrzení a a žádost pro školu, že zvlášť jako speciálně vo ní stojí a tak dále. Takže nakonec to škola povolila. No, ale jinak už jsme nastupovali na umístěnku. No a já jsem dostala umístěnku přímo výbornou. Protože s rodičema, když jsem bydlela u nich, tak jsme před domem měli stanici tramvaje a dostala

jsem umístěnku do podniku zahraničního obchodu sídlícího na Václaváku, takže tramvaj mě dovezla až k tomu objektu a to bylo úplně skvělý. No, takže nastal jako můj pracovní život. No a tenkrát mi někdo navrhl a doporučil, abych vstoupila do KSČ. No a to jsem měla taky problém, protože když něco bylo navrženo, tak jsem říkala, to já si ale musím rozmyslet. No soudružko, co si chceš rozmyslet, to má být pro tebe čest. Takže po poradě s rodičema, přestože moji rodiče v žádné straně nebyli, ale myšlení bysme byli národní socialisti, abych to trošku přiblížila, tak to byla Milada Horáková, byla národní socialista, že jo. No a ten táta mi říkal, když budeš mít nějaký jako projevy proti němu, tak to dopadne špatně, kdežto když budeš v té partaji, tak přeci jenom budeš jako zevnitř a to už se bere jinak jo. No takže v podstatě se dá říct, že mi je rodina jako určitým způsobem přesvědčila, že jsem to vzala. Ale to ne ne rovnou, to byla dvouletá čekací doba. Takže jsem byla jako kandidát, takže jsem do toho podniku nastupovala jako kandidátka KSČM. A protože já jsem otevřená, tak jsem se vždycky vyjadřovala ke všemu velmi otevřeně. Tak z kraje se to těm souborům líbilo, mi říkali takovouhle štiku jsme tady potřebovali. No a pak se to nějak líbilo čím dál tím méně a a v zásadě to vrcholilo tedy rokem 68, což jsem se veřejně tedy vyjadřovala proti okupaci. No jenomže jak přišli Rusáci, tak to vrcholilo tedy odstraněním Dubčeka a nástupem Husáka, to už pro mě bylo naprosto nepřijatelné, takže jsem na nejbližší schůzi sdělila stranické organizaci, že prostě vystupuji, že nesouhlasím s politikou strany, že stejně jako jednotlivec nemůžu absolutně nic ovlivnit. Takže proč bych tam byla, ale zásadně, že nesouhlasím s politikou strany a nesouhlas s okupací. No tak soudruzi mi přemlouvali, ten jeden to se mnou myslel dobře, protože říkala rozmysli si to, bude tam velký dopad a já jsem řekla jaký dopad, já jsem tam sama vstoupila a já sama vystupuji. Když jsem nastoupila do zaměstnání, tak jsem stejně chtěla ještě si udělat vysokou školu, ale protože dálkově studovat šlo jen když máš po třech letech praxe, tak zhruba po čtyřech letech jsem šla na vysokou školu. Já jsem chtěla studovat práva, ale podnik mi práva nedoporučil, ať jdu na obchodní obor zahraniční obchod, že to bude pro mě to nejlepší no no. Takže jsem začala tedy studovat. No a tím, že jsem se rozešla jaksi v podstatě s politikou strany, tak se to poměrně záhy... No ono to hned tak nebylo. Já jsem vlastně... to se projednávalo ten můj výstup, když jsem odcházela na mateřskou dovolenou a tak jsem tedy byla doma. No a v roce 72, tak jsem ještě ještě byla do třech letech věku dítěte doma na takzvané další mateřské dovolené. Tak jsem jednoho dne měla v kaslíku, že tam mám doporučený dopis na poště, tak jsem si jela na poštu a když jsem to rozdělala, tak jsem si říkala, to je nějaký omyl, to není to prostě není vůbec možné. Že se mám dostavit před kárnou komisí školy no a protože jsem si myslela, že jde o omyl, protože nevím, čím bych se já mohla ve škole provinit, tak jsem ihned jela na naše studijní oddělení a

kde byla báječná paní Hošková a paní Hoškové říkám, já jsem dostala tady nějaký předvolání. Ale to musí být omyl, protože já jsem se ničím neprovinila a ona říkala, no vy musíte mít nějaký problém. Tak jsme o tom tak hovořili. Tak jsem se dostavila před tu kárnou komisi, kde mi bylo sděleno, že mé chování se neslučuje s chováním studenta vysoké školy a chováním řádného občana České Republiky... teda Československé socialistické republiky. No já jsem chtěla znát důvody. No takže prostě mi řekli, že je to kvůli mému přístupu k sovětské armádě a tak. Víš jak, já jsem byla ve čtvrtém ročníku, že jo v zimním semestru a ten jsem ještě neměla dodělaný, protože začalo v lednu, a to teprve zkoušky začínají a no a takže jsem o tom mluvila v práci a měla jsem takového anděla strážného jednu svoji kolegyni, která se mi hrozně snažila pomoci a napsala jsem odvolání s pomocí mé kolegyně a musím říct, že opravdu nade mnou stál anděl strážný v podobě vynikajícího děkana a ten zrušil rozhodnutí kárné komise a vyloučení změnil na dva roky přerušování studia s tím, že budu vyvěšena, ale teď už nevím jak se to jmenuje, na nějaký vývěsný tabuli... na tabuli ostudy a s tím že mi přerušuje studium na 2 roky. No ale protože toto všechno se odvíjelo, než to dospělo do tohoto stádia, tak už byl konec dubna, konec dubna 72. Načež já jsem v září 73, jo a ještě jsem zapomněla jednu věc, ten můj anděl strážný děkan, učinil toto rozhodnutí a pak ho vyhodil.

R: Na základě tohotohle?

N: No to nevím, jestli na základě toho a nebo ještě na základě něco jiného. Nicméně byly tam velké čistky na té vešce. A v září 73 jsem si říkala holka zkus to. Napsala jsem do školy a požádala jsem, zda bych nemohla nastoupit už počátkem zimního semestru, abych nemusela začínat až koncem dubna. No a tento nový děkan mi odpověděl, že nikoliv, že mi přerušování trvá do 28. dubna, takže můžu začít až 28. dubna dalšího roku. Takže já jsem na dokončení 4. ročníku a protože jsem si říkala, já to musím udělat, prostě nemůžu absolutně nic riskovat. Já musím teď zapnout všechny síly. Takže já jsem, já do dneška, já to vůbec nechápu... to byl výkon. Protože já jsem začala v tom dubnu a zvládla jsem všechny zkoušky za čtvrtáček udělat. No a to tedy jsem měla velkou radost. Nicméně jsem byla stále v tom podniku, kde jsem začínala, ale protože jsem měla kádrový strop, tak jsem byla pořád na tom nejnižším kvalifikačním místě, který je možné i když už jsem byla vysokoškolák a tak jsem říkala, musím si najít jiné místo, takže jsem hledala jako blázen. Rozeslala jsem asi tak 15x životopis se vším, ale oni mě nikde nepřijali. Já jsem se třeba ucházela o místo zásobárky pražských záchodků v Pražské kanalizaci, ale ani tam mě nevzali. Po pohovoru říkal pan vedoucí té pozice, že by mě bral. No, ale pak mi volal a říkal, že na základě informací, které o mně jsou, mě přijmout nemůže. A mně nezbylo, než tedy abych zůstala tam kde jsem s tím, že jsem

si říkala, já za chvíli skončím ve sklepě v archivu. No a pak přišla jedna velká náhoda. Jednou jsem šla něco projednávat s kolegou do jiného oddělení a on měl dlouhý telefonický hovor a na stole mu ležel Mladá Fronta, tak jsem si ji vypůjčila no a tam jsem objevila jeden inzerát a bylo to přesně to co prostě, práce organizace a řízení a přesně to odpovídalo, co by se mně líbilo. Jenom jsem si říkala, holka on tě stejně nevezme, ale zkus to. No a k mému velkému překvapení, mě na toto místo přijali a byla to nejkrásnější léta mého pracovního života, až do roku 90. No a ten starý podnik mě v roce 93 rehabilitoval. Tak teda jsem tam nastoupila zpátky.

T: Teda, tak když odbočím, od toho pracovního života k soukromějšímu, kde jste se třeba mohli seznámit? Chodili jste někde na zábavy a tak?

N: Ježíš, když jsem byla svobodná, tak my jsme byli takový... My jsme byly tři holky nebo čtyři podle toho no... a tak jsme chodily různě na zábavy a tak. No já bych řekla, že pokud bych je eliminovala takový ty ty problémy, tak mládí jsem měla krásný. No protože v zásadě byl klid, dneska já si neumím představit mladý holky nebo mladá holka a přišla sama v noci domů. Je to problém, kdežto dřív to bylo možné. Když jsem jela v listopadu roku 68 do Milána, tak se mi tam stala taková velice nepříjemná příhoda. Musela jsem čekat přes noc na vlakovém nádraží na vlak do Torína. No a byl tam nějaký muž a dost mě obtěžoval. Chytla jsem tedy jiný vlak... ne vlastně autobus a a jela přes nějakou jinou stanici, hlavně abych už nemusela být na tom vlakovém nádraží, že jo. No takže prostě naprosto jiná situace a taková situace je dneska tady, že jo. Protože já si vůbec neumím představit, že bych šla z Masaryčky o půlnoci sama domů. To si vůbec neumím představit, co jsem mohla kdysi, protože když ještě jsme s manželem, ještě jsme nebyli manželé a protože nebyl Pražák a já jsem ho vždycky doprovázel na Masarykovo nádraží a odjížděl půlročním vlakem a já jsem se potom vracela klidně v Praze bez problémů. Teď by to nešlo dneska, už to je jako v té Itálii kdysi, ale my jsme to tady neznali. Takže každý systém s sebou nese něco pozitivního, něco negativního jo, tak už to běží.

T: A jak jste se s manželem seznámili?

N: Takže to teda seznámili se v našich milovaných Jánských Lázních, protože on byl taky obrnář. No a prostě my jsme se poměrně brzy brali, žádný jako dlouhý známosti. My jsme se brali tak ani ne po roce po celém a vydrželi jsme spolu celý život, než mi odešel na obláček, že jo.

T: A jak jste spolu začali bydlet?

N: No bylo to takové složitější, protože to bylo v době, kdy já už jsem dělala tu vejšku a to jsem začínala. No a můj muž tedy dostal byt. To byly Finské domky na Sokolovsku, tak tu jednu bytovou jednotku, ale tam to bylo jako nevýhoda v tom, že jak dojíždět potom do Prahy, že jo. A už jsme měli první holčičku, takže bylo to všechno takové složitější a takže jsme to pak prostě se naskytla taková příležitost, blíže nebudu rozvádět, ve vedlejším domě, než co bydleli moji rodiče a já jsem tam byla s rodičema, tak dlouhodobě byl volný byt a my jsme se tady z toho Sokolova přestěhovali do Prahy do tohodle toho bytu. No a shodou okolností nás a úžasná věc že, když se můj muž nechal přeložit do Prahy, tak v zaměstnání už začala probíhat akce stavba svépomocí. No a my jsme byli zapsaní družstvu, ale tam to bylo tak na 20 let, že jo. To jako bohužel... to hrozně dlouho trvalo. No takže můj muž se ihned zapsal do toho družstva s tou svépomocí. Bylo to něco šíleného, protože ke své práci tam musí odpracovat 100 hodin měsíčně, což nebyla žádná legrace. Už jsme měli jednu holčičku, s tou já jsem tedy byla chvíli doma, ale dlouho ne, protože v době... to si dnešní mladé ženy vůbec, ale vůbec neumí představit, co jsme my měly za podmínky. Jenom podotknu, že si to přesně nepamatuji. Dcera je narozená v květnu a poslední mateřskou jsem měla do poloviny srpna a to bylo všechno dneska 300 000 a děti nechtějí mladé lidi a no prostě, kdyby měli mít děti za našich podmínek jo, tak jsme vymřeli, protože dneska dneska prostě děti nejsou. Ta priorita... je to zásadní chyba a to mě hrozně mrzí. No a teda můj muž stavěl čtyři a půl roku a v tom měl ještě směnný provoz. No prostě moje velká úcta k němu, protože to byl skutečně mimořádný výkon... mimořádný výkon. No a ještě potom, když jsem já chodila na tu vejšku, že jo, tak se mnou chodil třeba do univerzity, protože jsem si potřebovala shánět knihy. No tak mě tam odvezl. A co bylo úžasné, no to bylo úplně úžasný... My jsme tam měli takovej šílenej předmět, vědecký komunismus, dětem bylo tak asi rok a půl. No tak můj muž většinu z těch knih přečetl a udělal z toho výpisky, takže on mi ještě hrozně pomáhal jo, to tedy jako musím říct no. No a pak se nám narodila druhá dceruška milovaná. No a tak jsme si hezky žili.

T: A co dovolená, jezdili jste?

N: To jsme vždycky hrozně litovali, že nemůžeme do toho zahraničí, protože já jsem ještě ke všemu tedy neměla... protože nebylo v zájmu České socialistické republiky, abych já vycestovala. Takže jsme se jako rodina dostali do zahraničí kompletně někdy v roce 86 a to ještě, ale to dalo strašnou práci, protože to si dneska taky vůbec nikdo neumí představit, protože jsme jeli přes Rakousko do Itálie a potřebovali jsme víza do těch zemí a všude byly

hrozný fronty. Já jsem si na to brala dovolenou, to prostě nebylo možné vůbec. Jinak jsme jezdili na chaloupku u Šumavy, co máme.

T: Znamenalo to pro Vás, že musíte obstrávat něco navíc? Měla jste před odjezdem okolo toho více práce?

N: Tohle pro mě asi nebylo jako stresující nebo jsem to tak nevnímala, ale jako že prostě se to jako musí udělat.

T: A co péče o děti a domácnost? Jak jste to při práci zvládala?

N: My jsme to doma měli rozvržený, tak že ta starší tedy nedělá takové ty denní práce, protože dělá vrcholový sport, takže tam dělala takové věci ty nárazovky, větší úklid, vyprat záclony, umýt okna a takový a ta mladší zase dělá takové ty častější. A můj muž vařil a vařil hrozně rád. On původně chtěl se jít učit na kuchaře, ale rodiče mu jako řekli, že je blázen, ať to nedělá. A kromě toho jsem... když jsem někdy něco potřebovala, tak jsem měla mojí maminku.

T: Využili jste třeba novomanželské půjčky?

N: Ne. Já bych to třeba bývala udělala, ale můj muž půjčky nesnášel, protože v tom věděl, že je to dluh.

T: A co oslava MDŽ, slavilo se to nějak v práci?

N: No tak, když jsem byla v tom podniku zahraničního obchodu, tak tam jsem byla v takovém jednom velkém oddělení, tak je pravda, že každá jsme měli na stole karafiát a jinak se to v práci tak jako neoslavovalo jako. Tak jako na Silvestra, takže je fakt, že už se tam moc nepracovalo a slavilo se, ale jinak generální ředitel oslavy neměl rád. A kromě toho neměl rád... dneska, ten by se zbláznil, aby ženy chodily do práce v kalhotách.

T: Co nedostatek zboží, vnímala jste to nějak?

N: Samozřejmě, že ne všechno bylo, ale co nebylo, tak jsme si to nějak vynahradili. Ale nějak zvlášť jsem to nepocítovala.

T: A oblečení?

N: No to jsem se přihlásila do kurzu šití a byla to velká legrace, protože tam byly dámy, které do toho kurzu chodily protože potřebovaly, aby to na nich někdo vyzkoušel, takže proto chodily do kurzu šití. Že to ta ta paní mistrová na nich vyzkouší jo, no a já jsem tam přišla

neznajíc absolutně nic no a a tam jsem se naučila šít. No a nedostatkové zboží, protože jsme měli dvě holčičky a chtěly taky chodit hezky oblečený a ne všechno bylo, tak já jsem na ně hodně šila. No a nejdřív jsem neměla svůj stroj. Takže půjčovala mi ho kolegyně svůj stroj, ale to bylo o život, protože to byl polský stroj... nevím, jak se jmenoval... ale ten šel jenom, když se mu chtělo. Pak mi manžel sehnal vlastní šicí stroj a to bylo báječný. Já jsem šila bundy zimní, což jsou minimálně tři vrstvy látky, že jo.

R: A co prvomájový pochody. Museli jste chodit na Prvního máje?

N: No tak to tedy já jsem byla jednou a to když jsem pak dělala na té střední ekonomku a šli jsme se souborem, ale vzpomínám si, že jsme se rozešli někde a to byla jako, to byla jediná moje účast. Jinak my jsme prožívali 1. máje, že jsme si přivstali, protože většinou jsme jezdili na chaloupku.

T: Kdybyste mohla porovnat tu dobu teď a ta co byla dřív, tak jestli pozorujete nějaké plusy a mínusy?

N: Tak třeba jak jsem zmínila tu bezpečnost, což já tedy považuji jako za velmi důležité. No a no a potom pak jsme byli mladý a ono se všechno posuzuje jinak, že jo no. Ale tahle současná doba... no já jsem za totáče nesměla vyjet. Teď je daleko větší svoboda. Dneska třeba to bydlení je hodně drahý, ale za naší doby, když jste se zapsala do družstva, tak bydleli tak ve 40 no a to je taky k ničemu, že jo.

T: Ještě bych se chtěla zeptat, jaká je vaše politická orientace? Jaká byla tehdy a jaká je teď?

N: No, ze začátku, když jsem se přidala do strany, tak se mi politika komunistická jako líbila. Ale jak jsem říkala, nesouhlasila jsem s tou okupací no. Takže dřív prostě asi ty národní socialisti, bych se spíš přiřadila. Ale ono v tý politice dneska nejde úplně vybrat správně, ale to nešlo asi nikdy. Víc bych se k tomu asi nevyjadřovala no.

T: A poslední otázka teda, jestli máte nějaký názor na emancipaci a feminismus?

N: To je strašný. No to já úplně nesnáším. Já třeba když slyším slovo vědkyně, tak se mi dělá nevolno. Jo a a navíc, abych řekla pravdu, mě to uráží, protože takový to, že na určité funkční místa musí být určitý počet žen. Ta ženská, která se tam dostane neznamená, že je lepší než ty chlapy. Když jsem byla normálně zaměstnaná, tak si myslím, že to co jsem ten plat, co jsem brala, byl normální a běžný, který jako brali muži. To je pozice, že jo.

R: Tak pokud už k tomu nic nemáte, tak Vám moc děkuju za rozhovor.

N: No asi mě už nic nenapadá, já taky velice děkuju.

Rozhovor č. 2 s paní Jitkou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1943
- Vzdělání: vysokoškolské
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: v bytě paní Jitky v Praze
- Délka rozhovoru: třicet osm minut

T: Jak vzpomínáte na pražský jaro?

R: Pražské jaro, no na pražské jaro si vzpomínám, protože ad jedna jsem byla mladá, takže kdo by vzpomínal na mládí. Protože v roce 68 mně bylo pětadvacet. Takže to byl člověk mladej a nadšenej do všeho. Byla to doba, v podstatě už předtím osmašedesátým, tady byla velice otevřená jako kulturní fronta pro celej... no jezdili sem zpěváci z Itálie sem jezdili. Filmy italský se tady hrály. Francouzský filmy. My jsme točili dobrý filmy. Prostě kultura v tý době byla vysoce osvícena nejenom u nás, ale i ve světě. Byla to doba Presleyho, Beatles, Rock n rollu. No nádhera. No a musím to tam uvést, abyste na to nezapomněla. V těch šedesátejch letech, tady byl prezident Antonín Novotný, kterej dělal docela na to, že to byla země... my jsme nebyli komunistická, protože komunismus byl proto... ale to je úplně něco jinýho. My jsme byli na cestě k socialismu. Jsme byli socialistická zem. Kdežto komunismus nikde nebyl. To bylo vyšší stádium a k tomu jsme se nedopracovali. To jenomže to vedli komunisti, že jo. No tak v čele státu stál Antonín Novotný, kterej dělal takovou v tomto směru docela podporoval, pokud jde o kulturu a takový normální... pro lidi který žili normálním způsobem, to nebylo nijak nepříjemný nebo jak bych to řekla... omezující. A hlavně tedy jako moc nedbal příkazům sovětským... ehm... činovníkům nebo ústředního výboru KSSS, to znamená Sovětského svazu. No a já osobně si myslím, že to Brežovi, Brežněvovi tedy dost vadilo. Jen podotýkám mimo jiné, že Brežněv byl Ukrajinec. A protože když Novotný byl třeba pozván do Moskvy, tak tam jim všechno odkejval dadada... a stejně si pak udělal sám co chtěl. No a to Brežněvovi vadilo a proto si vyhlíd Dubčeka. Protože Dubček se narodil v Sovětském svazu. No a Brežněv říkal Vold'a ty náš, ty si náš. No a myslím si, že se že Dubček bude poslouchat a bohužel se.. nebo bohudík se taky splet. Ale když se taky nenechal Ruskem

kočírovat. Protože tady se přeci jen začal ten režim trošku klonit ke kapitalistickému systému řízení byt' tedy to byly jen takový lehký náznaky a protože v Československu, já nevím přesně, jak to bylo na Slovensku v té době. Protože Slováci měli svojí vládu. My jsme jako se řídili vládou Československa, ale Slováci měli svojí vládu a oni si to tam dělali všechno úplně jinak. V mnohém směru. My jsme měli, pokud jde o řízení hospodářství a vůbec i drobného podnikání, to podstatně horší než kdekoli jinde... v Polsku, v Německu, v Maďarsku. Jinde nevím, jestli Rumunsko, Bulharsko, jak to bylo to nevím. Ale v těch letech všech zemích mimo nás, byl i soukromej sektor, třeba zemědělci v Polsku byli dost... zemědělství v Polsku bylo dost v soukromejch rukách. V NDR byli takový drobný živnosti naprosto soukromý. To znamená třeba pekaři. A pokud jde tedy speciálně o mě, tak já jsem si tam nechávala šít ortopedickou obuv u soukromníka dlouhá léta. Kdežto u nás, my jsme znárodnili absolutně všechno a tenhle ten sektor jsme v podstatě úplně zničili. No a takže byli potom v tom osmašedesátým takový jako lehký náznaky, že v tomhle směru by se snad mohlo trochu něco změnit. Abysme to měli aspoň jako sousední státy, že by aspoň ty drobní živnostníci mohli ty živnosti znovu založit. Potom se uvažovalo i o tom, že ty podniky mohly se změnit v akciový společnosti s tím, že akcie by měli pracovníci toho podniku. Pokud jde o ekonomické řízení státu byli ekonomové, kteří to chtěli po starým způsobu, ale ekonom Šik, ten jako právě hodlal do toho vnést trochu vítr s tím, že aby to řízení podniku bylo pružnější, aby taky se dělal marketing a no, abysme trochu najeli na aspoň částečně na ten západní způsob řízení podniku jo. A bylo jako velmi zajímavý, protože tyto vzájemný protiklady třeba měli i profesori na Vysoké škole ekonomické, takže když student šel ke zkoušce, tak se chvěl a měl... šel dělat zkoušku z nějakýho ekonomickýho předmětu, tak se tetelil... zvlášť tedy dálkaři, což já jsem byla dálkař. Takže my jsme ty profesory tak dokonale neznali. Možná deňáci ano, my ne. Jestli je to šikovec nebo nešikovec, aby jaksi ladil tomu příslušnému směru a nebyl vyhozen od zkoušky. Takže ani na té Vysoké ekonomické nebyli všichni jednoho názoru. No vypadalo to z kraje velice dobře, že se prostě to tady změní. Že taky budeme moc cestovat do zahraničí, protože v té době vyjet do zahraničí nebylo vůbec jednoduchý. Všechno hrozně obtížný na vůbec jako získat výjezdní doložku. Získat devizi no. Tak to bylo všechno nepředstavitelný. A očekávali jsme od pražského jara, že se to změní. Konaly se různé meetingy. Byly to velký meetingy. Buď jeden byl ve Fučíkárně, v tom sjezdovém paláci. Tam se vešlo strašně lidí. Potom byl takovej taky velkej ve Slovanským domě, kde prostě byli různí politici. Nastupující a i ekonomové vyjadřovali, jak by si... co by si představovali a tak dále. No, takže bylo všeobecný nadšení, že se může něco stát. Kromě toho taková třeba perlička... protože státní kasa nebyla zrovna plná a tak Československá

národní banka v té době žádala občany, kdyby... že bysme potřebovali i jako rozšířit náš zlatý poklad, aby se mohlo s tím hospodářstvím něco pohnout. Mnohé technologie byly zastaralé. Taky byty byly nebo respektivě, domy nebyly v žádnéjch soukromejch rukách. Myslím jako velký činžáky a tak dále. Všechno bylo státní, spravovalo to OPDH. Taky Praha byla, ty domy byly obestavěny takovejma dřevěnejma tunelama, protože omítky padaly, tak aby to nepadalo na lidi... no to bylo děsný. No, a tak prostě, aby tohle všechno se dalo do pořádku, tak lidi začali dávat co měli doma. Konkrétně v naší rodině... teta, která sama toho mnoho neměla, tak poslední zlato, co měla doma, šla dát do Český národní banky. No zajímalo by mě, co se s tím pokladem potom stalo, protože těch lidí bylo hodně, co dali jo. Hodně. No. A no, tak jsme k tomu prostě takhle s láskou přistupovali a těšili jsme se na krásné zítřky. Což se ovšem nelíbilo našim ruským přátelům v uvozovkách samozřejmě. Kteří jaksi to pojmenovali kontrarevolucí a že jako se chceme trhnout od socialistickýho tábora. No my jsme napůl chtěli, že jo. To jako (směje se). A jako, že by přišli o jaksi kus ovládaného území. Krom toho. my jsme jim v té době dodávali furt uran jako pitomý jo. Z Jáchymova. No a další věci, že jo. No a takže našim vládním činitelům nejdřív pohrozili, scházeli se v Čierný nad Tisou a já nevím, jestli se tam sešli jednou dvakrát, nebo to už tenhle detail já už si nepamatuju, to by bylo v té knížce. A potom jaksi odtáhli naše potentáty do Ruska, a to furt ještě... do Sovětského svazu tedy, abych to řekla přesně. To furt byl někdy červenec. No a protože se tam samozřejmě nedohodli, no tak se prostě Rusáci rozhodli, že to musej zvládnout vojensky. No a teď řeknu k tomu takovou jednu perličku. To ale nevím, jestli si tam necháte nebo nenecháte. Já jsem v té době pracovala v podniku ve Vodičkovy ulici. A patřil nám taky... patřila nám pasáž Světozor no a ta pasáž se čas od času musela taky umýt. No a tehdy ten šéf hospodářský správy se mnou a s mojí kolegyní o tom mluvil, že musí sehnat někoho na mytí pasáží a takže my jsme s tou kolegyní řekly, že se zeptáme doma manželů a že bysme to ve čtyřech umyli. Ta pasáž se musel mýt v noci, když se ta pasáž zavírala. A on říkal, tak výborně. Tak z 20. na 21. sprna byste tu pasáž umyli. Načež asi tři dny před tím přišel a říkal, podařilo se mi sehnat stroj. Že to umeje... ono za to bylo šest stovek a pro nás, bysme každá měly tři stovky... to bylo dost peněz, že jo. No a asi tři dny před tím termínem přišel ten šéf hospodářský správy a říkal, děvčata máte po kšeftu, protože jsem sehnal, že to někdo umeje strojove. No tak nám sklaplo a byly jsme zklamaný, že tedy si nevyděláme, ale stál při nás duch svatej. A pán bůh dohromady. Protože to byla ta noc, kdy sem přišli Rusáci a v noci stříleli po všem. Takže jsme jaksi mohli taky už dávno bejt na Krchově, že jo. Protože stříleli do muzea... tohle je střed města, kudy oni projížděli. Tak to je jen tak jako na okraj. A že jsme přišly sice o kšeft, ale... ale. No a to jako začalo bejt docela děsný, protože, první

záležitost jako, protože už jsem měla, pokud jde o mě... tak už jsem byla vdaná a měla jsem jednu dceru. No a bylo důležitý, protože jsme nikdy jako neměli... jako nějaký zásoby doma. No tak honem něco nakoupit, protože jsme nevěděli, jako abysme doma měli nějaký zásoby. Protože jsme nevěděli, co z toho bude, že jo. Takže postarat se o potraviny, aby byly doma. No a ty Rusáci prostě furt projížděli Prahou sem tam. V té době mnoho, to se týkalo hlavně mladejch kluků. Že sundávali názvy ulic, aby se nemohli orientovat, že jo. Všude bylo napsáno rusky, protože v té době jsme rusky uměli... napsáno Ivane jdi domů, Moskva x kilometrů, že jo. No prostě oni viděli, že je nesnášíme... viděli to každý den. A protože já jsem pracovala v té době v centru města a takže na tramvaje jsem chodila k Národnímu muzeu. V té době tramvaje jezdily ještě po Václaváku. No a u sochy svatýho Václava furt byli meetingy, nepřetržitě. A ty Rusáci tam jezdili a každý den tam vpodstatě v té době bejval a mluvil Zátpek. Což mu tedy pak taky uškodilo, protože z armády ho vyhodili a pak náš medailista vlastně se živil tím, že pokládal linoleum. Takhle my se umíme odvděčit lidem. No. No ještě si vzpomínám, rodiče bydleli na hlavní ulici, kde jezdila tramvaj a byl dost velké provoz a já jsem byla u nich... my jsme s manželem už bydlely jinde a... Koukali jsme se z okna a jak lidi vylepovali různý takový ty ty plakáty protiruský. Tak co jezdili ruský gazíky, tak protože po té hlavní jezdili furt sem tam. Tak ty plakáty strhávali. No a jeden moment z toho gazíku vystoupil takovej mladej frajer voják. A zrovna krámu, kde takovej barák byl přelepenej, šel takovej děda s hůlkou a tenhle ten voják se samopalem přinutit toho dědu, aby ten plakát strhunl a ještě do něj tím samopalem drcnul a to je pro mě prostě něco tak nepředstavitelně hnusnýho, že mladej kluk voják nevoják si troufne na starýho člověka, kterej se stova drží na nohou jo. To bylo odporný... odporný. Já to do dneška vidím. Tak to je jeden takovej moment. No a v podstatě jako se to zhoršovalo, protože Rusáci taky přišli na to, že ty první vojáky, co sem poslali, tak sem poslali vojáky z evropský části Sovětskýho svazu, kteří si přirozenou inteligencí jako poznali, že se tady nic neděje a asi nehodlaj moc poslouchat, nebo já nevím. Taky když voják neposlouchal, tak ho zastřelili, oni se s ničím moc nemazlili. Ne jenom vůči nám, ale i vůči svým lidem. No a takže udělali výměnu a pak sem nahnali vojáky z Asie. Takový no... Ty asijský typy. No a ty už jako byli už poslušnější. Víc bych to nekomentovala. No a to probíhalo probíhalo až došlo k tomu, že ústřední výbor a vláda a to všechno se muselo změnit a detaily jakýma aktama se to dělalo, já abych řekla pravdu už tak moc si to nepamatuju. to bych musela jít do literatury. Až přišel jako na ÚV přišel Gustav Husák a začala katastrofa. Protože ten tedy se rozhodl, že budeme poslouchat a kdo nebude poslouchat tak jako bude pomalu z této společnosti vymazán. A nebude moct v podstatě pořádně ani dechat. No.

T: A vzpomenete si přímo na ten den, co jste dělala, když sem vstoupili ty vojska?

R: No tak co jsem dělala... No protože my s manželem jsme už bydleli sami a bydleli jsme vedle v domě co bydleli rodiče a my jsme oba měli tvrděj spánek. Takže přesto že v Praze to hučelo, tak nás to vůbec neprobudilo. Ale moje maminka, to bylo asi pět hodin ráno, tak nějak. K nám přišla a sdělila nám, že nás přepadli Rusáci. Koukali jsme na to jako jeleni. No.

T: A pak jste se dozvěděli až za nějakou dobu, co se přesně děje?

R: No... to v podstatě to jsme se dozvěděli věci záhy, protože už Českéj rozhlas a Česká teoevize, ta nevím, jak šla, ale oni si našli náhradní studia a furt vysílali, pokud mohli tedy jo. Ta Moučková myslím... vysílala v rozhlase... ale prostě museli na náhradní místa, protože rozhlas oni brzy obsadili, že jo. Ale vysílalo se, vysílalo. No a jako brzy začaly ty boje.

Hlavně na tý tehdy Staliový třídě, dneska Vinohradský. No a už ten první den stříleli vlastně do muzea, protože si mysleli, Národního muzea tedy, protože si mysleli, že je to parlament.

T: A potom, když už tady ty vojska byly dýl, tak jestli jste se s těma vojákama nějak bavila? Jestli jste je nějak potkávala?

R: No oni už pak už se stahli. Oni nebyli na ulicích. Ty první dny bejvali na tom Václaváku, ale já jsem s nima nemluvila, Já ne. Protože to bych jim musela nevím, co říct a to nešlo.

T: A změnil se nějak radikálně Váš život po okupaci?

R: No tak po tý okupaci se mi radikálně změnil, ne hned, ale následně se mi změnil radikálně, protože jako... jaksi svým konáním jsem jaksi nesouhlasila s režimem s okupací a tak dále a tak dále. No, takže mě vyhodili ze školy, nemohla jsem dělat, co bych dělat mohla. Takže změnil se mi radikálně a na celejch dvacet let.

T: A rodičům se taky nějak radikálně změnil život, nebo ovlivnil?

R: Rodičům ne, protože moji rodiče byli dělníci, a tak tam jako tam ne.

T: A rodiče byli taky ve straně?

R: Ne. No já už jsem pak taky nebyla, že jo. Nástupem Husáka už vlastně tam v podstatě krátkou dobu, že jo.

T: Jak vzpomínáte na upálení Jana Palacha?

R: No tak to znám jako jen z novina z televize a když to vezmu z dnešního hlediska... škoda jednoho života, protože lidi se stejně neprobudili a ničemu to nepomohlo. Jedině, že jako on,

tak Zajíc... mladí kluci, přišli o život. A muselo to bejt hrozný. Protože popáleniny v podstatě na celým těle. To já neuznávám. Ne. Je to škoda, protože lidi si to nezasloužej.

T: Jak jste vnímala Dubčeka?

R: No tak jako on byl takovej, že dával naději, že se něco změní. Kromě toho všem byl sympatickej. Byl všeobecně uznávanej. Já si myslím, že on nebyl zase nějakej supr jako superman. Pokud jde o to, jestli by uměl řídit nebo neuměl řídit, to neumím posoudit. Ale byl vstřícněj tomu, aby ten režim se jako změnil jo. Takže si myslím, že já jsem ho uznávala no a byl oblíbeněj.

T: A třeba ještě další politici? Smrkovský...

R: Smrkovský například, Hájek, ministr... ten byl moc chytrej Hájek... ministr zahraničních věcí. Smrkovský to byl takovej bijec. Vlastně když se vrátili z tý Moskvy, tak jsem byla na Staromáku, kde Smrkovský měl projev. Tak to bylo takový poslední zvonění a pak už... Už jsme neměli šanci vůbec.

T: Po okupaci přišla velká vlna emigrace, tak jestli někdo z vašeho okolí se neodstěhoval?

R: No, tak to je pro mě téma o kterým bych velice nerada hovořila, protože to je v rodině a to bych jako nerada. No já když jsem byla v listopadu 68 v Itálii, tak jsem tam dostala nabídku od jedný italský přítelkyně, kde by mě zaměstnala, manžela taky samozřejmě. Ale zo jsem odmítla, protož ejsem říkala, že v žádným případě, ať to bude doma jak bude, tak doma jsem král a kromě toho mám tam rodiče a manžel rodiče. Manžel měl maminku v tý době ještě.

T: když se ještě vrátíme přímo do toho pražskýho jara, tak jestli jste pocítovala uvolnění ve vystupování těch politiků a nebo i okolí.

R: No tak bylo to takový otevřenější všechno. A vypadalo to, že prostě lidi se budou moct vyjadřovat podle svýho, tak jak prostě... no prostě takový demokratičtější.

T: A třeba nějaký umělce v tý době jste sledovala nebo poslouchala?

R: Umělce? Tak já jsem měla taky malý dítě, takže ono moc času na všechno nebylo, protože za prvé jsem chodila do zaměstnání, za druhý jsem ještě dělala tu vejšku, to bylo ještě předtím, než mě vyhodili. Za třetí můj muž stavěl svépomocí. Sto hodin měsíčně ke svý práci. takže na nějaký lítání za kulturou bohužel. A domácnost a díte... takže to bych chtěla někoho vidět, kdo by k tomuhle ještě stihnul něco.

T: Takže třeba nějaký kina divadla, jste třeba během toho pražského jara nechodila?

R: No moc jsme nechodili, protože jsme měli doma dvouletý dítě. Takže to nejde nechat dvouletý dítě doma jít si někam.

T: Chodila jste třeba na nějaký demonstrace?

R: Já jsem na demonstrace nechodila, protože ani to jak jsem říkala, jsem měla už dítě a já jsem nikdy na žádný akce tohoto typu nechodila, protože můj zdravotní stav mi to nikdy nedovoloval tedy jo.

T: Mohla byste ještě určit třeba počátek tohoto pražského jara? Od kdy byste řekla, že to uvolnění začalo?

R: No... asi tak ten rok 1967...

T: No tak to je všechno, tak moc děkuju.

R: Prosím, prosím...

Příloha č. 4 - Rozhovor č. 1 a 2 s paní Věrou

Rozhovor č. 1 s paní Věrou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1954
- Vzdělání: střední zdravotnická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 5.10.2022 v nákupním centru v Praze
- Délka rozhovoru: padesát osm minut

T: Jaké jsou Vaše první vzpomínky na dětství?

N: No tak my jsme hodně často jezdili na chalupu, takže na to vzpomínám nejčastěji a moc ráda.

T: A kde jste vyrůstala?

N: No do sedmi let, to jsme bydleli na Václaváku, pak jsme se odstěhovali na Suchdol, to jsme začala chodit do první třídy, pak jsem vychodila devítiletku, pak jsem šla na střední na zdravotní školu, že jo a jak bych to řekla, všechno bylo jako jako no pro nás normální no.

T: Jo, nějak jste to nevnímala jako dítě... třeba jako, že doma by se bavili o politice nebo tak?

N: Ale určitě jsem vnímala. Protože moji rodiče jako byli docela postižený potom v 70. letech že jo, že když začala vlastně v 68 ta okupace a tak... Tak to jsem vnímala teda hodně, to mi bylo čtrnáct. Jsme byli na chalupě, když přijeli Rusáci. No jo, ještě táta mě poslal do Prahy, abych vyřídila různé vzkazy pro lidi, který se mají schovat a tak... ale to nechci moc rozebírat no.

T: A teď teda ještě se zeptám ke škole. Co vás tam bavilo a nebavilo? Nějaký předměty, jestli jsi vzpomenete.

N: Tam mě bavilo všechno, až na dějepis, z toho jsem dělala na střední reparát (směje se).

T: A jak jste se na zdrávku dostala? To jste měli nějaký kontakty?

N: Já jsem, já jsem měla jít původně na gympl, ale protože táta byl jak se říká na indexu, znamená že je jako politicky nespolehlivý, takže vlastně na gympl jsem se nedostala, až na tu zdrávku. Tam asi nabírali každého (směje se).

T: Co třeba nějaký mimoškolní aktivity? Pionýr například.

N: Né, pionýr ne. My jsme měli divadelní kroužky na škole a na devítiletce. No a potom, když jsem dělala zdrávku, tak jsem zpívala s kapelou.

R: A nějaké společné dovolené s rodičema? Říkala jste, že jste jezdili na tu chalupu. A taky jste byli někde jinde?

N: No to nebyli jo. No na to nebyly peníze, že jo. My neměli ani auto, takže na tu chalupu jsme jezdili do Turnova vlakem a do Železného Brodu vlakem, pak přesedlali do buďto do Tanvaldu nebo do Turnova a pak se šlo pěšky no asi 6 kiláků. Když nejel autobus, kterej většinou nejel. Ale i když jel, tak jsme to stejně měli asi 4 kiláky ještě. Ale nám to nevadilo (směje se). My jsme třeba chodili do školy pěšky na Suchdole. Teď všichni jezděj autem nebo autobusem. A nakoupit jsme na chalupě chodili každě den, těch 5 kiláků.

T: Tam nebylo nic blíž kolem Vás?

N: Né (směje se) A pro mlíko jsme chodili k paní Říhový. Ona vypadala jak čarodějnice, ale byla hrozně hodná. Ona byla Němka. No a k tý jsem přiběhla, když přijeli Rusové v osmašedesátým jednadvacátého srpna. A slyšela jsem rozhlas její a říkám, jé tak to nejsou Němci, to jsou Rusové a ona říká, to je holka ještě horší (směje se). To si pamatuju celej život no.

T: A když teda z tý střední potom jste začala pracovat, tak o tom místě jste se dozvěděla jak?

N: Nó, já jsem dokončila střední školu. Já jsem vlastně čtvrtěj ročník ještě opakovala. Protože jsem chodila do Belgický, my jsme byli na nějaký ruský výstavě a strašnej průser jsme tam udělaly. Takže jsme musely jako nás vyhodily ze školy. Nenechaly nás prostě jít k maturitě. To byl tady, jestli pamatuješ... to ty asi nepamatuješ... tady byl na Starým městě takovej ruskej dům výstavní... nevím, jak se to jmenovalo. No a my jsme tam nějak naštvaly toho šéfa blbejma řečma. Takže jsme asi 4 holky nebyly puštěný k maturitě. No takže můj táta mi potom zařídil, jako že jsem mohla dodělat zdravotní školu v Libni a odmaturovat v Libni no. No a po tý zdrávce, já už jsem byla vlastně... v Roztokách jsem pracovala, protože to jsem měla kousek ze Suchdola, že jo. Takže jsem začala v Sakuře (pozn. tazatele, nemocnice v

Roztokách u Prahy), tam jsem poznala mámu, teda babičku tvojí. No tam jsem byla asi 10 let, než se mi narodily děti.

T: A tam Vás to bavilo v těch Roztokách?

N: No my jsme byli docela dobrá parta. Ale tam to bylo, že jsme vlastně nastupovali jako na normální oddělení a postupem času se z toho stala LDNka. A prostě ta práce byla hnusná a namáhavá.

T: Aha, aha. A kde se třeba dalo s někým seznámit?

N: My jsme chodívali na čaje jo. No a Tondu, svého manžela, jsem potkala v Roztokách na mejdanu pak už jsem se seznamovat nepotřebovala (směje se).

T: Co si mám přesně představit pod pojmem čaje?

N: To byly takový zábavy s hudbou. Kde se dalo i seznámit třeba.

T: A když jste teda s manželem měli děti, jak jste zvládala péči o ně. Celkově to myslím, jak jste skloubila tu domácnost s dětma a třeba s prací nebo tak.

N: Jo já jsem měla dvě děti po roce... příšerný, už bych to neudělala (směje se). Takže ten čas jako skloubit to s prací s rodinou, bylo to náročný no. Dokud jsme bydleli u našich, tak jako jsem chodila pracovat do nemocnice. No a naši mi pomáhali, hlídali, když jsem byla v práci, že jo. No a když jsem se pak přestěhovala na Jižní Město, tak to už tak nešlo. Tatínek sice jezdil sem za námi hlídat, ale jako i tak. To jsem pak začala pracovat tady na poliklinice. Tady chodili holky do školky, a pak do školy a pak si to nepamatuju, ale bylo to tady fajn.

T: Jak jste vnímala nedostatek zboží. Jaký potraviny a hygienický potřeby Vám třeba scházely?

N: Jo, to si pamatuju, když byly prášky na praní, tak jsme nakoupili, asi jako teď lidí. Ale dneska je to o ceně, tenkrát to bylo o tom, že to fakt třeba nebylo jo. Ale já jsem to tak moc jako nepocítovala, protože můj muž jezdil pracovně do zahraničí (pozn. tazatele, pracoval u drah jako strojevodoucí). Takže to, takže to jako mě to nějak nevadilo. Když byl haizlpapír, tak jsem ho koupila, když nebyl, tak ne no. Třeba nebyly pomeranče, mandarinky... jo to byly třeba opravdu před Vánoci. Máma dělala šťávy, kompoty a zavařeniny, že jo. Takže když vidím rybíz, tak ještě do dneška je mi špatně. Si pamatuju léta... obrácená stolička, na tom uvázaná plena a furt kapala šťáva. A my měli jenom rybízové šťávy a džemy a marmelády.

T: A co třeba dovolená, když jste potom jezdili s dětma. Musela jste se třeba jako víc postarat nebo jako připravit jídlo? A jezdili jste i do zahraničí?

N: S Tondou jsme byli párkrát v Bulharsku. A jídlo, no udělala jsem třeba jídlo do krabice nebo něco, úplně stejně jako teď vnoučatům. Jinak jsme jezdili po Česku hodně.

T: Co novomanželská půjčka? Využili jste?

N: No myslím, že jsme jí měli. Ale co jsme za ní nakoupili.... asi nějaký vybavení do bytu nebo tak no, já ti už přesně nevím.

T: A měli jste auto?

N: To jo. My měli trabanta. A jednou nám došel benzín v Letenském tunelu (směje se).

T: Ideální místo (směju se). Když jste se odstěhovali od rodičů, tak jste šli do družstevního bytu na tom Jižním městě?

N: No jo, to byl takzvaný družstevní stabilizační byt pro pracovníky dráhy. Ale tam to bylo nějaký složitější s tím, s tím, aby se ten byt sehnal. Nějak přes známý to muselo bejt. Ale už si to moc nepamatuju. A pak ses ještě musela u drah upsat, Tonda to měl tenkrát asi na 10 let, že tam musí zůstat. To bylo asi pro ty pozice, který se tomu systému nějak hodili nebo co.

T: Teď se dostaneme trošku k tý politice a zajímalo by mě, jestli jste nějak oslavovali Mezinárodní den žen v práci.

N: No to určitě jo no. Já si, já si... já mám dojem, že jsme dostali karafiát a ještě něco, já nevím co už. A hlavně chlapi slavili no.

T: A co pochody na Prvního máje?

N: Jé no, to jsme museli. To bylo povinný už na škole. To mě nebavilo. Ale my jsme si z toho udělali takovej sport, protože tam vždycky byly tvrdý Sparty, cigára, nikde nebyly k sehnání a takovýhle věci. Takže, takže se šlo do průvodu, koupily se tyhle věci a tak no. Jo a taky si pamatuju Dubčeka na Václaváku. Tam nějak přijel, ale nevím už při jaký příležitosti to přesně bylo.

T: Probíhalo nějaký oslovování stran, aby jste se k nim přidala?

N: Jo SSR a takový...

T: A byla nějaká možnost úhybného manévru?

N: No úhybnej manévr, prostě jsem řekla, že nechci.

T: A neměla jste z toho pak nějaký problémy?

N: Problémy, no problémy s SSR jsem neměla. Byla jsem takovej vyvrhílek trošku no.

T: A co třeba Charta 77...

N: To ne, to jde mimo mě.

T: 17. listopadu, byla jste někde nebo věděla jste co se děje?

N: Joo, 18. listopadu jsme byla přesně na Národní třídě. Tam to bylo docela jako, se formoval ten obrovskej průvod, kterej pak šel jako přes ten most, chtěl jít na hrad. Já už jsem se pak odpojila. Protože jsem měla holky doma. To jsem teda nebyla 17., ale 18. listopadu no. No vlastně jsem to nějak prošla na Muzeum, tam se formoval ten průvod. Před tím Národním divadlem, tam byli lidi úplně hysterický, protože tam se šířeli informace o tom zabitým Šmídovi, že jo. To byla nějaká provokace nebo co. Ale to si pamatuju velice živě teda, tu Národní třídu. A ještě když se zvonilo klíčkama, tak jsem byla s holkama na Václaváku. Ale jako pak jsem je odtáhla pryč, že jo.

T: A když probíhala ta okupace, tak jste říkala, že s rodičema to bylo horší, co se týče nového režimu...

N: No počkej, když probíhala okupace, tak naši byli na chalupě a měli spoustu známejch, kteří by zřejmě... By došlo k nějakýmu zatýkání, nebo já nevím. Mě bylo 14. Mě táta poslal do Prahy a musela jsem různějm lidem volat a něco jim říkat a vím, že byl doma brácha můj starší. Ten byl zavřenej doma, protože se bál. Všude kolem Suchdola byli Rusáci zakopaný tam někde. No a v Dejvicích byly tanky, všude byly tanky. No, když si představíš, znáš Dejvice ne...

T: Jojo...

N: No tak tam, jak je teďka ČVUT, nad tou menzou. Tam byly tanky. Namířené sice byly nahoru. Nevím na co teda, ale tam ty vojáci zřejmě vůbec nevěděli, kde jsou. Já jsem ale neviděla, že by stříleli. To jsem viděla v televizi, ale nebyla jsem tam.

T: No a teda ten novej režim s těma rodičema?

N: No to bylo hodně špatný. A možná horší to bylo ještě pro lidi, který třeba zavřeli. Moje rodiče teda jenom vyrazili z práce oba dva. Tátu z vysoký školy, mámu z redakce a máma

dokonce, ona sice pracovala doma. Protože ona byla odpovědná za českou literaturu, ale nesměla bejt na přebalech. Když se vydávali knížky v Odeonu, tak na přebalech, nebo komentáře o spisovateli... to většinou psal ten redaktor, kterej tu knížku dělal. Což byla moje máma. Tak si představ, že ona musela jet do Vimperka, tam byly tiskárny a v těch tiskárnách museli celej náklad přebalit do jinýho přebalu, aby tam nebylo její jméno.

T: Takže takhle furt vydávala, ale ne pod svým jménem?

N: No přesně, ne pod svým jménem. A pamatuju si, že táta... ne jenom, že ho vyhodili z vysoký školy, on nesměl ho nikdo zaměstnat v celý Velký Praze. Takže on chudák začal jezdit až do Lán na vládní statek. Což je trošku ironie. Takže každej den ráno v 5 hodin vstával a jel dělat na statek. Malý peníze, doma 3 děti. My všichni na škole. No bylo to blbý. My jsme sice od něj na tohle neslyšeli půl slova, jako to... ale jako cejtili jsme, jako že na nic nebylo moc peněz.

T: A když jste se doma bavili o politice, tak to bylo v negativním slova smyslu?

N: Ne, to ne. Můj táta... já jsem četla všechny knížky, co se tehdy nesměli... nebo jako ne všechny, ale nějaký... tak mi je dal přečíst, ale řekl, že o nich nesmím nikde mluvit, že je máme doma. Věděla jsem od něj, že je něco špatně, ale nikdy jako nenadávali doma na režim, ne. Před náma ne. A to jsem jim teda vděčná.

T: Když byste mohla porovnat dobu tehdy a teď, co bylo tehdy třeba pro společnost lepší nebo tak?

N: Teď se nikdo nebojí říct svůj názor. Což si myslím, že je obrovskej posun. Dřív, když někdo něco řek, nebo se projevil, vyjevil, tak mohl čekat, že mu tam přijde tajná policie. Když jsem byla malá, tak naši o těch věcech prostě nemluvili a mě to tím pádem bylo jedno. Když jsem pak byla větší, tak jsem pak měla rodinu, tak mi to bylo taky jedno, protože jsem koukala, abych je uživila jo. A když holky odešly, tak jsem se o tu politiku začala zajímat, ale to už jsem byla stará, že jo. Dneska je to lepší v tom, že se lidi můžou cejtít svobodněji. Jdeš kam chceš. Dřív si nedostala ani dolar nic, to si musela mít devizovej příslib. To bylo asi na 150 dolarů. To si ještě čekala, jestli ti to povolej. Když mi to povolili, tak jsem jela za naší tetkou do Švýcarska. Za to jsem si tam koupila akorát tak oběd, nebo něco k jídlu. A pak jsem koupila dárky, protože mě tam tetka uživila. Ale víš co, nám to nepřišlo jako. Mě to v tý době nepřišlo jako něco divnýho.

R: A třeba něco pozitivního na době předtím?

N: Hele asi tě zklam, ale já si myslím, že lidi jsou stejný v každý době jo. Prostě tahle doba má víc vymožeností a lidi si na to zvykli. My si dřív psali dopisy a pak jsme doma měli telefony... Takže kromě té svobody, kterou máme... Hlavně jsme žili v té nevědomosti. Když něco není, tak si na to prostě zvykneš.

R: A co oblečení, jak se dalo sehnat?

N: V Tuzexu.

R: A šila jste, pletla jste?

N: Ne. Já jsem měla bráchu a on byl kytarista. Takže, když za komunistů udělal konkurz v Grazu a učil tam na vysoký škole. Takže on byl vlastně v Rakousku, takže já když jsme něco potřebovala, tak mi to buďto přivezl, nebo jsem tam za ním jela, že jo. Protože já jsem mohla mít doložku, jakože jedu za ním. Protože on byl vlastně vyslaněj Pragokonzertem. Což obnášelo to, že to co vydělal, musel odevzdávat Pragokonzertu. Ten byl nasranej (směje se). Ale on tam nezůstal, aby nás nenechal ve štychu doma. Takže džíny nebo tak mi přivezl. První televizi barevnou mi přivezl.

R: A jaký máte názor na emancipaci a feminismus. V dnešní době je to takový hodně skloňovaný téma, tak jakej k tomu máte postoj?

N: Já už jsme vyrostla v tom, že je to normální. Že ženská chodí do práce, že se s tím chlapem by měla dělit. Zase nemám ráda ženský, co jsou jako chlapy jo. Že děti vrazej chůvám a dělaj kariéru, to si zas nemyslím, že je dobře. Nesmí se nic přehánět, jednou jsou ty chlapi a ženský proto, aby se doplňovali, a ne aby spolu soupeřili, že jo.

R: Tak to je za mě všechno, moc děkuju.

N: No nemáš za co.

Rozhovor č. 2 s paní Věrou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1954
- Vzdělání: střední zdravotnická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 23.5.2023 v bytě paní Věry v Praze
- Délka rozhovoru: čtyřicet pět minut

T: Jak vůbec vzpomínáte na pražský jaro?

R: Když si vybavím pražský jaro, tak si vzpomínám na hroznou jako takovou euforii, všude jo. Třeba můj táta na vysoký škole, že jo. To bylo něco neuvěřitelného, protože všichni si mysleli, že bude všechno jinak. Že bude, jak to říkal Dubček, socialismus s lidskou tváří. Že se to tady jako ozdraví. A ono k tomu všechno jako směřovalo. Tak já jsem nebyla tak stará, mně bylo patnáct, že jo. No takže, ale já jsem to takhle vnímala. Já jsem to takhle jako cítila. I u těch rodičů i prostě potom, do toho okamžiku, než přišli Rusové. Protože lidi si mysleli, že spadne železná opona, že prostě budeme moct na západ, že to bude ideální. Prostě já si to pamatuju, jako dobu hrozný naděje.

T: A nějaký časový zařazení byste dokázala určit?

R: Já si myslím, že na jaře...

T: Ještě jako ten rok jo?

R: Jo, předtím, než přišli. Takhle já to jako vnímám, já jsem to začala vnímat prakticky teprve na tom jaře jo. Protože táta učil na vysoký škole, že jo. A teprve tehdy se začalo něco jako... tak jsem to začala vnímat na jaře. Na dřívější dobu si nějak nepamatuju, to byla doba temna, zřejmě. Větší, než byla potom (směje se).

T: A na ten den okupace, jak vzpomínáte?

R: To si pamatuju, když jsem byla na chalupě. A byli jsme tam celá rodina, a to si pamatuju velice dobře, protože ráno jsme se vzbudili a já jsem běžela k tý sousedce Němce a já říkám, že přijeli Rusáci, že je to dobře, že aspoň nebude válka a ona říkala, jo holčičko, to bude ještě

horší. Takže na to si pamatuju úplně, jako by to bylo včera jo. Protože oni byli smíšený manželství, vždycky v průseru. Za Němců byli v průseru, protože on byl Čech a po válce byli v průseru, protože ona byla Němka. Takže já si to pamatuju, to byly Sudety, že jo. Máme chalupu v Jizerskejch horách, to jsou Sudety.

T: A když se vrátíme do období pražskýho jara, jestli jste navštěvovala nějaký divadla, kina... nějakou kulturu?

R: Já ne teda... já ne...

T: A pocítovala jste i uvolněný vystupování jako i v politice? Sledovala jste v té době vůbec politiku?

R: Rodiče a potom si pamatuju, že byl majáles na jaře 68. A to bylo obrovský, protože to byl snad 1. máj, nebo studentskej majáles. A kterej vůbec byl snad možnej u nás. To jeli ty alegorický vozy, jako nevím... to bylo na Letný, nebo... ale víš, vždycky byl povinněj 1. máj. Ale tohleto jaro byl prostě studentskej majáles a pro mě jako to bylo neuvěřitelný. Já bych to nazvala, že to byl takovej kvas. Protože ty studenti nechodili normálně asi do průvodu. To byli vysokoškoláci a slavili prostě majáles tímhle způsobem a byla tam ta atmosféra. A jinak já jsem jako, my jsme... hele mě bylo 14, 15, takže já jsem do žádnějch podniků ani chodit nemohla, že jo. No a když přišli Rusové, tak můj brácha byl tady na Suchdole... tak tady byly zakopaný vojska tady za Kozíma hřbetama a za Horoměřicema... protože tam jsou raketový základny, takže můj brácha byl zalezlej doba, bál se otevřít. No a byl v Praze, tak jsme měli strach, jestli je v pořádku. No a mě potom poslal táta, poslal do Prahy, to už nějak autobusy začaly jezdit. Tak jsem jela do Prahy, a to si pamatuju, že jsem měla několik telefonních čísel, že jsem měla zavolat jako. Už si to moc nepamatuju... měla jsem jim něco vyřídit, zavolat na to číslo, a něco vyřídit... protože to byli lidi, který zřejmě čekali nějaký ty čistky. Nebo, jak bych to řekla... prostě, když přišli Rusáci, tak si začli vyhledávat z inteligence lidi, který byli nepohodlný tomu proruskýmu režimu. Takže jsem je zřejmě měla varovat. A do dneška tomu jako moc nerozumím, protože naši... můj strejda Mencl teda byl generál v tý době a ten hrál významnou roli v tom pražským jaru. Ale já taky nevím souvislosti. Ale co vím, že tam za ním jezdil nějakěj pán, já jsem mu říkala strejda, jmenovat ho nechci a on byl pak prohlášeněj za špiona. No a pak jsem měla v tý hlavě úplnej guláš, protože pro nás to byl bezva chlap a strejda a pak byl tady očerňovanej jako špion a největší svině a do dneška to s bráchou nechápeme. Protože prostě do toho člověk nevidí... A strejda Mencl, on byl... on dělal... já si to pamatuju matně jo, Kačko, ale on dělala ten sjezd v ČKD, v tom osmašedesátým, a to byl

sjezd nějakých kováků nebo co. On tam byl, a to bylo tenkrát zakázaný, když tu byli Rusové a prostě já už si to taky moc nepamatuju, ale vím, že strejda potom byl na chalupě. Protože oni ho degradovali, jak začala doba normalizace. Takže on přišel o tu já nevím, jestli přišel o hodnost. Ale byl na chalupě a měl STBáky, který ho hlídali 20 let. A chodil s nima chlastat (směje se). Protože on byl takovej nepohodnej živel. No a mýho tátu teda po osmašedesátým taky jako. Oni vyhodili celou prostě skupinu těch profesorů z vysoký školy. To byl můj táta, Sokol, Vavřík, Procházka... prostě já nevím, spousta lidí. No a nasadili si tam svoje takový jako pablby... No, takže to bylo jako ošklivý a tyhle lidi, který lidi vyházeli. To bylo zajímavý. Oni ne, že je jen vyhodili a zbavili možnosti učit na vysoký škole, ale ještě jim zakázali pracovat v celý blížký Praze. Třeba narozdíl od pana Kudeříka, prostě byl vyučenej výtahář. Kudeřík byl bratr Marušky Kudeříkové... Marušku Kudeříkovou mučili nacisti... a když my jsme se učili, tak ona byla hrdinka, protože ona převáděla lidi, nepohodlný, který by zabili Němci, převáděla přes hranice. A oni jí potom chytli a mučili jí a pak jí zabili no... No a ten její brácha, taky zajímavý, on bydlel tady kousek na Suchdole a měl za manželku Rusku pan Kudeřík. No a oni ho vyhodili z tý vysoký školy a on šel dělat k výtahům a potom, když se to dověděli někde prostě na ÚV, nebo co. Tak pro něj museli poslat šestset třináctku... jako že ho vezmou zpátky a on je poslal do prdele... protože on se tak vypracoval, že nakonec dělal ředitele v tý výtahářský firmě, což je dneska Schindler, že jo. Takový osudy no... No a můj táta začal dojíždět do Lán, na statek, vládní... taky paradox. No a tam nejdřív dělal práce a mzdy. No a pak nakonec dělal já nevím, ekonomu, že jo. A zastupoval Lánský statek u soudu, protože byl chytrej. Takový kotrmelce s těma lidma prováděli. A v Praze ho nezaměstnali, musel dojíždět do Lán.

T: A rodiče předpokládám, teda nebyli ve straně?

R: Byli, oni vrátili oba dva po osmašedesátým stranickou legitimaci... Máma taky. Takže maminku za to vyrazili z redakce, ona pracovala v Odeonu jako odpovědná za českou literaturu. A protože jí nemohli jako dost dobře nahradit, tak jí vozili práci domů. Ona nesměla do redakce, nesměla se podepisovat... každá knížka, která měla přebal, měla záložku a máma psala ty záložky, a protože se nesměla podepsat, tak jako spousta jinejch lidí, tak když někde byla podepsaná, tak museli jet všichni do Vimperka a museli přebalovat třeba celej den stotisícovej náklad. Jenom, aby tam nebylo její jméno. To byla taková fakt jako... jako je to dneska v Rusku možná. Možná v Rusku je to horší...

T: A rodiče do strany, jestli to víte, vstoupili z nějakýho přesvědčení?

R. Jo... po válce. Po válce to nebylo divu, protože oni zažili válku, že jo. Tak zažili, třeba máminy kamarádka zahynula celá rodina v koncentráku. Já si myslím, že oni byli nadšený, z toho, že prostě po válce, že budou budovat tu naši zemi a že to prostě, že to bylo čirý nadšení. Ale potom, jak přišli padesátý léta a procesy a Slánskej a spol. Tak si myslím, že začali trochu chladnout a po tom osmašedesátým prožili všichni. Protože tady bylo všechno postavený podle ruskýho vzoru a na těch jejich poradcích. Takže takhle jsem to jako vnímala já no.

T: Hmm, hm... potom, jestli jste taky chodila na nějaký demonstrace?

R: To jsme... no my jsme, to jsme chodili. Jako kde se co mihlo, to jsme chodili... to je jasný. Pak si pamatuju, ale to zas byl teda osmadesátej devátej... jako by den po. Ale předtím, co jsme dělaly teda... se trošku stydím... jsme chodili k těm Rusákům do Dejvic, všude kolem těch tanků a provokovaly jsme... měly jsme minisukně, koukaly nám prdele (směje se). A provokovaly jsme ty vojáky no. To už bylo jako expo, protože oni když přijeli že jo, k tomu Muzeu, tak to byli takový ty prdlouši, oni stříleli, ale potom se zakopali všude tady v Dejvicích kolem těch vil. Tam stál buďto ten tank nebo ten obrněnej transportér a pak tam měli třeba polní kuchyně a prostě tam nějakým způsobem vegetovali, já ani nevím dodneška, co tam dělali, kde spali. No ale my jsme tam chodily a prostě, no krávy no (směje se).

T: Takže takhle jste s nima navazovaly nějaký kontakt (směji se)...

R: Snažily jsme se jim vysvětlovat, že tady žádná... no a ještě jsme chodily s tím... pan Pelíšek, to byl taky, učil na škole... tak s tím jsme chodili malovat na silnice šipky obráceně a zamazali jsme cedule ulic, aby se ty Rusové neorientovali... no a nebo jsme přemalovávali, když byl někde ukazatel, tak jsme je otáčeli a tak... všichni dělali, co uměli. Barvou na silnici šipku na Brno a ono to jelo do Horoměřic (směje se). Si pamatuju no. Ale víš co, to prostě ty lidi drželi při sobě strašně. Ještě po tý okupaci, než se to začlo drodit, jako než oni ty Rusové se tady jakoby rozprostřeli a začali zatýkat a zavírat ty lidi, tak to už pak bylo pak blbý, protože pak už šlo opravdu o existenci. To už takový ty podle mě, takový ty akce, jak jsme dělali my, tak my jsme byli blbý, nám bylo patnáct. Ale takový ty demonstrace, to si myslím, že to začlo slábnout. Protože ono, když má někdo tři děti, jako jsme byli my, a ještě všichni tři na škole... já to vnímám po tom, jako osmašedesátým jako hroznou dobu. Protože táta byl chudák vždycky nervózní, protože oni mu vždycky po třech měsících prodlužovali smlouvu pracovní, víš, aby mu ještě přidali jo... hele já to jako nepociťuju, jako nějakou křivdu, ale naši to asi jako měli těžký. Jako ptej se, já jsem jinak hrozně ukecaná...

T: No to vůbec nevádí, já se ráda všechno dozvím (směji se)... potom, když nastal vlastně vlna emigrace, po tý okupaci. Jestli třeba někdo z Vašeho okolí se odstěhoval?

R: No ten strejda, jak jsem ti říkala, že byl jako špion, tak byl donucenej do Vídně. Že ho prostě donutili, že se musel odstěhovat, on nechtěl teda. Ale nějak ho prostě donutili. A jinak já jako nevím. Protože z mýho okolí ne. To byli všichni lidi, který tady měli rodiny. A bylo jim naprosto jasný, že by jako třeba neměli kam. Ono to není jednoduchý asi se odstěhovat do emigrace. Třeba můj brácha, kterej šel do Rakouska, nevím v kterým roce... tak ten nikdy neemigroval, protože kvůli nám. Takže on chudák celou dobu do toho 89 odevzdával půlku platu Pragokonzertu, Ministerstvu kultury za to, že může učit v Grazu na univerzitě. Tak skřípal zubama, ale teda... no. No, aby ho vůbec pustili ven, tak se muselo udělat takový kolečko. Já jsem oběhala na Ministerstvu zahraničních věcí, to byla takzvaná skládačka, všude musel mít razítko, asi osm. Jsem vždycky po tom baráku to musela celý proběhnout pro pana Myslivečka, no a můj táta, ten zase běžel na Mánesovo náměstí, že jo. Aby teda sehnal jinej dokument, aby ho vůbec pustili ven. Takže, když jsme mu to vždycky vyběhali, tak on s velkou slávou mohl někde vyjet a prezentovat Československou republiku.

T: Jaký jste měla názor na Dubčeka?

R: My jsme ho milovali. To byl Dubček, Smrkovský... to byla já si to pamatuju přesně, když oni přijeli těma šest set trojkama na Václavák. My jsme bydleli vedle Václaváku v Řeznický, prostě tři minuty na Václavák. No a tenkrát oni přijeli a byl plnej Václavák lidí a oni s nima mluvili. Já nevím, jestli to bylo, jak se vrátili z tý Moskvy... nevím... a všichni ho milovali toho Dubčeka, já si myslím, že to byl velice slušnej, hodnej člověk, ale že ho v tý Moskvě nějakým způsobem zlomili. Nevím jak, ale že prostě to byla... on to sám říkal, že jel do Moskvy jako státník a vrátil se jako vazal. Nevím, jaký oni na ně použili metody. Jako já jsem ho vnímala jako velice, Dubčeka, Smrkovskýho tuplem, že jo. Smrkovský jim tak strašně vadil, že ani jeho popel nesměli pohřbít, ho vysypali někde za Prahou. Aby vůbec po něm nic nebylo... to bylo hnusný no.

T: A jak vzpomínáte na upálení Jana Palacha?

R: Noo, tak to byla tragédie... No on byl potom na Václaváku, my jsme tam byli všichni. Já si myslím, že to bylo pod koněm nebo někde, tam se to stalo, že jsme tam chodili, tam byla fůra kytek, všeho. A jednou tam... někdo mu sejmul pak tu masku... ale já tohle jako neumím pochopit, že se někdo zapálí... nerozumím tomu, jestli... já... takhle, my jsme to všichni cejtili, jako od něj obrovská oběť, že upozornil, chtěl upozornit na něco... ale jako lidsky... já

bych to prostě nedokázala jo. Vnímali jsme to jako hrozně. Někdo jako hrdínskej čin. On byl pak ještě pár dní v nemocnici. Ale jako lidsky, když si to vezmu, já bych to prostě nikdy neudělala. Já nevím. Já v tomhle nemám jako jasno. Protože já jako... notabene já jsem zdravotník, takže já si myslím, že jsou jako jiný... je to jako otřesný a myslím, že to musel jako hrozně prožívat, ale vůbec to neumím definovat, jako proč někdo tohle udělá. Asi to, že byl zoufalej, nebo já fakt nevím.

T: Potom nějaký umělce v té době? Jestli třeba Vondráčková, Neckář, jestli jste někoho poslouchala?

R: No tak Vondráčkovou, Neckáře, to asi jo. Ale co si pamatuju, já jsem byla vlastně... ne to si nepamatuju, mně se to plete.

T: A nebo třeba Martu Kubišovou?

R: Jo tak tu určitě, ona a ještě s Janžurovou dávaly Dubčekovi něco pro štěstí nebo co... já si pamatuju, že oni na něj čekaly, jak on přijel v té šest set trojce. Tak to jo. Tam se to pak jako dělilo, protože byli jako umělci, který vlastně to odskákali a nikdy se nesnížili k tomu, aby s tím režimem spolupracovali. A pak byli jako Vondráčková a ty prostě mohli no. Víš a ono je to zase těžký. Protože, když si vezmu, že každý nějakým způsobem chtěl dělat nějakou svoji práci. I když u těch umělců je to takový... když nemůže umělec dělat svoji práci, tak co bude jako dělat. Ale těžko soudit no. Určitě si myslím, že si víc vážim víc Kubišový, než Vondráčkový, to v každém případě. To byla blbá doba no. Člověk jako neví jo. Protože každej chtěl dělat svoji práci. Každý za to svým způsobem musel nějak zaplatit. Kromě teda třeba, já jsem dělala v nemocnici, mně to bylo jako, na nás celkem jako... občas šli na schůzi. Ale už třeba doktoři, ty už byli třeba kádrovaný, nebo já si myslím, nevím no... Já jsem to jako moc ty umělci jako. Poslouchali jsme Neckáře, Vondráčkovou, no všechny z té doby. Ale já si to moc nějak jako nepamatuju. My jsme věděli o Kubišový, že nesmí. Gott taky vždycky zpíval, ale fakt je to, že nikdo nebyl nenahraditelný. Že kdyby tenkrát chtěli, tak i toho Gotta by zamázli. Tenkrát, potom už ne. Protože potom už byl taková persona, že to si nedovolili.

T: Potom jestli jako Vám konkrétně se nějak radikálně změnil život po okupaci? Rodičům asi teda hodně, ale jestli konkrétně Vám?

R: No rodičům hodně, ale nám ne. My jsme jako na to byli zvyklý, my jsme jeli furt stejně. Mě to nepřišlo tak jako. Do zahraničí jsme stejně nemohli ani potom. Nebo alespoň já nevím,

myslím, že ne. Takže ne. My jsme každej šel do tý školy a... možná, že jako brácha studoval konzervatoř tenkrát. Nebo jestli už byl na vysoký. Počkej to mu bylo 18. Jo tak to studoval v Brně konzervatoř. Takže tomu se to asi nějaký způsobem změnilo. Protože musel jít studovat do jižního Německa pak, místo třeba, aby jel do Anglie nebo tak. Tam jsou ty kytarový možnosti lepší. Ale jinak mně ne.

T: A jak to máte s volbama? Chodíte pravidelně?

R: Jo, chodím.

T: A třeba na jakou stranu se víc orientujete?

R: Tak teď jsem třeba naposledy byla volit Pavla, prezidenta. Protože to jsem považovala opravdu za velkou prioritu. Ale jinak jako třeba dřív jsem volila, tak já nevím. Já ani nevím, koho jsem volila. Jednou jsem volila ČSSD, ty my přišli takový jako normální. Blíž jako k lidem. Než jsem samozřejmě pak poznala, že jsou všichni stejný. Nemyslím si, že by se tady něco moc změnilo.

T: Měli jste doma nějaký samizdat?

R: No my jsme měli doma knížky, který se třeba nesměli číst. To byl třeba Artur Rondo, ten napsal Doznání. To bylo o tom procesu se Slánským, ten jako jeden z mála přežil ten Artur Rondo. Protože on měl za manželku Francouzku. A komunistická strana Francie ho vytáhla z toho. To byla hrozná knížka. To bylo o tom, jak je mučili na Ruzyni, ty komouši. No nebo o Gulagu a takhle. To jsme všechno měli doma. A táta mi to teda dával číst, ale nesměla jsem o tom nikde mluvit. Ale samizdat to ne, to si nepamatuju. Vím, že pak bylo nějaký ty, že podepisovali, nevím, jestli to byla Charta... já už jsem zase měla rodinu, tak jsem to moc nesledovala. Vím, že já bych řekla dokonce, že kolem toho pražskýho jara se tyhle knížky vydaly tady.

T: A ještě o tý okupaci jste se dozvěděli z rádia, když jste byli na tý chalupě?

R: Jo jo, z rádia. Já mám pocit, že přiběhl nějaký soused... myslím, že někdo přiběhl, že z nějakýho soudeství. Nebo jestli z rádia, že prostě. Vím, že naši vyděšený. Nebo strejda Mencl přiběhl, oni měli chalupu pod náma. Tak možná přiběhli Menclovi, že je okupace. To byl strašněj šok, to nikdo nečekal. Oni vlastně přišli přes noc a bylo vymalováno. Oni nějak udělali ten leteckej most nebo co, že jo. A přes noc sem prostě všechno nastěhovali. To byly tanky, že jo. Na ulicích stály tanky, obrněný transportéry. To si prostě šla po Dejvicích na Kulatáku a tam prostě tři tanky namířený někam. V těch okolních ulicích, tam byli obrněný

transportéry. Na ulicích po těch pásech, tankovejch... zničený ty ulice, že jo. No ale jinak z rádia teda ty do poslední chvíle vysílali. To už bylo slyšet, jak jim tam bušili na dveře a to bylo prostě do poslední chvíle. Bylo to prostě hrozný. Já byla na tý chalupě, já jsem ty první hodiny, ty první dny tady v Praze nezažila. Já jsem zažila, když už tady byli všude a teď se vyjednávalo, co s tím.

T: Tak jo, tak moc děkuji za doplnění.

R: Tak bude ti to k něčemu?

T: No určitě, bude.

Příloha č. 5 - Rozhovor č. 1 s paní Johanou

Rozhovor č. 1 s paní Johanou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1950
- Vzdělání: střední odborné učiliště, vyučení v oboru strojní zámečnick
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: bez politické orientace
- Rozhovor proběhl: v domě mých rodičů v Holubicích
- Délka rozhovoru: třicet pět minut

T: Jak vzpomínáš na dobu pražského jara? Pociťovala jsi nějaký uvolnění v chování, atmosféře a tak...?

R: No na tuhle dobu vzpomínám no. Hlavně teda protože jsem byla mladá, že jo. Jako on si stejně nemohl každý říkat co chtěl, to ne. Ale tak já jsem byla doma, těhotná... Takže já jako ani nevím, já jsem to nějak nesledovala tohleto. Ale můj názor je ten, že si myslím, že si ani tak nemohl každý říkat, co chtěl, jak chtěl.

T: A jak vzpomínáš na ten den okupace?

R: No dobře si na to vzpomínám no. To, kolik bylo Vénovi. Oni přijeli v srpnu, že jo. Tak on se narodil v červnu. Tak mu byli dva měsíce. No měla jsem strach samozřejmě. Víím, že jsem spala... teď jsme bydleli v Chabrech v podnájmu. A teď najednou já slyším nějaký dunění, rachot. Říkám ježišmarja, co to je. Jsme bydleli v baráku přímo u silnice, teď tam vykuknu z okna a teď tam se hrnuly tanky, ty vojenský auta, nákladáky. Teď na tom Rusáci, že jo. Tam stály, některý měli ty pistole, kulomety... nebo teda samopaly. Tak já jenom zírala, zírala, vůbec jsem nevěděla, co se děje. Pak jsem slyšela, že nás jako ruská armáda jede zachránit a tak dále. No tak, co teď. Můj bejvalej manžel, ten byl pryč někde. Ten jezdil na montáže. Tak ten byl někde v Mostě, tak o něj jsem měla strach. No tak jsem popadla kluka, no a šla jsem ke kamarádce a tam jsme čekaly, co se bude dít, že jo. Jsme slyšely, že nesmíme vycházet ven, no a tak dále a tak dále. To víš, že strach jsem měla a velikej. Ani ne tak o sebe, ale o kluka. O to mimino, že jo. No ale jako proběhlo to docela v klidu. Oni potom mířili někam, no

ale jako šok to byl. Co ti budu povídat. No a můj bejvalej, ten byl v tom Mostu a on musel jít až do Chaber pěšky, že jo. Ono nic nejelo, takže šel pěšky... No možná kousek jel stopem, ale vím že jako žádná doprava jinak jako autobusy a tak, tak to nejelo.

T: A jak ses potom dozvěděla, že nás přišli okupovat?

R: Z rádia asi. No i z televize vlastně. Ono to pak bylo všude. V rádiu i v televizi, ale já jsem to radši moc nesledovala. Jako nebylo to nic příjemného teda. Co jsem slyšela, že jo. No jsem ještě slyšela moje prarodiče a rodiče, co jako se dělo. Že oni vlastně zažili ještě válku... Tak jsem se prostě bála, že bude to samý. Že budou střílet a takový. Jsme se bála jít i nakoupit.

T: A pak ses nějak setkávala s těma vojskama? Jako, že by ses s nima třeba bavila nebo tak?

R: Ne, ne... já jsem se jim vyhýbala. Ale jako v těch Chabrech, tam jich bylo docela dost. Docela to tam bylo dost obsazený. Tam byly takový, tam se říkalo... ježišmarja... tam jsme se scházeli jako omladina, jako takovej kopeček tam byl. Tam jsme se scházeli. A to vedlo do Ďáblic taková silnice, nebo jako spíš stezka jakoby do Ďáblice no. A to bylo celý tam těch, toho vojska a to jako bylo docela děsný. Člověk nevěděl, jestli budou nebo nebudou střílet. Ale oni vždycky mávali a to, no tak já jsem se skrčila a zamávala jsem... no ale já jsem radši moc ven nechodila. Když jsem musela na nákup, tak to jediň. A my jsme měli dvůr za barákem, tak já jsem radši byla s Vénou na tom, na tom dvoře. Aby byl vůbec venku, že jo. Ale pokud jsem nemusela ven, tak jsem nešla. No jako, bylo to děsivý no.

T: Chodila jsi potom na nějaký demonstrace, nebo věděli jsi, že nějaký jsou?

R: Jako jo, no to bylo hodně přece na Václavským náměstí, ale nechodila jsem... jako s malým dítětem tam nepolezu... a taková demonstrace, když jsme slyšela, co se tam děje... jak okupujou nás rozhlas se tam i střílelo na tom Václaváku a to, no tak to jako slyšela jsem, že to bylo jako dost krutý. Takový no... že tam snad i někoho zastřelili, nebo nevím no. To já bych se ani nezúčastnila, ani kdybych to dítě neměla.

T: Sledovala jsi v té době nějak politiku? Třeba Dubčeka a další?

R: Ne ne. Vůbec. Jako vím, o koho jde samozřejmě jako nějak mě... abych pravdu řekla, nezajímá politika do dneška, to se tak akorát rozčílím.

T: Když vlastně přišli ty vojska, tak přišla vlna migrace, tak jestli máš nějakou osobní zkušenost?

R: To ne, to vůbec. Nikdo ze známých, ani jsem jako neslyšela, že by někdo se odstěhoval. Asi jsem se pohybovala v nějakém okruhu, kde jako všichni zůstávali no.

T: A to období před okupací, chodila jsi třeba do divadel, do kin? Navštěvovala jsi nějaký kulturní akce, nebo tak?

R: No já na ty kina... to jsem moc nebyla, to tak jednou za uherskej rok, to jsem šla. Ale jako můj bejvalej na tohle nebyl no a já jsem spíš taková do přírody. Chodila jsem do lesa hodně, nebo na... posedět na zahrádku. Jako u restaurace, dát si limonádu nebo kafe jo. Tak to jo. Ale kino, divadlo, no to do divadla chodila potom moje maminka s dětma, já moc ne teda. Já jsem na tyhle kulturní věci, akce...na prvního máje jsem chodila, na ty průvody. To jsem chodila jako jo. A taky pak už ne moc často, protože už potom tak nějak vymizovalo. Ten první máj, já nevím no, moje děti, jestli vůbec.. asi jo, chodili se školou. Ale já jako, jo ten průvod se mi líbil. To bylo takový zvláštní. Na Václavák se šlo vždycky a vždycky s emávalo a já nevím... hymna byla. To byla ještě československá hymna. Jako to se mi líbilo. Takový to bylo zvláštní to bylo. No a jinak nic...

T: Potom jestli se nějak radikálně změnil tvůj život po okupaci?

R: No ani ne. Ani ne. Já jsem, hele já ani předtím ne. Tak mě třeba do ciziny jezdit nebo to... nevím, mě to nelákalo prostě. Jo takže... My jsme třeba jako potom už po tý okupaci, nebo po tom co nás okupovali... tak to jsme jezdili pod stan většinou, to jo. Ale jinak to neovlivnilo můj život vůbec. Ať byla okupace nebo ne. Je jasný, že při tý okupaci člověk byl opatrnější, to zas jo. Já jak říkám, já spíš přírodu no. Já jsem ani neměla kam jezdit, takhle ven. No s dětma, že jo. Ani mně to bylo úplně jedno, hranice nehranice. No já nevím, tohle to... u mně je to takový dost chudý, omezený, takový dost tohleto.

T: A třeba rodiče to nějak omezilo?

R: No tak táta ten byl jako vysoko, že jo. Ale jako já o tom moc o tátovi práci nějak moc nevím. Protože to on ani nesměl, že jo, říkat. To akorát jsem věděla, že jede třeba na dva dny někam, nějaký toho papaláše, že někam veze. Ale myslím si, že to asi asi ho to neovlivňovalo, spíš ne než jo. Protože on vozil tyhle ty já nevím, byl u toho tajného vojska vlastně, že jo. Takže o tom já nevím vůbec nic. O tom nesměl povídat. Protože to jinak by byl asi ve velkém průšvih. Takže o tomhleto nevím nic. Já jsem nesměla říct ani kde von dělal. Se museli obracet na něj, kde on jim pak říkal tohleto no. No takže asi ne. A maminka ta... maminku to taky neovlivnilo vlastně. Ta taky, ta dělala v cihelně no. No bála se taky, že jo.

To je jasný. Ale jinak... ona byla taková normální taková dělnice... která neohrožovala náš stát ničím.

T: Oslovovali tě komunisti, abys šla do strany?

R: Noo... mě lámali do odboru, tam jsem musela bejt jo. Ale jako jinak ne, ani ne. Nene. Já jsem byla akorát v odborech, to jako jo. To bylo zase výhodný že jo. V té době. To byl i Václav (pozn. tazatelky, bývalý manžel). Pak i Petr (pozn. tazatelky, současný manžel). To se vyplatilo. Mohla jsi někam, třeba ject, nebo aspoň od našich odborů. Nebo nějakou poukázku jsi dostala na něco. Pak kolekce na Vánoce na stromek. Tolik, kolik jsi měla dětí, tolik jsi dostala kolekcí. Nebo aspoň já. Takže my jsme nevěděli co s nima, že jo. Jako aby mě lámali do nějaký strany... jako volit jsem chodila, to jo. Ale jako je jasný, koho člověk volil no. Ale jinak ne. Do žádný strany nebo něco já bych ani nešla. Ale nikdo za mnou nepřišel, aby nějak mě obtěžoval. Do odboru jsem šla dobrovolně. Když to mělo takovýho výhody a strhli ti pár korun jenom.

T: Ještě jak vzpomínáš na upálení Jana Palacha?

R: No jako otrásl to mnou jako dost. Protože když se upálí mladej člověk, tak to je největší, jak to mám říct... blbost... největší blbost jaká vůbec může bejt. A jako já to nechápala, já jsem spíš nechápala proč se upálil, co s tím sledoval jako. Tím přece se, já nevím nic nevyřeší, že jo. Akorát udělá bolest rodičům a to bylo hrozný no, pro mě. Já jsem jako byla dost docela v šoku, když to... nešlo mi to na rozum, proč to udělal. Se zapálil.... Tak jako co tím... stejně se nic nezměnilo, bylo to stále stejný, že jo. Okupanti ty tady vlastně, vždyť ty Rusáci tady byli jakou dobu, že jo ještě. Vždyť... na Milevsku nebo kde, tam přece měli bunkry a takový. Ještě jakou dobu.

T: A dokázala by jsi nějak časově zařadit to pražský jaro?

R: Mmmm....

T: Dokázala bys třeba vyzorovat tu změnu atmosféry mezi lidma? Jestli jsi to nějak vůbec pociťovala...

R: Hele jako já nevím, mě to přišlo asi jako takový stejný. Já nevím, já jsem byla hodně mladá a taky hodně blbá, že jo (směje se). Taky jsem řešila úplně jiný problémy doma. Jako nějak... jsem vnímala jiný věci daleko víc, než cokoli jinýho. Prostě to šlo mimo mě. Mně se to zdálo pořád stejný. Tak, že by byla nějaká změna... jako... já... lidi byli stále stejní... nezměnilo se v tomhle nic... byli zlý a byli hodný. Nevím, neumím to říct tohleto. Ale myslím si... já jsem

žádnou změnu u sebe a v okolí nepocítovala... A jestli se něco změnilo... do divadel lidí chodili, jestli byli nějaký demonstrace, tak to šlo kolem mě. Tak první máj byl taky. Kdy se stálo u pomníků vždycky. Jsme stávali u pomníků jako pionýři. No já nevím, co k tomu dodat... Víš co, už je to hezkejch pár let... takže prostě si nevzpomenu na to, třeba jak jsem se cejtila nebo tak. Nebyla jsem nějak, že bych navštěvovala kina nebo tak... No pak prostě jak tu byli ty okupanti, tak prostě pak ani s těma pistolema jako nemířili... oni prostě třeba seděli, kouřili. Víím, že třeba lidí jim přinesli pití, nebo jídlo... že jako se nechovali ani agresivně... já když jsem šla třeba do krámu, tak jsem takhle spoza rohu, tak jsem vočumovala, že jo... No a když se vyhlásilo, že se nemá vycházet, vod do... tak jsme nevycházela. No nechtěla bych to už zažít...

T: Jo a ještě jestli jsi sledovala nějaký osobnosti, jako umělce? Třeba jestli si poslouchala Vondráčkovou, Neckáře...?

R: To jsou zrovna dva zpěváci, který nemusím (směje se). Ne ale jako třeba přece Marta Kubišová... ta musela skončit, že jo. Kvůli tomu, že prostě nazpívala tu "Ať pomínou..." ježišmarja... si teď nevzpomenu... No prostě Marta Kubišová... ty to odnesli... ještě někdo... Nevím jestli Neckář... Vondráčková ta si myslím, že ta asi mohla... tý se to moc nedotklo. Víím prostě, že storpocentně ta Marta Kubišová, ta to odnesla na plný pecky... ještě určitě někdo, ale nevím kdo... že těch bylo víc... Jo pak ještě Matuška, ten taky no. Ten byl taky takovej rebel. A pak určitě ještě nějaký herci, nebo jako další umělci... ty taky... ale to si teď už fakt nevzpomenu no. Oni pak i podepsali tu Chartu... tak těch bylo víc jo, ale kdo to nevím... No o tý Kubišce se mluvilo ještě teď nedávno a vlastně když začala znovu zpívat a vystupovat, tak to jako nejde zapomenout, to jako víím, ale...

T: No tak jo. Tak moc děkuji.

R: Ale nemáš vůbec za co Kačenko, prosím tě. Hlavně, aby to bylo k něčemu...

Příloha č. 6 - Rozhovor č. 1 s paní Barborou

Rozhovor č. 1 s paní Barborou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1949
- Vzdělání: střední odborné učiliště, obor kadeřnice
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 8.4.2023 v kavárně v Praze
- Délka rozhovoru: padesát šest minut

T: Vzpomínáte si na pražský jaro?

R: Tak asi v té době vlastně a celý život jsem bydlela v Chabrech na okraji Prahy. Jsme byli mladý vid'... a taky jsem se hodně zúčastňovala kulturního života v Praze... do kina, divadla, na koncerty jsme chodili. A bylo cejtit takový určitý uvolnění v té společnosti. Třeba na koncertech, že občas tam proběhly odvážný náražky proti režimu. To bylo uvolněný v tomhle směru. A po okupaci, co vlastně prošlo před ní, tak po okupaci už to neprošlo. Pocitově před okupací, protože to bylo to uvolnění no a pak byl najednou citit ten tlak. No a jako jinak mě bylo... mi bylo těch 18 možná 17... to jsem se seznámila se svým celoživotním partnerem... já jsem s ním žila až, než mi donedávna zemřel... S ním jsme pak chodili na ty zábavy, na plesy... využívali jsme blízkost centra Prahy. Tam nám jezdil autobus víš. A hodně nás zajímalo kulturní dění. Takže po okupaci, já jsem vlastně otěhotněla v roce 69. V 68 jsme se s manželem brali... a zakládali jsme tu rodinu... Já jsem teda to období pražského jara vnímala moc dobře. Mám to propojený s tímhle významným obdobím... ale potom ten srpen 68, tak začala ta doba, kdy už to bylo omezený. Chodilo se málo na tyhle akce kulturní.

T: Jaký události se Vám třeba nejvíc vybavují?

R: No tak samozřejmě pohyb vojsk... tím že jsme žili na okraji Prahy, takže to tam ty vojska taky jako obsadily. No hlavně nikdo nevěděl, o co jde, co se děje. Informace jsme měli třeba od rodičů a taky ze sdělovacích prostředků, jako rádio třeba, tak jsme měli informaci, že došlo k obsazení těma vojskama varšavský armády... a z toho všeho probíhaly ty obavy. Rodiče se

báli, že bude válka... měli prožitek z té války... prarodiče teda... že byly tanky a měli informace, že se něco děje. No a že v Praze to probíhá, než třeba v okolních městech... my jsme byly jako v tom dění, i když na okraji Prahy. Sice informace byly zprostředkované, ale měli jsme i přímý... ty tanky kolem prostě projížděly... ty vojska... tam došlo k obsazení těch okrajových částí Prahy. Vzhledem k tomu, že jsem měla spolužáky, který se toho přímo účastnili v té Praze... já jsem byla těhotná, já nikam nešla... ale informace jsme měli od spolužáků a jejich rodičů. Takže pak nám to vyprávěli, co se kde děje. Pak taky jsme ladili Svobodnou Evropu si pamatuju... spíš teda rodiče no. My bydlely v domě s rodičema a sestrou. Jsme tam každej měl jakoby svůj byt a každej si tam vedl svojí domácnost víc. Takže my si ty informace předávali. No a jinak, když teda opomenou ten vpád armády, tak manžel jezdil hodně do zahraničí pracovně, takže já ani tolik na kulturní akce nechodila, jsem byla doma s dětma. Ono počkej, ještě si vzpomínám... Ona byla literatura zakázaných spisovatelů. A oni se tiskly jako samizdat, na psacím stroji... a to se dostávalo mezi lidi. Víš jako že oni nesměli oficiálně vydávat a tisknout klasický knížky, ale takže... se to jako psalo na tom stroji, aby to nemuselo projít do tiskáren, a to si poznała, že je to ten samizdat. A my nějaký ty samizdatové knihy měli. Že byla sepsaná na tom stojí a svázaná. Vzpomínám na Orwella, to jsem četla. to bylo zakázaný. Nebo knihy od Ludvíka Vaculíka, to měli doma rodiče, ty jsem si občas půjčila. Pak jsem taky věděla o domácích divadlech, kde se hráli divadelní hry, na to vzpomínám, ale to jsem nenavštěvovala. Jak říkám, jsem byla doma s dětma a na takový tajný akce jsem se i bála chodit no.

T: Jak vzpomínáte na atmosféru před okupací? Jestli můžete trochu rozebrat třeba ty kulturní akce, jak jste zmínila.

R: Jo tak my jsme hodně chodili no... navštěvovali jsme aktuální premiéry v kinech... Na divadelní představení... V Semaforu jsme byli... pak na koncerty jsme chodili. Jako bylo to hodně uvolněný... do restaurací jsme chodili. Ale tak my byli svobodný, seznamovali jsme se s manželem... a pak po okupaci už tolik lidí nechodili... Před okupací byly májovky... Vinnetou a Old shatterhand... To bylo takový odpočinkový. No já nevím, co dál. To bych se musela s někým o tom bavit, abych si vzpomněla na další věci (směje se).

T: A pociťovala jste změnu v projevech, v porovnání před a po okupaci?

R: Jo tak bylo to uvolněný. Jak jsem říkala, byla uvolněná atmosféra. říkaly se věci, který se po okupaci pak nemohly. V estrádách se třeba víc třefovali... Televarieté s Dvořákem, tak ten měl tu politickou satiru skrytou... To jsem ráda sledovala. Takže ta satira byla uvolněnější,

ale někde se snažili o ty narážky i po okupaci. To ale muselo být nenápadný. Takže to byly třeba jen lehký narážky, ale náš národ je pochopil.

T: Jak jste vnímala setkávání s vojsky?

R: Tak jako, v mém okolí se potom už tolik nepohybovali... nebo jsem jako setkávání s nima tolik nevyhledávala... Od známých jsem věděla, že třeba prodávali levnou naftu, benzín, levnou výstroj, vodku... Oni měli o dost levnější ty věci. Teď už si nevzpomenu, za kolik to všechno prodávali, ale vím, že lidi to hodně brali, protože třeba ta nafta, na tý pak dost ušetřili. A taky to bylo naopak, jakože oni nakupovali konzervy od lidí, cigarety. Lidi si koupili samopaly od Rusáků... i jejich maskáčový uniformy... lidi, co chodili na čundry, tak to kupovali. Nože, hodinky... Já jsem se jim vyhýbala. Věděla jsem, že tu jsou... věděla jsem, že jsou místa, kam se nesmí. Do Milovic třeba... mě to pak všechno říkal manžel, co se dělo. To bylo ruský území. A těch míst bylo určitě spousta. Ale osobně k nějakému setkání jsem se vyhýbala. Nebo spíš jsem je nevyhledávala. Jako ten styk s tou armádou mezi občanama byl díky tomu přeprdeji hlavně.

T: Chodila jste třeba na nějaký demonstrace?

R: Hele vzhledem k rodinným povinnostem a zodpovědnosti k dětem a rodině jsem nikam nechodila... ničeho jsem se nezúčastnila. Pro mě bylo důležitější rodinný zázemí. Ale jako v mém okolí chodilo pár lidí. Jsme měli takovou partu, jako už ze základní školy, no a pár z nich občas se šlo podívat na ty demonstrace. Pak teda vyprávěli, co se tam dělo. Já bych tam asi nešla, ani kdybych neměla děti. Byl to zbytečný risk. Ale zase aspoň lid ukazoval, že mu to není jedno, co se tady děje. Já se ale bála.

T: Pociťovala jste nějakou změnu ve svém životě po okupaci?

R: Jako změnil se... samozřejmě... ale spíš jako z pohledu, že jsem měla rodinu, manžela v práci... spíš jako v tom dospívání... to asi nebylo ani spojený s tou okupací. Spíš jako, že jsem měla děti, manžela. Jako jo, byla jsem si vědomá, že se přitvrdilo ve společnosti. Rodiče dělali v JZD, táta dělal v traktorce, opraváře zemědělských strojů. Máma tam dělala administrativu v Chabrech v JZD. Manžel jezdil s kamionem do zahraničí... já doma s dětma. A jako člověk byl víc v ústraní než předtím. Takový zstrašený to bylo. Víc jsme se scházeli jako spíš doma, jako přátelé v okolí. Uzavřenej okruh ověřenejch přátel. Kde se tyhle politický věci mohli trochu víc vytáhnout. Byla tam taková ostražitost a nedůvěra v některý lidi kolem. Pak si člověk dával pozor. Dávali jsme si pozor na to, co říkáme. Buďte zlatej

střed nám říkali. Ani dole ani nahoře. Někdo něco řekl a byl na 15 let zavřenej. Tak to si člověk dával pozor na to, co říká. Jinak teda, když už pak byli děti větší, tak jsme chodili do loutkového divadla spolu. Tam jsme chodili. Na různé besídky. Třeba v nějakých kulturních domech, tak jsme pak dostávali různé kolekce, když tam byli podnikové besídky. Tak tam třeba. Pak nějaký dárky pro děti těch zaměstnanců. Jinak teda my patřili k těm, který i cestovali za hranice.

T: Vy jste mohli cestovat do zahraničí jo?

R: Ano, ano mohli. A hodně jsme taky jezdili. Manžel jezdil zahraniční dálkovou dopravu, no. Takže my jsme jezdili do Maďarska, do Jugoslávie, do NDR. Na Rujánu do Německa. V Maďarsku tam se dobře nakupovalo. Oblečení a tak. Tam měli docela dobrý zboží. Do Bulharska se taky mohlo. Tam jsme viděli moře, to bylo fajn. V NDR bylo sice studený moře, ale taky to tam bylo hezký. Prostě jinej svět. Pak když se vrátíš zpátky sem, tak vidíš ten rozdíl. Že nám jako furt vtloukali do hlavy, myslím jako komunisti, že tady je to krásný a že všude jinde je bída a špína... a pak to vidíš na vlastní oči a poznáš ten jinej svět. Že jak na tom teda Československo je. Ale to jsme nesměli nikde vykládat. Jsme to mohli říkat jen v tom našem okruhu blízkých... rodině, přátelům.

T: Sledovala jste politiku?

R: Jo, jako sledovala, ale spíš skrz rodiče, co mi říkali. Nebo s kamarádama, co jsme se bavili.

T: A jaký názor jste měla na Dubčeka?

R: Tak o Dubčekovi věděli všichni. Jako pro mě to byl jako každej komunistický politik. Ale tak určitý náznak naděje tam od něj byl. Naděje v lepší politickou budoucnost. A jinak politiku jsem sledovala spíš okrajově. Přehled jsem měla, ale nebyl to můj prvořaděj zájem. Jako každého zajímalo, kam to povede a co se děje. Dávalo se to do kontextu, jak se budeme mít. O to šlo vždycky každému. Ale třeba hodně mých přítelkyň mělo Dubčeka hodně rádo. Že jim přišel, jako že mu jde o dobro lidu. A asi i na mě tak působil. V té době, to byl takovej jinej přístup a nejen jeho. Bylo tam víc dalších politiků, ale on byl jako nejvíc vidět vzhledem ke své funkci. Ještě si vzpomenu na Černíka, Smrkovského... ty taky chtěli lepší svět pro nás. Nebo se to tak aspoň prezentovalo.

T: A nějaké další osobnosti v období pražského jara jste sledovala? Nějaký umělci?

R: Jasně, v té době pro mě byla moderním pojetím hudby skupina Golden Kids. to mi bylo pak líto, že na začátku 70. let byli kvůli Martě Kubišové zakázaný. Helenky Vondráčkové

pěveckou kariéru sleduju dodnes. Vždycky jsem měla ráda ty její písničky. Pak Matušku taky... toho jsem taky ráda poslouchala. Ten byl pak teda po okupaci zakázanej. Takže jsem měla desky, ale i tak jsme ho doma poslouchali. Doma jsme měli gramofon... takže v soukromí doma jsem poslouchala i tyhle zakázaný zpěváky... Filmy režiséra Formama jsem měla moc ráda, a než je všechny zakázali, tak jsem se na ně moc ráda dívala. Ostře sledované vlaky jsme od něj měla nejradši... no... Ten se pak teda proslavil v Americe... to jsem pak sledovala, jak pokračuje dál i když byl tady zakázaný... potom jsem prostě sledovala ty jejich kariéry. Herce Landovského jsem měla ráda, ten taky emigroval. Sledovala jsem tyhle osobnosti, a i potom co emigrovali a dodneška si je ráda poslechnu nebo podívám na filmy s nima. Pucholta taky, ten taky emigroval... no... Jinak jsem poslouchala i zahraniční hudbu taky. To se ke mně taky dostalo. Třeba Phil Collins, Elvis Presley, Rolling Stones, Beatles. To jsme měli na magnetovejch páskách. Oni byli i nějaký burzy, kde se prodávali desky načerno. Manžel se o muziku hodně zajímal, takže ty desky tam kupoval na tajných burzách, v parku v Praze.

T: Ona pak přišla velká vlna emigrace... Setkala jste s tím?

R: Hm... jako... počkej. Jako hned po okupaci, asi ne... Myslím jako třeba do půl roku nebo tak. ale jako v 70. letech učitelka ze základky, která mě učila ruštinu, a její manžel dělal v ÚJV v Řeži, to byl Ústav jaderného výzkumu. Tak oni bydleli v tý Řeži a v létě odjeli na dovolenou a už se nevrátili. Když pak policie otevřela byt a tam bylo všechno rozprodáný a vyklizený a oni se odstěhovali na západ, se pak zjistilo. Oni to postupně rozprodali a ten byt byl prázdný... On dostal vízum na vycestování a dělal ve výzkumáku a nějak je pustili do zahraničí, oni je myslím dlouho pustit nechtěli. Ale nakonec dostali příslib... A oni přes Jugoslávii takhle zmizely asi Rakousko nebo Německo, už nevím. Jinak jako úplně někdo blízky jakoby rodina nebo kamarádi tak to ne. Ale tohle vím, to se prostě hrozně řešilo. Nikdo z jejich blízkých o tom nevěděl. Pak tam probíhaly různý výslechy a kdyby se zjistilo, že jim v tom někdo pomáhal, kdo tu zůstal, tak by šel sedět. To bylo pak pro ty rodiny a kamarády lepší, když nic nevěděli. By jim tu tím odchodem akorát uškodili.

T: Vzpomínáte na události kolem Jana Palacha?

R: To mě hodně překvapilo... V té době jsem si vůbec neuvědomovala tu hloubku. Až po čase jsem si uvědomila, jak to bylo spojený s tou politikou. On to byl v té době mladý člověk jako já... a vlastně jsem vůbec netušila ten politicej rozsah toho činu... to mi došlo až po nějaký době. Pro mě to bylo nepochopitelný, ale časem mě to hodně zasáhlo. Až v pozdějších letech. Jako v tom politickém kontextu. Jinak, když se to stalo v tom lednu, tak to bylo takový

hrozně smutný období. I přesto, že jsem si plně neuvědomovala ten čin v kontextu s politikou, tak bylo příšerný, že ta situace někoho dohnala až k sebevraždě. Že ze sebe udělal, jak se to říkalo, lidskou pochodeň. To si člověk nedokáže představit, co ho k tomu vedlo. A nebyl jediný. Ono se o něm nemluví v takovém měřítku, ale pak se upálil Jan Zajíc ještě. Po jeho vzoru jakoby. Komunisti se to snažili zamést samozřejmě. Že jako byli blázní. Že to s tou politikou nemělo nic společného.

T: Vy jste říkala, že rodiče pracovali v JZD, ovlivnila je nějak okupace a co přišlo po ní?

R: Tak rodiče se báli, že bude válka, to jo. Jinak v práci je to asi moc neovlivnilo... JZD jelo pořád. Doma se o tom všem mluvilo, ale na veřejnosti úplně nevyjadřovali politický postoje, ale doma o tom dost mluvili... častý téma to bylo. Právě i o těch emigracích se mluvilo. To se hodně řešilo. Ale venku jsme nic k tomu neříkali. To nám říkali, ať jsme ticho a nijak se k tomu nevyjadřujeme. Táta pořád ladil Svobodnou Evropu. No a hodně jsme probírali osudy různých lidí. Co se k rodičům dostalo, tak jsme si o tom doma hodně povídali. Třeba právě o té emigraci té učitelky. To jsem se dozvěděla od nich.

T: Oslovili Vás komunisti, abyste šla do strany?

R: No vzhledem k tomu, že jsem byla v domácnosti s rodinou v té době, takže ani ne. Žádný nátlak na mě nebyl. Já si přivydělávala, že jsem dělala doma kadeřnici. Takže chodily kamarádky a sousedky. Nebo počkej, jako po vyučení... to chtěli jako do strany každého... Takže vlastně jsem byla oslovená, ale v té době jsem to odmítla, takže pak už jako žádný nátlak. A tím, že jsem šla na mateřskou, tak nebyla příležitost, aby mě někdo nutil nebo tlačil jít do strany.

T: Chodili jste k volbám?

R: Jo jo, to jo. To museli všichni, pravidelně. Mě to ani nevadilo. Jakože, stejně jsem věděla, jak to dopadne. Ale prostě to tak bylo nastavené, že je to jakoby má povinnost tam jít. Já si v sobě tu povinnost nosím do teď. Chodím pravidelně i teď. Jen teda už nevím, jak to dopadne (směje se). Vždycky zhodnotím a pak si vyberu to menší zlo (směje se).

T: Tak jestli Vás už nic nenapadá, co byste chtěla doplnit, tak za mě je to asi všechno.

R: Teď mě už asi nic nenapadne.

T: Tak moc děkuju za rozhovor.

R: Nemáš za co, jsem ráda, že jsem si na to mohla takhle zavzpomínat.

Příloha č. 7 - Rozhovor č. 1 s paní Beatou

Rozhovor č. 1 s paní Beatou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1950
- Vzdělání: všeobecné gymnázium s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: pravicové strany
- Rozhovor proběhl: 10.4.2023 v domě mých rodičů v Holubicích
- Délka rozhovoru: čtyřicet osm minut

T: Vzpomínáš si na Pražské jaro?

R: No vzpomínám... Počkej... No tak určitě vyvrcholení toho pražského jara byla okupace státními Varšavskými smlouvy, kdy vlastně nás napadli naši jakoby spojenci. A přišli dělat pořádky. A jinak, než k tomu došlo, tak jako to období předtím jsem nějak zvlášť nevnímala, kdy se mi v květnu 68 narodil syn. Takže jsem měla úplně jiné starosti než se zabírat nějakou politikou. Jen teda ta atmosféra byla dost uvolněná, to si pamatuju. Ta situace byla jako lepší, než když nás tady uzurpovali ty Rusáci. My jsme měli partu a než se mi narodil syn, tak jsme hodně jezdili na takové akce. Tam jsme zpívali, tábořili, a tak no. Pak vlastně, i když se narodil Robert, tak když jsem měla nějaký hlídání, tak jsme taky vždycky někde s tou partou vyrazili. No, a to jsme zpívali u táboráku třeba Kryla, ty jeho písničky. Bratříčku zavírej vrátka si pamatuju, že jsme zpívali, to se nesmělo vidět. Jinak, co se týká jako té politické situace, tak jsem to vnímala jako, to zas jo. Ale jako já měla v té době úplně jiné starosti. Manžel dost chlastal, takže já jsem na domácnost byla hodně sama no...

T: A jak bys to časově zařadila?

R: No tak já vlastně otěhotněla srpen září 67 a už v té době si pamatuju, že jako se nikdo nebál tolik mluvit. Že i ve škole to bylo takový volnější, jako že učitelé nebyli tak, jak to říct... jako, že se prostě nebáli sem tam něco říct proti komoušům. No, takže asi tak rok před Rusákama no bych tak řekla.

T: Jaký události se ti vybavují?

R: Jako se spojením pražského jara? To si nejvíc vybavím právě ten příjezd vojsk asi. Jak nám nad Roztokama litaly ty letadla a jak nikdo nevěděl co bude. Rodiče se taky hodně báli. Ale vzpomínám i na babičku s dědou... babička brečela, ta si vzpomněla na válku... se bála, že je to tu zase. Si pamatuju, jak seděla doma a nechtěla jít ven... Nikdo nepočítal s tím, že se tohle stane. A nikdo nevěděl, jak to bude dál. Jako nejvíc prostě se mi zaryl ten den okupace, ten srpen 68. To, co bylo předtím, že byl nějaký tlak na naše politiky, že byla někde nějaká schůze... Tak to se člověk prostě dozvěděl zpětně... Že proč nás vlastně obsadily ty vojska. Třeba akce s odvoláním Novotného, to prostě se k nám, nebo aspoň ke mně a mému okolí nějak nedostávalo. Až prostě zpětně si zjišťuješ, co k tomu vedlo. To si pak z těch střípků poskládáš, proč se stalo to, co se stalo.

T: Jaká byla před okupací atmosféra? Myslím nějakou kulturu, kina, divadla a tak.

R: Tak před okupací za mě, když si to vybavím, tak to byl úplně jinej svět. Prostě uvolněná atmosféra. Chodili jsme do kina. Třeba na Údolí včel si teď vzpomínám. To jsem viděla v kině... mmm... Nebo ještě Hoří má panenka. Ten byl pak zakázanej. Jsme si potom zjišťovali proč... no a on Forman, no on utekl do zahraničí, že nesouhlasil s tím režimem a tak. Možná to беру úplně jinak, protože jsem byla mladá... Ale zle nám nebylo. Je pravda, že jsme ani nevnímali, že by se mělo dít něco takového, jako byl srpen 68. No a do divadel já jsem nikdy moc nechodila, já byla spíš na ty kina a ty naše akce s partou (směje se).

T: Jak si vnímala setkávání se s vojsky?

R: No já si pamatuju, že jsme se s nima bavili v Roztokách na koupališti, u Maxi víš... tam bylo vždycky dost lidí... oni tam chodili i pražský, ze Suchdola. Protože seběhneš kopec a jsi tam, že jo. No tak tam jsme je občas potkali no... Každý musel umět rusky, že jo. Takže nebyl problém si s nima porozumět. Oni už pak taky něco občas plácli česky, on v tom takový rozdíl zas není. No ale to bylo až pozdějš po tý okupaci... Sice jako by žili tady, chodili na koupaliště a nakupovat a tak... ale stejně byli všema vnímaný, že tu nemají, co dělat. Já teda s nima žádný konflikt neměla, ale prostě jsem je taky tak vnímala. A taková ta písnička Běž domů Ivane, tak to se hodně zpívalo u nich... samozřejmě na tajňačku, že jo (směje se). Nebo ta klasická česká rebélie, že se to napsalo někam... na sloupy, na lavičky... a pak uteklo. V hospodách se to hodně zpívalo, ale všechno prostě tajně. Žádný velký kroky nikdo proti nim nedělal. Nebo aspoň ne kolem mě. Si jako pamatuju, že oni taky nevěděli, proč tu jsou na

začátku. Pak už se to k nim asi taky doneslo, hlavně spíš jako jak si s nima lidi povídali. Nemyslím si, že by se oni ze svejch stran něco dozvěděli, ale kdo ví... no.

T: Chodila si na nějaký demonstrace?

R: Na demonstrace jsem na žádný nechodila. Víš, že se ani nevzpomínám, že by nějaký velký demonstrace byly. Možná jo, ale jak jsem měla doma malý dítě, tak jsem tomuhle dění nevěnovala nějakou pozornost. Ale zase kdyby to byly nějaký velký demonstrace, tak by se to i do Roztok doneslo. Asi to bylo možná jen vylepování plakátů, kde byli protivládni, nebo spíš protiokupanský hesla... jako to Jdi domů Ivane. Ale žádnou jinou si nevybavuju. A jestli něco bylo, tak asi všichni aktéři skončili někde v kriminále. Ono to možná spíš bylo těma Roztokama. Asi kdybych bydlela v Praze na Václaváku, tak mluvím jinak.

T: A jak to bylo v těch Roztokách?

R: No v Roztokách plynul život úplně normálně. Bombardéry pak přestaly létat. Občas si potkala nějakýho Rusáka. Jak jsem říkala, v létě na koupališti, nebo někde v obchodě. Nebo jako, že by přes Roztoky jezdily nějaký obrněnci, nebo nějaký kolony aut, to ne. Tam se žilo úplně normálně, akorát se tam občas objevili, tady ty Rusáci. Jediný, co, tak že jsme se snažili naladit Svobodnou Evropu, protože žádný jiný informace jsme neměli. Českou televizi a Českej rozhlas to obsadili okupanti. No a ta Svobodná Evropa vůbec nešla naladit. To chrčelo... No ale jinak si nevzpomínám, že by se stalo něco závažného. V té době se taky hodně dělali takový ty sousedský mejdany, protože i v hospodách se každéj bál mluvit... ale když se sešlo u souseda třeba i několik rodin, tak tam se vyprávěli vtipy, zpívali se protivládni písňe a celkově byla ta atmosféra za těma zavřenejma dveřma uvolněná. Tam byli rebelové všichni (směje se). Jo to jsme dělali, nebo spíš jsme chodili hodně na tyhle sešlosti. Já vždycky měla ráda společný akce no.

T: Změnil se nějak radikálně tvůj život po okupaci?

R: Ne, Fiala stále chlastal, neměli jsme pořád žádný peníze. Takže jsem řešila existenční problémy. Se synem jsem se nastěhovala potom k rodičům. Takže moje soukromý problémy převálcovali politiku. Spíš jsem se zajímala, co dám dítěti k jídlu, než co rozhoduje a o čem jednaj komunisti. No a v obchodech se dalo těžko sehnat i oblečení, jak pro mě, tak pro syna. Všeho bylo pomálu. A když už tady něco bylo, tak to byly příšerný materiály. Takže zaplat' pán bůh, že jsem byla manuálně zručná (směje se). Já umím šít, plíst, vyšívat. Takže plno věcí na sebe i na kluka jsem si dokázala obstarat sama. Samozřejmě byl problém sehnat kvalitní a

hezkou látku, ale i to se dalo. Hodně tenkrát letěl časopis Burda, kde bylo plno moc hezkejch střihů, takže jeden časopis koloval mezi třiceti lidma. Bylo tam plno hezkejch střihů na děti i dospělé. A je pravda, že jsem si tak mohla i trochu přivydělat, protože miň zručný kamarádky, mi daly rádi nějakou tu korunu, když jsem jim spíchla něco hezkýho na sebe. No a pak, když jsem byla s druhým manželem od nějakýho 70. roku, tak on jezdil jako řidič pro Mrazírny Praha a pak si odkoupil takovou kraksnu obrovskou, vysloužilou Avii, a protože byl strašně šikovnej, tak z ní na zahradě... před bytovkou v Roztokách, kde jsme pak spolu bydleli, v osmičce, jestli víš... vyrobil obytnej vůz... a já jsem ušila veškerý vybavení... záclony, polštáře, podušky a takhle jsme vyráželi každý rok do Jugoslávie.

T: A vy jste mohli cestovat do zahraničí?

R: Jojo, cestovali jsme samozřejmě po Česku, nebo teda po Československu, ale jednou za dva roky jsme vyrazili právě tady tím obytným vozem do Jugoslávie. Nikdy jsme s tím neměli ani problémy, ale samozřejmě znám plno lidí, který s výjezdem do zahraničí problémy měli. A dokonce znám i rodinu, kterou z hranic vrátili zpátky do republiky.

T: Sledovala si v té době politiku? A co sis myslela o Dubčekovi?

R: Politiku jsem sledovala asi jako všichni ostatní. Dubčeka jsem samozřejmě zaregistrovala. Přišel mi jako takovej lidskej komunista. Jinak nijak zvlášť jsem žádný politiky nezkoumala. Hodně se o něm mluvilo, hodně byl v televizi a přišel mi takovej jako sympatickej. Přišlo mi, že měl snahu přiblížit se spíš k západu než k východu. Ale v tý době to prostě nebylo možný, ani neměl šanci něco takovýho dokázat. Ale to jsem se zase všechno dozvěděla až zpětně, když se člověk začal zajímat o tu politiku víc a taky, když se ke mně začaly ty informace dostávat.

T: Sledovala si další osobnosti v období pražského jara? Nějaký umělce...

R: Joo to určitě, jsem sledovala. To byla taková světlá chvílka ta naše kultura. Kubiška, Helenka Vondráčková, taky Neckář třeba, Matuška... Když se nemluvilo o politice, i když v souvislosti s nima se o politice mluvilo, že jo. Ale člověk si zazpíval jejich písničky a přišel na jiný myšlenky. V tý době hodně emigrovali, takže byli vymazaný z toho českosloveskýho kulturního života. Většinou zpěváci nebo herci na vrcholu oblíbenosti a potom najednou, jako by neexistovali. Nesmělo se o nich mluvit, nehrály se jejich písničky. Filmy, který natočili šly do trezoru. A nějaký ty filmy jsme si mohli pustit třeba až po revoluci. Do toho trezoru šly nejenom filmy s hercema, který emigrovali. Ale ona je musela posuzovat komunistická komise a když se jim něco nelíbilo, třeba nějaká narážka na politiku, nebo cokoli... tak to šlo

do toho trezoru taky a světlo boží to spatřilo až po revoluci (směje se). Pak tu bylo zase plno umělců, jako Karel Gott, Jiřina Bohdalová... ty na tý scéně byli teda celou dobu a lidi jim to pak i vyčítali, že šli s tou dobou, že nebojovali... ale kdyby sakra každéj podepisoval Chartu a byl proti tomu režimu, tak to by tady asi nikdo nezbyl, že jo. Oni prostě chtěli mít nějaký příjem, a měli tady kořeny... takže nemůže nikdo soudit člověka za to, že udělal něco v době, ve který to byl nesmysl. Protože nikdo nebyl v jejich kůži. Ta doba byla divoká sama o sobě a nikdo nemá právo soudit toho druhýho, proč udělal to, co udělal. No a třeba Vondráčková no. Ta vlastně zpívala ve skupině... tyjo, jak se to jmenovalo... no, to je jedno... s Kubiškou a Neckářem. No a pak vlastně... počkej, jak to bylo... Kubišová se tenkrát distancovala a měla zákaz vystupovat... Neckář taky měl nějak zákaz. V jednu chvíli se taky nesměl objevovat v televizi a zpívat. Ale Vondráčková ta se od nich musela asi nějak distancovat. Ta si lítala po světě, a měla koncerty a tý se ta doba asi moc nedotkla. No tak to je asi tak, co jsem jako vysledovala. Protože Vondráčkovou bych dala na stejnou kolej jako Gott a Bohdalová, protože žádněj zákaz činnosti neměla. Pak jsem, ale to bylo teda pozdějš, to už jsem měla dceru, takže to muselo bejt po roce 74 určitě... to jsem poslouchala Abraxas. Ty byli trochu trnem v oku režimu, ale zakázaný nebyli. Jen zas tak často neměli koncerty no, ale když měli, tak jsem většinou šla.

T: A když se ještě vrátím k té uvolněné atmosféře, tak to si taky pociťovala, třeba co se mluvení a vystupování týká?

R: No jasně. Ono člověk mluvil úplně jinak, spíš uvolněnějc, nekoukal na to, co říká, nekoukal, jestli ho někdo poslouchá. A vlastně si ani neuvědomoval, že by mohla nastat situace, kdy se takhle budeme kontrolovat z bezpečnostních důvodů, abysme nedostali sebe a rodinu do nějakýho problému. Lidi pak podepisovali protokoly a vysvětlovali co řekli a proč to řekli...

T: A co emigrace, odešel někdo z tvýho okolí?

R: To asi ne. Z mýho okolí nikdo neodešel. Ale lidi utíkali a utíkali hodně... celý rodiny. Nejvíc lidi, co dřív jezdili na služební cesty. Tak z těch už se pak nevrátili. Všechno se to dělalo na tajňačku. Aby si ani okolí nevšimlo, že se něco chystá. Hodně lidí se pokusilo utéct přes hranice pěšky. A tam je ta pohraniční stráž... strašně moc lidí zastřelili při útěku. Taky se stávalo, že emigroval třeba jen manžel nebo otec rodiny. Našel si v zahraničí práci a budoval tam zázemí. No a pak ta rodina chtěla za ním. Ale to bylo těžký. Pak ta rodina byla v hledáčku STB. Taky se v televizi objevovali takový pořady, že rodina emigrovala, ale že to bylo tak strašně hrozný v tý cizině, že se museli vrátit zpátky do úžasnýho Česka a byl o tom

celej pořad, jak tadyta rodina nabádala všechny Čechoslováky, aby to nikdy nedělali, že kapitalistický země jsou příšerný a že udělali chybu, ale ono to bylo pro to, že aby nešli do vězení, tak tohle museli udělat.

T: A co rodiče, jak ty to ovlivnilo?

R: No tak rodiče bydleli ve správčovském domku, co měli od Sokola. No a co se týká mojí maminky, tak ta jako učitelka to nenesla zrovna dobře. Ale musela šířit tu komunistickou propagandu, tak jak to bylo v té době určený. Doma samozřejmě mluvila úplně jinak. Ale ve škole mluvili všichni, jak se jim přikázalo. Komunistická strana byla nejvíc a přes to nejel vlak. Táta hodně nadával na Rusáky, ale co se týkalo jeho profese správčovství toho areálu sportovního, kdy dělal vlastně to samý před okupací i po okupaci... žádný vliv to na něj nemělo, co se týká práce. No a maminka ještě, když se k ní vrátím, tak tam se hodně angažovaly učitelky v prvomájovejch pochodech. Nebo hodně se jezdilo se žákama přednášet různý politický básně a politický písň. Tam ta angažovanost bejt musela, jinak by na ní ukázali prstem, že se neangažuje. To byla zvláštní doba, člověk i když s tím nesouhlasil, tak musel jezdit takhle jako kašpar. No a když nějaký žák vyhrál tu soutěž, tak ta škola a žák se dával za příklad. Jak jsou všichni uvědomělí a jak se jim tady hezky žije v tom režimu. No a pak ještě maminka vedla v rámci školy skupinku pionýrů. Kde se taky jezdilo na různý akce... kde se přednášely básně a sportovalo se. On to byl takovej předělanej skaut, že jo. Komunistickéj skaut. (směje se). Si pamatuju, že jsme měli všichni stejný oblečení. Museli jsme bejt upravený, abysme mohli reprezentovat naši republiku. Zpívali jsme pionýrský písň...

T: A co Palach? Vzpomínáš na to?

R: No... tak to asi ví každej, co se stalo... byl to takovej zvláštní čin. Pro mě až nepochopitelnej. Když nebudu zabýhat do politickej událostí, tak pro mě představa, že se jdu někam upálit, protože s něčím nesouhlasím, je pro mě nepředstavitelná. Dalo by se říct, že i nesmyslná. Ale když to vezmu, že takhle mladej člověk to mohl řešit i jinak... aktivně... Kdyby zůstal naživu. Ale tím, že se upálí, toho v tu chvíli moc nevyřeší... měl pocit, že lidi probudí k nějakým činům, že ze sebe udělá lidskou pochodeň a lidem se rozsvítí a začnou něco dělat. Ale bohužel, tady to nepadlo na tu rodnou půdu, jako si myslel, podle mě. Že to nedopadlo, tak jak on si asi představoval. To světlo pro ty davy. Aby věděli, že mají jít za tou pravdou, že se nemají bát a mají bojovat za ty svoje ideály. Nebo jako, oni pak byly nějaký rozbroje, že jo. Ale nic se tím nezměnilo. Až za 20 let pak. Ale bylo to takový smutný období

celkově. Asi jako lidem došlo, že to není úplně dobrý, co se tady děje... ale i tak se vlastně nic proti tomu neudělalo.

T: Chtěli tě komunisti do strany?

R: No já když jsem šla do práce, tak jsem dostala nabídku... jestli bych nechtěla vstoupit do strany, což jsem odmítla. Naše kancelář byla přímo na nádraží, kde jsem byla jenom já a moje kolegyně no a nebyla to vlastně žádná velká firma, kde bysme potkávali naše nadřízený, takže sem tam někdo zatelefonoval... ale jinak nic... takže jsme od nějakýho velkýho lákání měli klid. Když si to tak uvědomím, tak jsme byli vlastně taková samostatná jednotka, která si plnila svoje povinnosti, který se týkaly nákupu a prodeje, a celkovýho účetnictví tý pobočky. Já jsem dělala pro Uhelny sklady no, takže tam to docela šlo v tomhle. Jsme měly klid.

T: Ještě se zeptám, jak to máš s volbama? Chodíš pořád volit?

R: Tak dřív musel každej, že jo. Takže to prostě nešlo, že bych nešla. Ale teď jako jo chodím... snažím se chodit na každý volby, ale někdy to prostě nevyjde, ale nejsem jako taková, že bych to úplně brala, jako že musím jít za každou cenu. Jen ráda využiju tu možnost... Tak předtím jsem to musela házet komoušům vid'. Teď, když si to tak dám dokupy, tak asi jsem spíš pravicák (směje se). Ale jako nejsem v tomhle vůbec radikální.

T: Super, tak za mě to bude asi všechno. Moc děkuju za rozhovor...

R: Nemáš za co děkovat. Snad ti to k něčemu bude (směje se).

Příloha č. 8 - Rozhovor č. 1 a 2 s paní Olgou

Rozhovor č. 1 s paní Olgou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1954
- Vzdělání: střední ekonomická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: u paní Olgy v domě v Roztokách
- Délka rozhovoru: třicet dva minut

T: Tak začnu nejdřív, jak vůbec vzpomínáš na pražský jaro? Co se ti vybaví?

R: Tak mně bylo 15, takže první, co si vybavím, je bezstarostnej život... ono člověk rád vzpomíná na mladý léta vid'. No a pak si vybavím tu uvolněnou atmosféru ukončenou příjezdem vojsk. Ta atmosféra byla uvolněná a z ničeho nic se tu objevili Rusáci a začali lítat obrovskými letadly, a byl to pro mě, a nejen pro mě teda... jako blesk z čistýho nebe... Ale jak říkám, mně bylo 15, takže já jako moc nevnímala nějaký politický souvislosti, který v té době byly. Já prostě jsem si užívala a chodila venku s kamarádama a pro mě bylo všechno skvělý. Tak jinak v těch patnácti, my jsme měli takovou partu, pár holek, pár kluků... stýkali jsme se po škole... někdo byl z Roztok, někdo z Bubenče, někdo ze Suchdola.. taky z Kralup... Jsme byli tak různě rozestý (směje se). Takže jsme se hodně scházeli v Praze... pod vocasem u koně na Václaváku. No a chodili jsme do kina, na koupaliště do Podolí hlavě a na Džbán. Pak do Šáreckýho údolí, to bylo kousek od toho Džbánu. No a v té partě, já jsem poznala svýho manžela, ale abych pravdu řekla, tak celá ta parta se nějak spárovala no a my jsme na sebe nějak zbyly (směje se)... takže ne, že by to byla nějaká velká lovestory, ale skončili jsme spolu. Pak ještě vzpomínám, že jsme chodili do Stromovky, a na procházky kolem Vltavy. Jo a ještě do... teď je to Výstaviště, v Holeškách, ale předtím se tomu říkalo Julda Fulda nebo Fučíkárna... to byl jako Park kultury a oddechu Julia Fučíka. No takže to bych asi jako tak zařadila do toho období... jsem to měla takhle spojený s tím pražským jarem, i když jsem to tehdy nějak nevnímala, že by

bylo nějaký jako radikální uvolnění. Pro mě to bylo prostě hezký období, na který strašně ráda vzpomínám.

T: A dokázala by ho časově zařadit? Od kdy si třeba začala pociťovat alespoň nějaký uvolnění, třeba i co se týče okolí, rodičů nebo třeba ve škole?

R: Hele ta atmosféra se mi zdála úplně v pohodě, všechno bylo takový pro mě normální, proto to byl pak takovej šok. Ta atmosféra se úplně změnila, všechno bylo na bodu mrazu. Všichni byli vykulený, báli se... nikdo nahlas nic neříkal a čekalo se, jak se to vyvrbí. Jako asi bych to teda zařadila asi jako v polovině toho 67 roku... to jsme začali s partou chodit ven a prostě jsem takhle začala víc být jako v tý Praze... Jsem do té doby byla spíš v Roztokách jako dítě. No a právě jsem v té době začala poznávat krásy Prahy (směje se). Takže já nevím, já to mám asi spojený hodně s tím, že jsem prostě furt někde lítala. Nemám to úplně jako pražský jaro asi... Je to pro mě takový těžký určit. Jsme byli všichni na jedný vlně, takže jako takhle politicky, já se o to moc nezajímala. Já jsem hlavně byla vždycky jako nejmladší... takže jestli oni to nějak pozorovali víc, to asi je možný... ale já byla pubertáčka bláznivá... pro mě to bylo jiný. No a jako uvolněný vystupování... jako mně to přišlo všechno úplně úžasný, takže já jsem jako nepociťovala že by bylo něco špatně nebo dobře... nevnímala jsem dřív jako nějakou politickou situaci právě... já to začala vnímat, až vpádem těch vojsk. A pak teprve jsem se začala zajímat i nějakou politiku. Jako v té partě to třeba někdo z rodičů jako říkal a ty to pak říkali třeba nám... že jako jsme to sdíleli mezi sebou. Jak jsem říkala, já byla prostě nejmladší... takže když sem přijeli ty Rusáci, tak v partě to bylo hlavní téma... protože každé k tomu měl co říct a každé k tomu měl jiný historiky... to bylo takový období kdy se řešilo jen tohle, jak kdyby ten okolní svět přestal úplně existovat.

T: A jak teda vzpomínáš na příjezd vojsk?

R: Když dorazili, tak já si vzpomínám ... no my měli rodinnej domek u Vltavy a byly prázdniny, takže všichni byli doma, a protože přes ty Roztoky je leteckej koridor na letišťe do Ruzyně, tak to začalo intenzivně létat, a to teda bylo strašidelný, to bylo hrozný... tam lítaly ty bojový letadla co vozily ten materiál. A on táta, on byl jako diplomat... a my se všichni báli a on nás uklidňoval, že to jsou jenom spojenci... že to jsou jako spojenecký armády a že určitě tady nebudou dělat nic zlého. A ono v baráku jsme bydleli s rodičema a i s babičkou... no a babička zažila válku, že jo. Že začala válka... protože prostě měla strach, že je tu válka. To si pamatuju hodně no. To teda nejsou vůbec hezký vzpomínky teda.

T: Potkávala ses s těma vojskama?

R: Tak v Praze byli vidět hodně tanky... a to bylo teda hodně nepříjemný... takže když jsem v září začala jezdit do školy, a nebo vlastně i o prázdninách, jsme jezdili do Prahy. Tak prostě z autobusu, tak jsem je viděla. Já jsem s nima kontakt nenavazovala jako cíleně... v obchodě jsem je potkávala nebo třeba na koupalištích, potom když tady byli už dýl... tak jako jsme se s nima bavili třeba, pár vět prohodili. Ale většinou jako začal někdo z kamarádů mluvit a já se třeba přidala, ale že bych já cíleně za někým šla, to vůbec. Rusky jsme uměli vid'... no a oni ani ty vojáci moc nevěděli, co tady dělají... čekali kontrarevoluci a ono nic. Ze začátku myslím... pak už asi věděli.

T: A co třeba nějaký demonstrace? Chodila jsi nebo věděla jsi o nich?

R: No já ne, ale od nás kluci z party hodně chodili. Jako já jsem to měla doma zakázaný taky... jsem se bála táty, jsem tam radši ani nechodila... oni byli nějaký demonstrace, to jsem věděla od kamarádů a od spolužáků... jako oni mě občas přemlouvali, abych s nima šla na Václavák. Ale já se bála, jak sama za sebe, tak i rodičů. Doma to bylo striktně zakázaný. Doma jsme se o tom ani nebavili o nějaký politice, nebo aspoň ne přede mnou.

T: Došlo k nějaký změně ve tvém životě? Myslím po okupaci.

R: Hele asi ne... táta byl jako ve straně.. takže peníze jsme měli... životní úroveň nám neklesla. My jeli ve stejně zajetých kolejích pořád.

T: A u rodičů došlo k nějaký změně třeba?

R: Tak rodiče to asi spíš neovlivnilo. Táta byl teda diplomat na Ministerstvu zahraničních věcí, takže měl třeba i nějaký informace tajný. Co se tady politicky děje, to on věděl. On byl hodně pro komunisty, takže byl jakoby proruskej, nebo jak to říct. My jsme byli jakoby ta elita spíš, jestli to tak můžu říct. Jsme měli auta ze zahraničí, taky zahradníka, to si pamatuju no. Naopak, rodiče tím, že byl táta takhle politicky postavenej, tak měl snad i nějaký výhody větší jako. My jsme dostali prvorepublikovou vilu v Roztokách v takový jako lukrativní oblasti. Od Národního výboru. Na dekret. Takže my jsme si jako žili, k tomu nemůžu nic namítnout. A máma, ta byla furt doma, ta se o nás starala, o tátu a o babičku. Táta to držel pevně v rukách, jako že byl ta hlava rodiny. On vládnul docela jakoby... nebo ne vládnul, to zas ne... ale všechno se mu podřizovalo prostě.

T: A předpokládám, že jste mohli jezdit do zahraničí?

R: Jo my jezdili hodně často. Do Jugoslávie, do Bulharska... my jsme pak hodně vozili oblečení ze zahraničí, hračky... kamarádům jsme vozili taky. Jsme tam nakoupili a měli jsme auta třeba

se značkama, co tu vůbec nejezdily. To tady vůbec nebylo k mání. Táta neměl problém to převést přes hranice. Takže, když se k někomu ty věci dostaly do ruky, to pro ně bylo jak z jinýho světa. Hedvábný šátky... to bylo fakt z pravýho hedvábí, co jsme vozili. Ale zase jak se říká, ono není všechno zlato, co se třpytí jo. Protože tohle bylo sice hezký, že jsme si takhle žili a o peníze se nestarali... ale co si teda vybavím a co teda není vůbec, ale vůbec hezká vzpomínka, tak jako to se mi vybaví, tak táta dělal jednou diplomata v Sýrii, tak to si hodně pamatuju... no... to mi bylo asi 12, to bylo teda ještě dřív, než před okupací. Ale tak on nemohl si nás vzít s sebou nebo nechtěl, to už nevím... a jel jenom s mámou a nás s bráchou na tu dobu nechali v dětským domově... to já nevím, jestli to bylo na rok nebo tak, ale asi jo. No, tak to bylo teda hodně nehezký období. Na to si vzpomínám no... já jsem vlastně zůstala sama s mým mladším bráchou, o kterýho jsem se musela starat jakoby a dohlížet na něj. To bylo jako velmi smutný období. Takže když potom jsem měla tu partu, tak není divu, že pro mě bylo všechno růžový, že jo.

T: Hmm to je hrozný... no... no tak já, zkusím se trochu dostat k politice. Jaký jsi měla třeba názor na Dubčeka?

R: No Dubček, o něm jsme se bavili s kamarádama. Více méně přebraný informace od rodičů. Takže na něj byli různý názory. Jako doma se politická situace moc nerozebírala, protože táta o tom moc nemluvil. Ten jen říkal, že je všechno v pořádku. Máma žádný politický názory neměla. Ta všechno tátovi odkejvala, byla ve straně taky samozřejmě... Ale jen jako kvůli tátovi. Takže jediný politický informace jsem měla od kamarádů. Ale nijak mě to ani jako nezajímalo. Přišlo mi třeba sympatický, že hodně jako vystupoval k těm lidem, byl takovej jako se zájmem o tu společnost. Když se o něm mluvilo, tak s takovou nadějí, že to tu dá do pořádku no. Že budeme víc otevřený tomu západu.

T: A nějaký zpěváky v té době si poslouchala? Měla jsi nějaký oblíbenec?

R: Jo jo, poslouchali jsme Vondráčkovou, Zagorku, Gotta, Neckáře, Matušku a další. Tehdejší popovou scénu prostě. Měla jsem hrozně ráda Kubišku, ale ta pak nemohla vid'. Občas se někdo objevil a pak zmizel, když se nelíbil komunistům. To byli zpěváci i herci o kterých se vědělo, že emigrovali, nebo že měli zákaz. Jako ta Kubišová... nebo Matuška taky. Já to si vzpomínám, my jsme si pak na ně i s kamarádkou hrály doma... my jsme vzaly mámě štekle, paruku, její šaty, co měla ze zahraničí... no a dělaly jsme různý koncerty a když na to máma přišla, že má úplně rozšmajdaný ty boty, tak byla úplně vzteky bez sebe, ale nás to bavilo (směje se). Máma měla hodně šperků, šatů, bot a všeho. Většinou když rodiče byli na nějaký kulturní akci

společenský, tak jsme měly doma ty soukromý koncerty. To jsme měly celej barák pro sebe. My vždycky měli doma dobrý jídlo, pití... jsme nakupovali v Tuzexu hlavně. Jsme si tam pouštěly ty písničky a koncertovaly. Jo to si hodně pamatuju teda. Jsme měli i magnetofon doma.

T: Odstěhoval se někdo z tvýho okolí po okupaci?

R: Ne ne u nás doma nebo z rodiny jako nikdo. O nikom konkrétním nevím. Jako určitě jsem to slyšela, ale ono se o tom moc nesmělo mluvit... to si slyšela, že támhle někdo emigroval a tak... ale konkrétní příběhy jsem neznala.

T: Jak si pamatuješ na upálení Jana Palacha?

R: No hele ono to bylo vnímaný jako všeobecná tragédie... že moji vrstevníci my jsme to vnímali hrozně. Že se mladej člověk upálil. To bylo nepředstavitelný, nepochopitelný. Já jsem to ani jako nechápala, že se upálil, kvůli politickým názorům. Já tomu vůbec nerozuměla. To byla fakt tragédie. Já to teda do teď nemůžu moc pochopit... No muselo to bejt strašný.

T: Jak to máš s teď volbama jestli se můžu zeptat? A na jakou stranu se spíš orientuješ?

R: Já volím pravidelně, i když si kolikrát říkám, že se na to vykašlu. Ale nedá mi to a stejně jdu. A většinou volím levicovou stranu, nebo jak se říká, sociální demokrat. A dřív jsem chodila samozřejmě taky, to se muselo vidět... hlavně teda táta nakázal a šla celá rodina. Ale já to nikdy nebrala jako něco, co by mě omezovalo. Když mám tu možnost, tak jdu.

T: Jinak ty jsi pak byla ve straně?

R: No já byla no... jako táta na nás měl vliv v rodině hodně. Já ani neuvažovala že bych neměla bejt straně. Prostě od mala jsem k tomu byla jakoby vedená, i když se ta politika u nás moc neřešila. Tak tátova práce mě dost ovlivnila.

T: Já si myslím, že je to snad všechno. Tak ti moc děkuju za rozhovor.

R: Prosím, kdybys ještě něco potřebovala doplnit, tak se klidně ozvi.

T: Dobře dobře. Děkuju.

Rozhovor č. 2 s paní Olgou

- Pohlaví: žena
- Rok narození: 1954
- Vyučení: střední ekonomická škola s maturitou
- Povolání: v důchodu
- Politická orientace: sociální demokrat
- Rozhovor proběhl: 15.6.2023 telefonicky
- Délka rozhovoru: osm minut

T: Tak já jsem se jen v rychlosti chtěla zeptat, co si brala jako ty výhody bejt ve straně?

R: Tak určitě cestování do zahraničí. To pro mě bylo jako hodně významný a podstatný. Pak taky nákup různýho zboží. Třeba desky se zahraniční hudbou, co jsme si pak třeba pouštěli s kamarádama a tak. Pak nový oblečení, džíny... to tady nebylo, v Tuzexu pár kousků jediné. Jsem to měla od mala vid', táta jezdil po světě a něco vozil furt. Tak jsem pak měla možnost tohohle zboží, oblečení, voňavky. Pro mě to bylo, že jsem nebyla uzavřená jen v naší republice, že jako i ten západ, tam byla svoboda, tak jsem si i pak později pro děti přála, aby mohli třeba cestovat a něco si pořídit. Třeba kamarádky, co nebyly ve straně měly hluboko do kapsy. Já jsem prostě od mala v tom byla vychovávaná, já to jako nebrala nijak špatně. My se měli dobře, a tak mi ani nepřišlo, že bych jako neměla být ve straně no. Ale zas jsem nikoho neodsuzovala, kdo nebyl. Prostě ať si každý dělal, co chtěl. Já měla kolem sebe lidi, který ne všichni byli ve straně, a prostě jsme se mezi sebou respektovali a nikomu jsme do toho nekecali.

T: Já moc děkuju za doplnění.

R: No hele, kdyby sis ještě na něco vzpomněla, klidně mi zas zavolej.